

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: FILOZOFIE

Studijní program: UČITELSTVÍ PRO 2. STUPEŇ ZŠ

Studijní obor ČESKÝ JAZYK – OBČANSKÁ VÝCHOVA
(kombinace)

GENDEROVÉ STEREOTYPY. POSTAVENÍ ŽENY V ČESKÉ SPOLEČNOSTI A
JEHO BUDOUCÍ PERSPEKTIVY

**GENDER STEREOTYPES. WOMAN POSITION IN
THE CZECH SOCIETY AND ITS FUTURE
PERSPECTIVE.**

Diplomová práce: 2010–FP–KFL– (pořadové číslo DP na katedře KAT v roce RR)

Autor:

Tereza Poláková

Podpis:

Adresa:

Západní 16

Moravská Třebová

571 01

Vedoucí práce: PhDr. Jana Jetmarová, Ph.D

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh

V Liberci dne:

Motta:

Není otázky ženské, jako není otázky jen mužské. Existuje otázka celé společnosti.

T. G. Masaryk

Bůh nestvořil ženu z mužovy hlavy, aby mu poroučela, ani z jeho nohou, aby byla jeho otrokyní, nýbrž z jeho boku, aby byla blízka jeho srdci.

Talmud

Je to ale smutná doba, když je snadnější rozbít atom, než zničit předsudky.

A. Einstein

Úvod

Vysvětlit, jak vznikají zdánlivě přirozené rozdíly mezi muži a ženami, které považujeme za tak samozřejmé, že o nich ani nepřemýšlíme, je obtížný úkol. Simone de Beauvoir v knize Druhé pohlaví napsala, že „ženami a muži se nerodíme, ale stáváme se jimi“.

Otázka postavení ženy ve společnosti je tématem, kterým se zabývá naše myšlení vycházející z antických, židovských a křesťanských tradic již od počátku své existence. Stopy této neustálé diskuze nacházíme v bibli, v pracích svatých otců, ale také v pojednáních myslitelů 17. a 18. století. Objevuje se také v malířství, v poezii, v krásné literatuře. (Kandert, 1995). Je důležité si ale uvědomit, že převážná většina těchto prací byla psána muži. Jednotlivé vlastnosti byly tedy viděny mužskou perspektivou a většina výzkumů byla ještě v nedávné minulosti souzena prizmatem mužského vidění světa. Ačkoliv jedním z mnoha cílů mé práce by měla být naprosto nezaujatá a objektivní publikace, již teď vím, že to nebude reálně možné, vzhledem k tomu, že jsem žena a mnohé věci vidím odlišně právě proto, jakým způsobem mě utvářela naše společnost.

Názor na tuto problematiku nikdy nebyl, není a zřejmě nebude jednotný a každá generace si jej formuluje podle svého. Sborníky, monografie i jednotlivé studie věnované postavení ženy rodině, v zaměstnání a celkově ve společnosti se v dnešní době objevují naprosto pravidelně. Otázka žen má tedy již svou tradici, svá témata, pokusy o řešení a zkušenosti s těmito pokusy. Nedostatek informací tedy zřejmě nebude tím hlavním důvodem genderové nerovnosti. V tomto případě by asi bylo na místě uvažovat spíše o neochotě přiznat si onu jinakost a naučit se ji tolerovat. Ačkoliv představy o biologických rozdílech napříč kulturami zůstávají více méně podobné, různost představ o tom, co je to muž a žena, je ohromující, ať už z mužského, či ženského úhlu pohledu.

Pravdou je, že téma genderových stereotypů a postavení ženy ve společnosti je v současné době již do značné míry publikačně zmapováno, považuji ovšem za smysluplné a přínosné se mu věnovat, protože vzhledem k šíři tématu a velkému množství různých modifikací, co se úhlu pohledu týče, není toto téma stále jednoznačně uchopeno, chápáno a respektováno většinou naší společností.

Prvním krokem této práce bude historický nástin postavení ženy v české společnosti se zaměřením na vývoj vzdělávání žen. Soustředíme se také na vybrané osobnosti, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj zrovnoprávnění žen na poli vzdělávacím a profesním. Na základě popisu vybraných genderových stereotypů fungujících v české společnosti, které budou tvořit druhý – spojovací oddíl této práce, zhodnotíme jejich vliv na postavení žen obecně. Teoreticky popsané genderové stereotypy se pokusíme prakticky znázornit v posledním oddílu této práce, kterým bude analýza učebnic občanské výchovy pro 8. a 9. ročník základní školy. Výstupem této práce bude kritická analýza učebnic, které byly vybrány na základě jejich používání při pedagogických praxích. Z dostupných učebnic schválených Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (jedná se o nakladatelství FRAUS, SPN, OLOMOUC, FORTUNA a SPL PRÁCE+ALBRA) byly vybrány nakladatelství OLOMOUC, FORTUNA a SPL PRÁCE+ALBRA na základě již zmiňovaného nejčastějšího používání při výkonu mé praktické přípravy na učitelskou profesi. Osmý a devátý ročník byl vybrán záměrně. Jednak kvůli věku dětí, protože se nacházejí v období nejcitlivějším pro působení genderových stereotypů a kvůli probíraným tématům, mezi něž patří i volba povolání a další životní dráhy, jež může být právě na základě působení těchto stereotypů naprosto odlišná. V učebnicích podrobíme kritické analýze jednak textovou část a jednak část ilustrovanou. Hlavním těžištěm práce je kvantitativní rozbor citací a zobrazení mužů a žen spojený s obsahovou analýzou jednotlivých kapitol. Vzhledem k výsledkům rozborů přehledně znázorněných v koláčových grafech se následně pokusíme navrhnout příklady řešení výchovy a vzdělávání nezatížené genderovými stereotypy.

Vzhledem k tomu, že problematika postavení žen ve společnosti byla aktuální nejprve v západních zemích, z tohoto důvodu velké množství zdrojů jsou překlady z převážně amerických originálů, jako například Ženy, muži a společnost (Curran, Renzetti), ačkoliv je tato publikace velmi zajímavá, výsledky velké řady výzkumů z USA jsou na náš kontext aplikovatelné jen v omezené míře. Moji práci dále obohatilo velké množství výzkumů probíhajících na území České republiky, pod záštitou Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, Společenství EQUAL. Velkým přínosem byl i výběr dat Českého statistického úřadu. Dalším zdrojem informací k tématu mi byly prameny, současná a dobová literatura, dobový denní tisk, ženské časopisy, které přinášely

informace o dívčím školství, sociální a pracovně-právní problematice.

Objevuje se mnoho námitek, že genderovou rovností a postavením ženy ve společnosti se zabývá pouze hrstka zarytých feministek, ale co se týče autorů a autorek literatury použité v této práci, či literatury prostudované, poměr obou pohlaví zdá se býti poměrně vyvážený.

Přejdeme tedy k první části práce, zabývající se historickým nastíněním postavení českých žen a jejich možnostem vzdělávání. Neopomeneme ani význačné osobnosti, které zásadním způsobem ovlivnily veřejný život.

Anotace:

Diplomová práce se zabývá problematikou postavení ženy v české společnosti se zaměřením na vývoj vzdělávání žen, soustředí se na vybrané historické osobnosti, které přispěly ke zrovnoprávnění žen na poli vzdělávacím či profesním. Dále se zaměřuje na popis některých genderových stereotypů přijímaných současnou českou společností a na základě tohoto popisu přechází v kritickou analýzu konkrétních učebnic občanské výchovy, v nichž se soustředí na zmapování oblastí zatížených genderovými stereotypy, ať už v obrazové či textové části a tím poskytuje jakýsi základ pro další, hlubší sledování těchto stereotypů v didaktických materiálech a jejich adekvátní nápravu. Předkládaná práce využívá kromě primární a sekundární literatury také dostupná statistická data a výzkumy z posledních let, která s problematikou úzce souvisejí.

Klíčová slova:

genderové stereotypy, postavení ženy ve společnosti, vzdělávání žen, zrovnoprávňování žen, významné ženy, genderově citlivá výuka, analýza učebnic občanské výchovy

Summary:

This diploma thesis deals with the status of women in Czech society, focusing on the development of women's education, and on selected historical figures who contributed to the emancipation of women in the professional and education fields. It then focuses on a description of some gender stereotypes that are accepted by contemporary Czech society, which have been analyzed on the bases of specific civics textbooks. This then concentrates on analysis and documenting gender stereotypes using both text and illustrations which will form the basis for more in depth research and analysis by future students with the aim of correcting this problem. This work uses in addition to primary and secondary literature the available statistical data and surveys of recent years, which are closely related to the subject.

Keywords:

gender stereotypes, the status of women in society, women's education, equality, significant women, gender-sensitive teaching, analysis of textbooks of Civics

Annotation:

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Stellung der Frauen in der tschechischen Gesellschaft mit Orientierung auf die Entwicklung der Frauenbildung, konzentriert sich auf gewählte historische Persönlichkeiten, die die Emanzipation der Frauen im Bereich der Bildung oder der Profession beigetragen haben. Es konzentriert sich dann auf eine Beschreibung von einigen Geschlechterstereotypen, die akzeptiert von der gegenwärtigen tschechischen Gesellschaft sind und auf der Grundlage dieser Beschreibung angenommen wird in einer kritischen Analyse der konkreten Staatsbürgerkunde Lehrbücher, und versucht zu kartieren ausgesetzten Gebieten, die mit Geschlechterstereotypen belastet sind, ob in Videoanteil oder Textanteil und damit bietet eine Grundlage für andere, eingehende Überwachung dieser Stereotype in Unterrichtsmaterialien und angemessene Maßnahmen. Diese Arbeit nutzt zusätzlich zu primären und sekundären Literaturquellen auch statistische Daten und Forschungen der letzten Jahre, die mit der Problematik eng verbunden sind.

Stichwörter:

Geschlechtsstereotypen, Status von Frauen in der Gesellschaft, Frauen-Bildung, Frauenemanzipation, bedeutende Frauen, Gender-sensitive Lehre, Analyse von Schulbüchern Staatsbürgerkunde.

Pokyny pro zpracování diplomové práce na FP TU Liberec

1. Student prokazuje v diplomové práci (dále jen DP) schopnost syntetizovat a aplikovat znalosti, vědomosti a kompetence získané v průběhu studia na FP TUL.
2. Termín zadání DP v rámci studia určují zpravidla katedry FP TUL vlastním oznámením, které je v souladu s opatřením děkana č. 3/2008. Student pracuje na DP zpravidla 3 semestry, minimálně však 2 semestry od zadání DP. Student volí téma DP dle vypsaných okruhů na dané katedře. Zadání DP schvaluje na návrh vedoucího katedry děkan.
3. Zadání DP je k dispozici na webových stránkách FP TUL. Student vyplňuje zadání po domluvě s vedoucím práce a podepsaný formulář děkanem a vedoucím katedry si vyzvedne na dané katedře či u vedoucího práce. Originál zadání student později vkládá přímo do DP.
4. **DP má následující strukturu:**
 - **Titulní list s názvem DP a s přiděleným číslem DP (informace na sekretariátu dané katedry)**
 - **Zadání práce (formulář s originál podpisy v originálu práce a kopie v kopii práce)**
 - **Prohlášení**
 - **Poděkování (nepovinné)**
 - **Anotace ve třech jazycích (vedle anotace v českém jazyce uvést dále dvě anotace ve světových jazycích). Pod každou jazykovou verzí uvést klíčová slova.**
 - **Obsah**
 - **Text vlastní práce členěný do kapitol**
 - **Seznam literatury, zdrojů podle ISO 690**
2. DP má rozsah vlastního textu zpravidla 70 normostran.
3. Strany DP jsou číslovány od první strany s textem. Číslo stran se zobrazují od obsahu.
4. Citační norma ISO 690 může být dále na jednotlivých katedrách FP TUL specifikována.
5. Výtisky DP musí být svázané v pevné vazbě, jednotlivé listy nesmí být volné.
6. Student odevzdává BP minimálně ve dvou vyhotoveních – v jednom originálu na Děkanát Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické a v jedné kopii na katedře, kde práci obhájí. Katedra může požadovat dva výtisky. Dále student odevzdává BP vypálenou na CD nosiči (doporučujeme ve formátu pdf).

V Liberci 13.3.2009

PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
proděkan

Obsah

Úvod

1. Historický nástin postavení žen v české společnosti

1.1 Problematika vzdělávání žen

1.2 Muži, kteří se zasloužili o zrovnoprávnění žen

1.2.1. Vojtěch Náprstek

1.2.2. Tomáš Garrigue Masaryk

1.2.3. František Drtina

1.3 Ženy, jež se staly významnými v době, která s jejich emancipací příliš nesouhlasila

1.3.1. Maria Tumlířová

1.3.2. Františka Zeminová

1.3.3. Karla Máchová

1.3.4. Olga Fastrová

1.3.5. Alice Masaryková

2. Genderové stereotypy

2.1 Historické kořeny vybraných genderových stereotypů

- 2.1.1. Místo ženy je v rodině, mužovo místo je v roli živitele
- 2.1.2 Typicky ženské x typicky mužské vlastnosti
- 2.1.3 Holčičí a klukčích hračky, sporty, záliby...
- 2.1.4 Genderové stereotypy v jazyce:
- 2.1.5 Žena a jazyk reklamy
- 2.1.6. Kariéra versus rodina
- 2.1.7. Ženy netouží po vedoucích pozicích
- 2.1.8. Příjem ženy je pokládán za méně důležitý oproti příjmu muže
- 2.1.9. Ženská a mužská povolání

2.2. Možné negativní následky genderových stereotypů

3. Genderově citlivá výuka ve škole

3.1 Skupiny podle pohlaví

3.2 Učebnice

3.3 Genderově citlivá výuka s důrazem na předmět občanská výchova

3.3.1 Nakladatelství Olomouc – 8. ročník

3.3.2 Nakladatelství Olomouc – 9. ročník

3.3.3 SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA – 8. ročník

3.3.4 SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA – 9. ročník

3.3.5 Nakladatelství FORTUNA – 8. a 9. ročník

4. Souhrn a doporučení

5. Závěr

Seznam použité literatury

Použitá literatura:

- Cipro, Miroslav: Vývoj a problémy francouzské školy a pedagogiky, Praha, 1985.
- Drtina, František: Snahy o povznesení české školy a osvěty, Ločákova knihovnička, Praha
- Gjuričová, Šárka: O ženách, mužích a stereotypech in Lidská práva, ženy a společnost, uspořádala Hana Havelková, ESVLP, Praha 1992.
- Gutwirth, Václav: Vojta Náprstek, Orbis, Praha, 1947.
- Hendrychová, Soňa: Z historie ženského hnutí v Československu, in: Lidská práva, ženy a společnost, Praha, 1992.
- Jarkovská, Lucie: Rovné příležitosti dívek a chlapců ve vzdělání, Hnutí NESEHNUTÍ, Brno 2005.
- Kandert, Josef: Žena v jiných kulturních perspektivách, Sociologický časopis, XXXI, (1/1995)
- Krásnohorská, Eliška: Ženská otázka česká, Knihotiskárna dra. Edv. Grégra, Praha, 1881.
- Kuchařová, Věra; Zamykalová, Lenka: Aktuální otázky postavení žen v ČR, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1998.
- Lipovetsky, Gilles: Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství, nakladatelství Prostor, Praha, 2007.
- Masaryk, Tomáš Garrigue: O ženě se statí F. Plamínkové Několik poznámek o práci československých žen, Čin, Praha, 1929.

- Moran, Victoria: Creating a charmed life, Harper San Francisco, New York, 1999.
- Neudorfflová, Marie: České ženy v 19.století, nakladatelství JANUA, Praha 1999.
- Neumann, Stanislav Kostka: Dějiny ženy, sv. 4. Žena novodobá a moderní, Praha, 1932.
- Hrachovcová, M: Občanská výchova pro 8. ročník, nakladatelství Olomouc, 2005.
- Hrachovcová, M: Občanská výchova pro 9. ročník, nakladatelství Olomouc, 2000.
- Valenta, M: Občanská výchova pro 8. ročník, nakladatelství SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA, 1997.
- Valenta, M: Občanská výchova pro 9. ročník, nakladatelství SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA, 1998.
- Horská a kol.: Občanská výchova pro 8. a 9. ročník, nakladatelství FORTUNA, 1999.
- Pease, Allan: Why Men Don't Listen and Women Can't Read Maps, Orion Books Ltd, London, 2001.
- Periodikum Ženské listy z roku 1919
- Pešková, Jaroslava: Proč právě žena *in* Žena – jazyk – literatura: sborník z mezinárodní konference, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. L., 1996.
- Plachetka, Jiří: Velká encyklopedie citátů a přísloví, Academia, Praha, 1999.

- Plamínková, Františka: Občanská rovnoprávnost žen, Občanská knihovna – řídí F. V. Krejčí, Praha, 1920.
- Plamínková, Františka: Masaryk a ženy, sborník vydáný Ženskou národní radou, Praha, 1930.
- Renzetti, Curran: Ženy, muži a společnost, Karolinum, Praha 2005.
- Singerová, Eva: Co se o ženách říká a jaká je pravda, Motto, Praha 2000.
- Smetáčková, Irena: Příručka pro genderově citlivé výchovné poradenství, Otevřená společnost, Praha 2007.
- Spěváček, Václav: České ženy v práci pedagogické, Praha, 1975.
- Sychrava, Lev: Několik dat ze života prezidenta Masaryka, Pokrok, Praha 1929.
- Uher, František: Žena a jazyk reklamy *in* Žena – jazyk – literatura: sborník z mezinárodní konference, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. L., 1996.
- Uhrová, Eva: České ženy známé a neznámé, 2008.
- Uhrová, Eva: Ženy, které uměly myslet i bez manžela, Praha 2009.
- Vývoj školství v 19. století, soubor přednášek profesora Drtiny, letní semestr 1907.
- Zaostřeno na ženy a muže 2009 -
<http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/kapitola/1413-09-2009-19>

1. Historický nástin postavení žen v české společnosti

„Mění-li se postavení ženy, je to zpravidla proto, že se změnil způsob života, který vytvořil nové podmínky pro hodnocení rolí, významu produktivní práce obou pohlaví, vztahu k péči o děti, místa v řídicí práci či v různých typech povolání. Postavení ženy se mění vždy komplementárně ke změnám postavení muže a naopak. Problémy a někdy tragédie spočívají v tom, že si toho ani ženy ani muži nejsou vědomi.“ (Pešková, 1996)

Pokud bychom chtěli historicky zmapovat postavení ženy ve společnosti, zřejmě bychom měli začít již v pravěku a přes starověk, středověk a novověk dojít až do současnosti. To ale není primárním záměrem této práce, proto se pokusíme dobové mínění společnosti ilustrovat na názorech uznávaných myslitelů, kteří měli ve své době vliv na veřejné mínění. Citáty, které zde uvádíme, jsou dokladem dobového akademického diskurzu a obecného náhledu na ženy.

Podle **Tomáše Akvinského** je žena rychle vzbujelým býlím, je to nedokonalý člověk, jehož tělo jen proto rychleji dospívá, poněvadž je méněcennější a poněvadž se s ním příroda zabývala méně... žena je v podstatě nepodařený muž.

Hieronimus: „Žena je branou do pekel, cestou k nepravostem, žahadlem škorpiónovým, neprospěšným tvorem.“ (Plachetka, 1999)

Francouzský sociolog **Gustav LeBon** v roce 1879 napsal: „Ve většině inteligentních ras je velký počet žen, jejichž mozky jsou velikostí blíže gorilám než nejvyvinutějším mozkům mužů (...) Všichni psychologové, kteří zkoumali inteligenci žen (...), dnes uznávají, že ženy reprezentují nejpodřadnější formu lidské evoluce a že jsou blíže dětem a divochům než dospělému civilizovanému muži. Excelují v nevypočitatelnosti, v nestálosti, v nedostatku myšlení a logiky a v neschopnosti usuzovat. Nepochybně existují nějaké vynikající ženy, které významně převyšují průměrného muže, ale to jsou výjimky stejně vzácné jako zrození jakékoliv monztróznosti, například gorily se dvěma hlavami.“ (Smetáčková, 2007)

Pozadu nezůstal ani **Charles Darwin**: „Hlavní rozdíl v intelektuálních schopnostech obou pohlaví se projevuje v tom, že muž je schopnější v jakékoliv činnosti, pro kterou se rozhodne, než žena – ať už vyžaduje hluboké přemýšlení, úsudek či představivost či pouze využívání smyslu a rukou.“ (Smetáčková, 2007)

Autorem nejznámější psychoanalytické teorie genderové identity je rakouský lékař **Sigmund Freud**. Vymezuje ženu jako méněcennou odchylku od mužské normy. Feminitě přičítá větší míru narcismu, ženy mají sklon k marnivosti, vzhledem k absenci penisu mají sklon více si cenit své přitažlivosti, která je jim jakousi opožděnou kompenzací za původní pohlavní méněcennost. Fakt, že ženy mají jen málo smyslu pro spravedlnost, bezesporu souvisí s tím, že jejich mentálnímu životu dominuje závist. (Curran&Renzetti, 2005)

Platon: „Ženy mají mít stejná občanská práva jako muži a stejnou výchovu.“ (Plachetka, 1999)

C. G. Jung: „Žena si je stále více vědoma, že jen láska jí dává plnější podobu, tak jako muž začíná tušit, že jenom duch dodává jeho životu nejvyšší smysl a oba v podstatě hledají duševní vztah k sobě navzájem, neboť láska k dovršení potřebuje ducha a duch potřebuje lásku.“ (Plachetka, 1999)

Max Weber: „Učené ženy jsou v domácnosti stejná pohroma jako ženy hysterické. Přemoudřelá, jemnocitná a distingovaná dáma, věrozvětska bonotnu, a dále pobožnůstkářka – to jsou čtyři pravé rány morové, jimiž Mojžiš opomněl trestat Egyptany. Každá sama o sobě stačí z chlapa udělat blázna a z nejšťastnějšího mužského toho nejnešťastnějšího tvora na světě.“ (Plachetka, 1999)

Vzhledem k velkému rozsahu, který by ale sama o sobě taková látka skýtala, a vzhledem k tomu, že je naším cílem věnovat podstatnou část této práce především postavení ženy moderní, začíná tato kapitola od 19. století. Jde nám totiž spíše o nastínění prvopočátků ženské aktivity u nás. Již od počátku lidských dějin známe učené a vzdělané ženy, které se zapsaly do dějin svými znalostmi a schopnostmi, i když byly ve své době naprostou raritou, neboť se vymykaly dobovému náhledu. Postavení ženy

také záviselo na příslušnosti k dané sociální vrstvě. Ženy z nižších sociálních vrstev musely pracovat vždy. Emancipační hnutí vzešlo v první řadě ze středních společenských vrstev, z měšťanské společnosti. Ve druhé polovině 19. století se začaly v souvislosti se zvyšující se životní úrovní a vzdělaností rodit první snahy o zvýšení počtu zaměstnaných žen. Tyto snahy dlouho narážely na odpor společnosti a dílčích úspěchů bylo dosaženo pouze v určitých oborech. Jednalo se o taková povolání, která byla definována ve vztahu k tzv. přirozeným ženským charakteristikám. Tento trend pokračoval a prohluboval se ve 20. století, kdy v souvislosti se světovými válkami došlo k proměně zaměstnanosti. Muže, kteří byli nasazeni ve válkách bylo nutné nahradit v povoláních zajišťujících základní chod společnosti. Ženy tak ve velkém počtu vstoupily na trh práce. V západní Evropě a USA po skončení válek došlo k vynucené vlně odchodu žen zpět do domácností, protože muži, kteří se vraceli domů z války, požadovali zpět své pracovní pozice a roli živitelů rodin, a zároveň vyžadovali od žen péči v domácnosti. Ve východní Evropě se však zaměstnanost žen stala politickým programem. V obou případech byly ale ženy koncentrovány do určitých, tzv. ženských povolání¹.

¹ Podle statistik EUROSTATU je zřejmé, že V Evropě stále existují povolání, která lze považovat za téměř výhradně ženská či mužská. Ženy se ale koncentrují v daleko menším množství oborů než muži. Podle údajů z roku 2005 je v EU velká převaha žen především ve zdravotnictví, kde pracuje jen čtvrtina mužů, či ve školství, kde je mužů třetina. Práci v oděvních a textilních továrnách zastává ze sta zaměstnanců dokonce 79 žen, v maloobchodě pracuje žen 60 procent.

1.1 Problematika vzdělávání žen

Cesta, kterou bylo nutno urazit, aby bylo ženám umožněno stejné vzdělání jako mužům nebyla jednoduchá. Nad ženami se vypínala uštěpačnost, jako nad tvory od přirození hloupými a k porozumění vážným věcem neschopnými, ...jako by byly dobré jen k tomu, aby vařily, hospodařily a děti rodily. (Krásnohorská, 1881)

V této kapitole se pokusíme letmo nastínit problematiku vyššího vzdělávání žen, která je sama o sobě značně rozsáhlá a proto se soustředíme na klíčové momenty, jenž se dále podílely na postavení žen v české společnosti.

K formování tzv. ženské otázky přispělo velkým dílem evropské osvícenství, které si uvědomovalo, že největší překážkou lidského pokroku je nedostatečné vzdělání nejširších vrstev obyvatelstva a začalo se mimo jiné zabývat i vzděláváním žen.

3. září 1791 byla ve Francii schválena nová ústava, jejíž 4. článek pravil: „Bude vytvořeno a organizováno veřejné vzdělávání, společné všem občanům, bezplatné pokud jde o vyučování nezbytné pro všechny lidi.“ (Cipro, 1985)

Ačkoliv francouzské ženy se svými požadavky příliš neuspěly, v mnoha zemích celé Evropy se na toto téma rozpoutaly vášnivé debaty.

Osvícenství v českých zemích bylo spojeno především s národním obrozením. Vzdělání žen bylo důležitým faktorem rozvoje společnosti, která se snažila obstát v německé konkurenci. Ženské snahy o rovnoprávnost byly spojeny se zájmy celého národa. Úkolem manželek českých vlastenců bylo podporovat muže v každodenním životě a vychovávat v dalších generacích lásku a hrdost k národní historii, rodnému jazyku a literatuře. Vzdělání mělo směřovat k tomu, aby byla žena rovnocennější partnerkou a podporovatelkou svého muže při jeho společenských a vlasteneckých aktivitách. „Ženská otázka česká musí spočívat ve snaze, aby národ český, jenž o samo své trvání nesčetnými svými zástupy dosud zápasí s ohromnou přesilou četnějších protivníků, v ženách svých si vychoval a získal opět statečné, vydatné účastnice svých velkých úkolů a nejvyšších snah, a ženy české, aby i v dějinách národa znovuzrozeného to významné místo zaujaly... Národu našemu jest potřeba sil četných a svěžích, i běží o to, aby žádná dobrá síla neostala nevyužitkována, žádná schopnost nedovzdělána, každá dobrá vůle, aby byla dle nejvyšší míry své možnosti připuštěna ke službě posvátné věci národní, kteráž jest zároveň věcí všelidského práva, svobody, osvěty a mravnosti. Nebudiž tedy odstrkována ani ženská dobrá vůle, potlačována ani ženská schopnost, ale

budiž povzbuzeny, vycvičeny a k činnosti připuštěny jménem lidského práva i národního prospěchu, a budiž podporovány jménem oné jemné povinnosti, kterouž má šlechta silnějších ku právu slabších.“ (Krásnohorská, 1881)

Místo ženy bylo tradičně spatřováno v rodině a úkolem mladých dívek bylo dobře se vdát a založit rodinu, kterou materiálně zajišťoval manžel.

Vzdělávání dívek si mohly dovolit pouze rodiny z vyšších kruhů, neboť na rozdíl od výuky chlapců neslibovalo pozdější praktické využití a zhodnocení. Majetnější vrstvy společnosti posílaly své dcery do soukromých či klášterních škol. Důraz byl kladen na výuku cizích jazyků, osvojení si vybraných způsobů chování, hru na hudební nástroj, malbu a ruční práce. „... vychování k domácnosti, jakého se našim patricijským dcerkám posud dostává – trochu němčiny, frančtiny, bříkání na klavír, šití a střádání výbavy“ (Masaryk in Filipová, 1935).

I nadále existovaly oblasti, které zůstávaly ženám nepřístupné a to profese vyžadující odbornější vzdělání. Vzhledem k tomu, že ženy neměly přístup ke středoškolskému vzdělání, nemohly studovat ani na školách vysokých. Ačkoliv mohly od roku 1872 maturovat na chlapeckých gymnáziích, musely se připravovat soukromě doma a ve škole skládat pouze zkoušky z probrané látky.

Pro mnoho rodin bylo dívčí studium po dlouhou dobu vnímáno jako poslední možnost po vyčerpání všech příležitostí na vhodný sňatek.

Myšlenkou, jak zpřístupnit českým dívkám cestu k vyššímu vzdělání se dlouhou dobu zabývala Eliška Krásnohorská, která sledovala rozvoj ženského hnutí v zahraničí. Spojuje emancipaci žen s problematikou ekonomicko-sociální. Ekonomická nezávislost ženy je prvním bezpodmínečným stupněm celého dalšího procesu. Šlo jí o to, aby i nezaopatřené ženy (ty, které zůstanou neprovdány, nebo ty, které ovdoví a musí se starat o výchovu a výživu osiřelých dětí) byly schopny samostatné výživy a aby se dovedly pracovně zapojit. K tomu je měla připravit cílevědomá výchova. Po mnoha odkladech a průtazích se jí podařilo založit první dívčí gymnázium ve střední Evropě – Minervu. Předměty obsahovaly gymnaziální učivo rozvržené do pěti ročníků, podmínkou přijetí bylo dobré vysvědčení a dovršený čtrnáctý rok. I když žáčky složily všechny zkoušky a byly pečlivými studentkami, zpočátku musely maturitu absolvovat na cizích, předem určených gymnaziálních ústavech.

Za snahy českých ženských spolků se v rakouském parlamentu postavil i Tomáš

Garigue Masaryk, jenž se ve svém proslovu věnoval otázce vzdělávání žen a přimlouval se za možnost jejich vysokoškolského vzdělání.

Po dalších peripetiích a jednáních umožnil stát koncem 19. století vysokoškolské studium, ale pouze na některých fakultách. Nejprve měly ženy možnost účastnit se studia jako hospitantky a roku 1897 byly přijaty do řádného studia filozofie, zřejmě s myšlenkou, že absolventky fakulty se stanou učitelkami na lyceích a vyšších dívčích školách.

1.2 Muži, kteří se zasloužili o zrovnoprávnění žen

1.2.1 Vojtěch Náprstek

Narodil se v Praze 17. dubna 1826. Po maturitě šel studovat do Vídně. Peníze sháněl vyučováním v několika rodinách, psával do Havlíčkovy České včely.

Vojtěch Náprstek byl horlivým stoupencem ženské emancipace, již jako mladý student hovořil o tom, že ženy mají mít stejná práva jako muži. To byla tehdy řeč velmi smělá a nová, protože mnozí z těch, kteří se dožadovali rovnoprávnosti národnostní soudili, že ženy patří do kuchyně. Lákala ho Amerika a proto se po roce 1848 rozhodl, že odjede. Pracoval v papírnické továrně, pokoušel se o truhlářství, byl i veřejným notářem, agentem vystěhovalců z Čech, tlumočnickem slovanských řečí. Ve státě Wisconsin si zařídil knihkupectví a půjčovnu knih. Amerika byla dravá země, hnala se za zlatem a dolarem, ale byla to i země, která pomáhala potřebným. Náprstek si dobře všímal, jak pracují dobročinné spolky, sirotčince, nemocnice, ale i chudobince. Ve vzdělání viděl cestu k mravnosti, a proto si v Americe všímal škol, knihoven, čítáren a museí. Nasbíral mnoho zkušeností o školství, dobročinnosti, průmyslu, řemeslech, obchodu, o síle technického pokroku, o výstavách, populárních přednáškách a hlavně o důležitosti cestování pro mládež, aby viděla kus světa a naučila se samostatně uvažovat. Po svém návratu ze Spojených států amerických začal organizovat přednáškovou a osvětovou činnost, která později přerostla v Americký klub dam, jehož hlavní náplní bylo vzdělávání a charitativní činnost. Jeho pohostinný dům „U Halánků“, jeho knihovna a čítárna byly hlavním a velkým střediskem českých vzdělců. Náprstek má velké zásluhy jak o české ženské hnutí, tak o rovnoprávnost žen. V sedmdesátých letech se jen několik českých mužů a žen těžce snažilo probíjet nové názory o poslání ženy v rodině, ve společnosti, a zejména o potřebě většího vzdělání pro ženy. Těm pomáhal, protože v Americe viděl, že je to možné. Říkali mu „advokát žen“. Usiloval hlavně o důkladné vzdělání žen. Snažil se, aby se ženy naučily pomáhat si samy, aby se dovedly samostatně žít. Byly mu proti mysli dívky, které se naučily vyšívát, hrát na piano a čekaly na ženicha.

„Žena má zajisté tolik nadání jako muž; proč nemohla by se tedy účastnit ve vyšších úkolech života, když jí důmysl lidský osvobodí od všelikých nízkých zaneprázdnění?“ (Gutwirth, 1947) Chtěl, aby ženám v domácnosti pomáhaly stroje. To vše však nebylo

vůbec snadné, v cestě mu stálo mnoho překážek, předsudků a pichlavých poznámek o emancipistkách. Vyznával jasný rozum a podporoval vše, co znamenalo pokrok, ať už vědecký, společenský, hmotný či duchovní. Staral se o pražské školy, chudinství, zdravotnictví, staral se o sady a chtěl, aby Praha měla hodně zeleně a hodně dětských hřišť. Byl příkladem člověka, který ukázal, že nestačí jen nové myšlenky vyslovit, ale že je zapotřebí pro ně pracovat, získávat a vychovávat. Julius Zeyer viděl nejzákladnější rys Náprstkův v naprosté spravedlnosti. Rozum, toužící po pokroku, sdružoval se v něm se srdcem, toužícím po lidství mezi lidmi. Životem a příkladem učil lidi být lidmi.

1.2.2 Tomáš Garrigue Masaryk

Narodil se 7. března 1850 v Hodoníně, studoval v Brně na německém gymnáziu a živil se jako vychovatel v bohaté rodině policejního ředitele Antona Le Monniera. Le Monnier vzal Masaryka s sebou do Vídně, kam se s celou rodinou přestěhoval a kde pak Tomáš Masaryk v roce 1872 úspěšně odmaturoval na akademickém gymnáziu. Po gymnaziálních studiích se Masaryk nejprve rozhodl pro studium klasické filologie, ale později u něho zvítězil zájem o filozofii. Na filozofické fakultě ho velmi ovlivnil profesor filozofie Franz Brentano. Po smrti policejního ředitele Le Monniera získal ještě výnosnější místo domácího učitele v rodině Rudolfa Schlesingera, generálního rady Anglo – rakouské banky.

V roce 1876 Tomáš Masaryk úspěšně obhájil svoji disertační práci „Podstata duše u Platóna“ a díky finanční podpoře Rudolfa Schlesingera mohl doprovázet jeho syna na studijní cestě po severní a střední Itálii a do Lipska. Pravdou je, že velkou část zásluh na Masarykově práci měla jeho manželka Charlotta Garrigue, kterou poznal na studiích v Lipsku. Rozená Američanka z Brooklynu v Lipsku studovala na konzervatoři. Tomáš Masaryk ke svému jménu připojil Charlottino dívčí příjmení Garrigue jako výraz rovnoprávnosti mezi mužem a ženou a jako výraz obdivu a vážnosti ke své ženě. „Své názory o ženě ustálil jsem si živým vzorem své ženy, jakož vůbec moje žena na vývoj a uzrání všech mých názorů a charakteru měla vliv nejrozhodnější a nejlepší.“ (Plamínková, 1930)

Masarykovi se po svatbě usadili ve Vídni. V roce 1879 se Tomáš Garrigue Masaryk úspěšně habilitoval se svojí prací „Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty“. Ve stejném roce se také narodila dcera Alice a o rok později syn Herbert. V roce 1882 dostal docent T. G. Masaryk nabídku na místo mimořádného profesora na pražské univerzitě, a tak se rodina přestěhovala z Vídně do Prahy. Už od začátku svého působení v Praze se začal T. G. Masaryk plně věnovat přednáškám na univerzitě a vědecké práci. Od roku 1883 redigoval a aktivně přispíval do vědeckého časopisu Atheneum. Brzy si získal pověst váženého učenice. Literárně nejbohatším obdobím se stala pro Tomáše Garrigue Masaryka 90. léta 19. století. V té době publikoval především v periodikách Naše doba a Čas a zároveň zpracoval mnoho

významných studií.

Masarykovo chápání rodiny se lišilo od dobové představy, že muž je pánem, který vydělává peníze a manželka mu za to oddaně slouží. „Žena není nástroj d'áblův, žena není služebnicí mužovou, žena není zde pro muže, ale má býti pro sebe jako muž. Žena je mužovou družkou jako on má býti jejím druhem.“ (Plamínková, 1930) Naplno uznával rovnoprávnost mezi manžely, T. G. Masaryk se sám dokázal postarat o domácnost, nakrmit děti a přebalit je. Ještě za pobytu ve Vídni vyvolával všeobecné pobouření jenom tím, že v parku tlačil dětský kočárek. „Žena je prý od přírody určena být matkou, ... to není pravda, není to víc pravda, nežli že muž od přírody má být otcem. Jméno matka není o nic světlejší než jméno otce, oba mají úkol bdít nad dušemi svých dětí.“ (Plamínková, 1930)

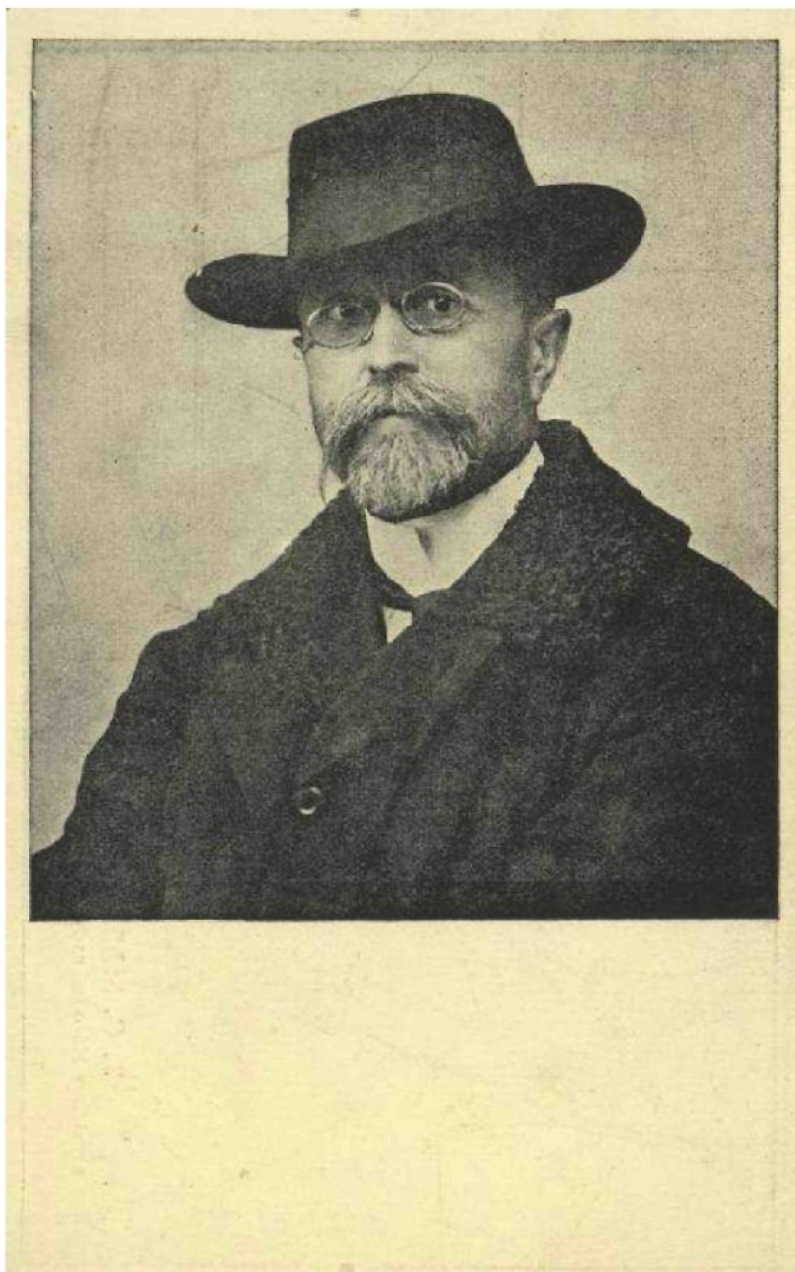
Se svými dětmi si Tomáš Garrigue Masaryk často a rád hrál. Důkazem jsou vzpomínky jeho dcery Olgy: „Jako malé dítě směla jsem si hrát celý den v knihovně. I on si často na chvíli se mnou hrával. Jak ráda si vzpomenu na své první projížďky na ohromných svazcích Aristotela. Táta byl veselý koník. Anebo nás nosil na rozevřeném Aristotelovi. To už se tak nepokazí, jako když se tahá po zemi... Velkou atrakcí – pro mne i staršího bratra Jendu – byl otvor vylomeného čtverečku v parketové mosaice. Do té „jamky“ jsme házeli kuličky a fazole. Často jsem si tak hrávala hodiny na této podlaze tátovy knihovny, zatímco starší sourozenci byli ve škole.“

Pro Charlottu bylo manželství svátostí. Podporovala manžela i v nejhorších dobách. S láskou se starala o domácnost a o děti, ale přesto prosazovala názor, že žena v rodině je rovnocenná s mužem a má stejné právo na vzdělání a seberealizaci jako on. Masarykovi kladli velký důraz na vzdělání svých dětí a snažili se rozvíjet jejich nadání a vlohy a podporovali je v jejich koníčcích. Alice se například už od pěti let učila na klavír, Herbert už jako malý přilnul k výtvarnému umění, Jan se chtěl vždy stát klavírním virtuosem a Olga ráda hrála tenis.²

Tomáš Garrigue Masaryk vychovával všechny své studenty, čtenáře svých knih a novin

2 *Muzeum T. G. M. Rakovník* [online]. 1. vyd. 2000-2009 [cit. 2010-04-16]. 190 s. Tomáš Garrigue Masaryk. Dostupné z WWW: <<http://www.muzeumtgmm.cz/cz/osobnosti/Podrobny-zivotopis>>.

tak, aby ctili a ve svých životech uskutečňovali tato slova: „Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně i politicky.“

T.G. Masaryk v roce 1910 jako říšský poslanec ve Vídni

1.2.3 František Drtina

1861 – 1925

Narodil se 3. října 1861 v Hněvšíně, gymnázium a univerzitní studia absolvoval v Praze. Svá studia zakončil delším pobytem v Berlíně a po doktorátu z filozofie cestoval po Švýcarsku, Anglii, Francii a Německu, kde studoval zejména pedagogiku a školské poměry. Po návratu habilitoval z filozofie a pedagogiky a poté byl jmenován profesorem.

Drtina také věnoval velkou část své usilovné činnosti povznesení dívčího školství, které pokládal za velmi důležitou součást naší školské soustavy a v tomto kroku viděl posun celého národa, neboť se správně domníval, že výchova budoucích matek může přinést nejlepší ovoce, bude-li správně a rozumně řízena.

Pečlivě studoval zřízení dívčího školství v cizině (*Dívčí školství u nás a v cizině*, 1906) a všemožně podporoval vyšší studium žen na univerzitě, přičiňoval se o reformu a zřizování dívčích lyceí. Snažil se o to, aby byla umožněna koedukace, společná výchova chlapců i dívek na středních školách. Společně s ředitelem O. Wagnerem pomohl dívčí Akademii brněnské založit reformní dívčí gymnázium ve Valašském Meziříčí a druhé v Brně.

1.3 Ženy, jež se staly významnými v době, která s jejich emancipací nesouhlasila

Mezi osobnosti, které zpravidla řadíme mezi nejvýznamnější české ženy patří bezpochyby panovnice **Marie Terezie**, spisovatelky **Božena Němcová**, **Karolina Světlá**, **Magdalena Dobromila Rettigová** či **Růžena Svobodová** o nichž se učíme ve škole.

Magdalena Dobromila Rettigová se stala známou hlavně pro své kuchařské umění, ale velký význam měly i besídky, které pořádala pro mladé dívky a nabádala je zde ke vzdělání. Výchovné poslání měla i dívčí družina a škola v Budči a dívčí výchovavací ústav **Svatavy Amerlingové**. Tradice boje za rovná práva žen je spojena se jménem **Františky Plamínkové**, která se později stala nejvýznamnější osobností ženského hnutí v Československu. V souladu s přesvědčením T. G. Masaryka, že tzv. ženská otázka je otázkou společnosti vytvořila Plamínková typ českého feminismu, který nebyl namířen proti mužům, ale směřoval k tomu, aby i muži pochopili, že jen žena vzdělaná a správně sebevědomá je jejich nejlepší družkou a nejcennější spolupracovnicí. (Hendrychová, 1992.)

Úzkou spolupracovnicí senátorky Františky Plamínkové byla doktorka **Milada Horáková**, která se stala předsedkyní Rady československých žen a usilovala o důsledné zachování rovnoprávnosti žen v každodenním životě.

V této kapitole bych však chtěla zmínit méně známé ženy z minulých dob, které zásadním způsobem ovlivnily veřejný život.

1.3.1 Maria Tumlířová

9.6.1889 – 8.8.1973

První doktorka technických věd pochází z Hradce Králové. Po třech měšťankách studovala jazyky, v roce 1906 v Lausanne absolvovala půlroční kurz francouzštiny a po státní zkoušce jazyk vyučovala na soukromém učitelském ústavu na Kladně, potom privátně v Praze, kde se poznala s Olgou Masarykovou. V osmadvaceti po samostatné přípravě, složila maturitu na reálném chlapeckém gymnáziu ve Vršovcích. Na technice si vybrala zemědělský obor, snad proto, že rodiče pocházeli ze selských rodů. Odtud si 28. června 1921 odnesla diplom zemědělské inženýrky. Za pouhý měsíc po dalším rigorosu, odešla ze starobylé auly Karolina s hodností doktorky technických věd. Titul, zavedený v Čechách roku 1901, obdržela jako první žena nejen v republice, ale i ve střední Evropě.

Angažovala se v roli předsedkyně ve Zkušebním a výzkumném ústavu pro domácí hospodaření při Jednotě přátel Masarykovy akademie práce, psala do časopisů Úspora v domácnosti, Práce v domácnosti, Žena a domov.

Jezdila na mezinárodní školské a zemědělské kongresy, pod hlavičkou ministerstva školství. Její články vyšly v tisku ve Spojených státech, Francii a Polsku. Na kongresu v Holandsku v roce 1921 měla projev o drůbežnictví, v roce 1924 zorganizovala úspěšnou československou expozici ve Španělsku, o šest let později hovořila v Paříži na mezinárodní hospodářské konferenci o světové krizi v zemědělství.

Po založení Rádia Svobodná Evropa opustila Paříž a na pozvání Pavla Tigrida se s manželem usadila v Mnichově. Psala do exilových časopisů, například do revue Novina, a působila v exilových organizacích, především jako členka stálé československé delegace organizace porobených národů při Evropské radě ve Štrasburku.

První česká doktorka technických věd Maria Tumlířová se s překážkami dopracovala k vysokoškolskému vzdělání. Mladší generaci chtěla cestu ke studiu a profesnímu uplatnění ulehčit. Tomu úkolu se věnovala na ministerstvu školství, v kulturní komisi agrární strany a ve Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Působila rovněž žurnalisticky, doma i v exilu.

1.3.2 Františka Zeminová

15. 8. 1882 – 26. 9. 1962

Tato nejdéle sloužící poslankyně v roce 1901 založila Zemskou jednotu pracujících žen a dívek. Spolek s národně sociálním smýšlením se za dva roky zapsal mezi zakládající skupinové členy Ženského klubu českého. V prosinci byl ustaven Výbor pro volební právo žen, jehož zásluhou byla v roce 1912 zvolena první česká a třetí evropská poslankyně. Historičky míní, že Výbor pro volební právo žen založila v roce 1905 Františka Plamínková.

Před první světovou válkou posílala Františka Zeminová příspěvky do Časopisu učitelek, v němž Plamínková vedla rubriku Feminismus, do Ženského obzoru Anny Zieglosserové a zpočátku do Vesny Olgy Fastrové. Jak vtipně mluvila, tak psala. Srozumitelně, humorně.

V roce 1909 zasedla v předsednictví Ústředního výboru národně sociálních žen a dívek, ženské sekce strany. Za tři roky byla zvolena předsedkyní, jíž zůstala až do roku 1948. Na jaře 1918 do strany přivedla Františku Plamínkovou,³ ta o jedenáct let později přizvala Miladu Horákovou⁴.

Zeminová aktivně vystupovala proti fašismu až do podzimu 1938, kdy se ukrývala pět měsíců mimo Prahu. Mezi světovými válkami přispívala do Českého slova, Mladých proudů a řídila List českosloveských žen (1934-1938), týdeník národních socialistek. V období 1945-1948 psala hlavně do Českosloveské ženy a do stranické Hlasatelky. (Uhrová, 2008)

3 Česká politička, novinářka a bojovnice za práva žen. Bývá považována za první českou feministku.

4 Česká právnička odsouzena a popravena v průběhu politických procesů 50. let.

1.3.3 Karla Máchová

21. 10. 1853 – 16. 5. 1920

První česká politička, psala fejetony, úvahy, povídky, překládala z němčiny, angličtiny, francouzštiny a ruštiny. Zajímala se o anglické školství a svými překlady pedagogické literatury seznamovala tehdejší společnost se školstvím a kulturou cizích zemí. (Spěváček, 1975). V listu Duch času pod šifrou V. L. E. (Vive la Egalité – ať žije rovnost) otiskla článek O otázce ženské a v létě 1880 se pokoušela založit Spolek pro vzdělání ženské. Ideálem první propagátorky rovnoprávnosti žen v českém dělnickém prostředí byla žena vzdělaná, ekonomicky i politicky samostatná a svobodná, a to i při výběru budoucího partnera. Neuznávala dvojí metr ve výchově, který ženy vrhal do vazalského postavení.

Když byl v roce 1903 založen Ženský klub český, který sdružoval ženy bez rozdílu společenských vrstev a politického smýšlení, stala se členkou výboru. Úsilí klubu bylo orientováno hlavně na dosažení větší rovnoprávnosti žen ve vzdělávací, právní, pracovní a politické oblasti. Klub měl od začátku svoji knihovnu a z darů vybudoval také knihovnu veřejnou. (Neudorfllová, 1999)

Máchová svojí publikační činností přispěla k zákazu noční práce žen, ke zřízení funkce továrních inspektorek a změně společného zákona, který od roku 1913 ženám dovozoval vstupovat do politických spolků. Ve všech továrnách existovaly rozdílné tarify pro odměňování žen a mužů při stejných výkonech. Kromě známých tvrzení – na ženu není spolehnout, často chybí v práci, otěhotní, kojí, myslí víc na děti, než na práci – vyskytoval se i kuriózní argument: samotný muž si musí nechat uvařit a uklidit, kdežto žena si totéž udělá sama, takže nepotřebuje tolik peněz. „Jako by se někomu platily potřeby a nikoliv schopnost a dovednost,“ rozčilovalo Máchovou.

Po čtyřicet let se stýkala se vzdělanou ženskou elitou a současně novinářsky a organizačně působila v řadách dělnic a služek. Usilovala o jejich vyšší vzdělání, zákaz noční práce, zaměstnávání v provozech ohrožujících jejich biologickou funkci, osmihodinovou pracovní dobu a občanská a politická práva. Na konci své pouti se

netajila tím, že ji straničtí kolegové zklamali svým podceňováním politické a osvětové práce mezi ženami. (Uhrová, 2008)

1.3.4 Olga Fastrová

10. 1. 1876 – 8. 8. 1965 (1938)

Naše první česká žurnalistka, ale také spisovatelka, překladatelka z němčiny a francouzštiny, publicistka a výborná fejetonistka vládla mistrně slovem. Redigovala knihy, magazín Dámské abecedy a překládala, hlavně romány a divadelní hry.

Pravdou je, že již Božena Němcová posílala do České včely a Národních novin své barvitě obrázky z okolí Domažlic, také Eliška Krásnohorská vedla významné české listy, jenže Olga Fastrová byla profesionální novinářkou se širokým záběrem. Měla co říct k veřejnému dění, literatuře, módě, bydlení nebo receptům. Psala nápaditě, svižně a konkrétně. Na nedělních stránkách pro ženy se vžívala do role psychologů nespokojených manželek, chválila výdělečnou činnost slabšího pohlaví, obhajovala práva pomocnic v domácnosti na sociální pojištění, velebila kratší sukně, ale na lyžování, cyklistiku, jezdeckví a další sporty doporučovala dlouhé kalhoty.

Brzy po první světové válce vydala brožuru „Co se sluší a nesluší o společenském chování a oblékání“. Pro mladá manželství stvořila praktického průvodce „Útulný domov“.

Její řádky v Národní politice patřily k nejčtenějším. Nikdo nemohl popřít, že břitce polemizovala, vynikala originálními úsudky a ovlivňovala životní styl dvou generací žen, které postrkovala dopředu. Samotné noviny měly ve dvacátých letech nejvyšší náklad ze všech titulů. Nedělní vydání vycházelo o 36 a více stránkách s nákladem 400 000 výtisků. (Uhrová, 2009)

Ve svých článcích týkajících se celibátu učitelek dokazovala, že vdaná bezdětná učitelka může zastávat všechny povinnosti zrovna tak jako svobodná. Požadovala, aby byla situace vdaným učitelkám s dětmi usnadněna a aby po narození dítěte dostaly roční mateřskou dovolenou. (Neudorfllová, 1999)

1.3.5 Alice Masaryková

3. 5. 1879 – 29. 11. 1966

V roce 1904 promovala jako první česká doktorka historie a byla jednou z prvních absolventek Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Od osmi let chtěla být lékařkou. Ve svém ročníku na medicíně byla jedinou dívkou. Po roce přešla na filozofii a zamilovala si dějiny umění. Byla odbornicí na sociální otázky, v Ženském klubu přednášela například o práci proti alkoholismu. (Neudorřlová, 1999)

Ještě před koncem války s kroužkem žen, hlavně kolegyně z Minervy, získala povolení založit Ženskou vyšší školu sociální práce v Praze-Holešovicích, v budově lycea, kde před válkou působila. Během dvou semestrů se v ní přednášelo právo, národní hospodářství a sociální péče, sociální hygiena, organizace veřejného zdravotnictví, sociální pojištění, zdravotní poměry dělnictva, hygiena matky a dítěte, psychologie a pedagogika. K tomu administrativa humanitárních ústavů a technických zařízení sociálních ústavů a praxe v terénu.

V rámci Československého červeného kříže, jemuž dvacet let předsedala, chtěla předcházet nemocem a dusit je v zárodku, vychovávat lidi k hygieně, péči o zdraví a vzájemné svépomoci. Její zásluhou už v první polovině dvacátých let vyjely do ulic záchranné vozy Praga a Ford a sanitní vlak pro zdravotní semináře, připravený být při ruce při nenadálých přírodních katastrofách.

V roce 1921 přivedla do republiky Rockefellerovu nadaci. Nadace u nás započala velký experiment reformy veřejného zdravotnictví, který se potom rozšířil do dalších evropských zemí. Díky ní byl v Praze v polovině dvacátých let otevřen Státní zdravotní ústav, který dosud stojí ve Šrobárově ulici v Praze na Vinohradech. Ústav vyráběl séra a očkovací látky, zabýval se prevencí nakažlivých chorob, zdravotnickou statistikou, hygienou výživy a práce, organizoval očkování školní mládeže nebo prováděl zdravotní průzkumy v různých regionech. Plnil obdobné úkoly jako dnes. Navíc nadace financovala vzdělávání zdravotnických pracovníků a vědců. Řada našich lékařů a

lékařek, mikrobiologů, biochemiků a zdravotních sester získala v době mezi válkami a krátce po válce kvalitní školení ve Spojených státech a v dalších zemích. (Uhrová, 2009)

2. Genderové stereotypy

Druhá část práce se zabývá množstvím nejrůznějších předsudků, které ženám stále komplikují život. Někdo může namítat, že ženy jsou již zahrnuty do všech možných profesí a pracovních pozic a pronikly i do všech oblastí života, což z části pravdou je, neboť jsme tento boj o rovnoprávnost ve vzdělání a potažmo i ve společnosti nastínili v prvních kapitolách této práce. A ačkoliv mají ženy právně stejnou svobodu jako muži, měly by se před nimi otvírat i stejné možnosti. Je to ovšem pravda, nebo ještě pořád ne?

Ženám stále otravuje život množství nejrůznějších předsudků, dobře i méně dobře míněných rad a názorů na to, co pro ně je, nebo není vhodné, co se pro ně sluší či nesluší a jaké údajně ženy od přírody jsou nebo nejsou. (Singerová, 2000).

Ačkoliv tato tvrzení bývají často nesmyslná, protože jsou brána ještě z minulosti, kdy ženy byly mužům podřízeny, protože na nich byly finančně závislé, stále jsou zakořeněna v našich myslích a mnohdy nevědomky předávána rodiči a pedagogy, či vštěpována dětem prostřednictvím učebnic knih a jiných didaktických materiálů.

Zvláště v pubertě, tzn. na 2.stupni základních škol žákům a žákyním záleží na tom, jak je přijímá a hodnotí jejich okolí, jak jsou schvalována jejich životní rozhodnutí a ač to mnohdy tak nevypadá, jak je vnímáno jejich chování. Musíme se snažit, abychom jim dodali odvalu a sebedůvěru a povzbudili je k vzepření se stereotypům, které jim brání v rozvoji osobnosti.

V této kapitole se zaměříme na popis vybraných generových stereotypů fungujících v české společnosti, který nám bude sloužit jako výchozí teoretická základna pro pozdější konkrétní analýzy učebnic občanského jazyka.

2.1 Historické kořeny vybraných genderových stereotypů

Na začátku svého bádání jsem si vytyčila za cíl rozlišit genderové stereotypy vycházející z racionálně odůvodnitelných základů oproti iracionálním předsudkům, jimiž jsou ženy, ale i muži – v našem případě žáci i žákyně - svazování a brzdění ve svém růstu. Jak se ale v průběhu práce ukázalo, problém je mnohem složitější, než se v prvopočátku mohl zdát. Genderové stereotypy jsou v naší společnosti tak hluboce zakořeněny a prostupují každým z nás prostřednictvím výchovy, že je nejde rozdělit naprosto ostrou hranicí. Ačkoliv jsou mnohé z nich v dnešní době pouze iracionálními předsudky, vyrůstají z odůvodnitelných základů, ať už dobrých či špatných.

Tím, že nejsou stereotypní představy jako takové rozpoznány a působí většinou neuvědoměle, bez naší kontroly, ovlivňují také nekontrolovaně naše chování, a to jak v důvěrných vztazích, tak také v sociálních situacích v širších kontextech. Nejčastěji bývají prohlašovány za lidskou přirozenost či cosi vrozeného, co vždy bylo tak a nejinak. Tím je zároveň ale vyjádřeno, že jsou neměnné a ten, kdo by chtěl cokoli měnit, jde proti přírodě. (Gjuričová, 1992)

Na následujících stranách se pokusíme popsat některé z genderových předsudků. Musíme ovšem předeslat, že jejich výčet nebude a zřejmě ani nemůže být konečný. Jednak proto, že by tato látka sama o sobě postačila na samostatnou publikaci a jednak proto, že nám jde o vykreslení těch, které se mohou objevit ve škole, při výuce občanského jazyka.

2.1.1 Místo ženy je v rodině, mužovo místo je v roli živitele

63% mužů (ale také 38% žen) nachází v rodině pro ženu místo především v domácích povinnostech a mužovo místo v roli živitele. Tradiční představa o komplementaritě mužských a ženských rolí, s níž se ztotožňuje i třetina žen, je tedy v naší společnosti silně zakořeněna. Muži přitom neočekávají, že takto svoji roli vidí i ženy. Podle 68% z nich má pro ženy zaměstnání stejný význam jako pro muže. Navzdory komplementárnímu vidění genderových rolí přiznává přes 60% mužů ženám stejnou schopnost zastávat řídicí funkce nebo soukromě podnikat, jako mají muži (mezi ženami ovšem zastává tyto názory cca 80%). Odtud zřejmě vyplývá jeden z hlavních rozporů – i muži sice přiznávají ženám právo na profesní seberealizaci a společenskou angažovanost, přiznávají jim nároky a schopnosti seberealizace mimo domov, ale na druhé straně jim nechtějí příliš „slevit“ z jejich domácích rolí ženy-manželky (příp. partnerky) a ženy-matky jejich dětí.

Pro rodinný život a chod domácnosti je tedy role ženy stále vnímána jako rozhodující, rodina je především její sférou, takže se postupně upevnil model „dvou směn“, kdy je žena sice přetížena, ale mnohdy se také stane, že muže do své sféry ani vpustit nechce. Na jednu stranu si ženy na tuto situaci stále více stěžují, ale na stranu druhou ji přijímají jako svým způsobem přirozenou. Otázkou ovšem zůstává, zda ženy „nelpí“ na své dominantní pozici v soukromé sféře také proto, že jim sféra veřejná poskytuje ve srovnání s muži jen omezené možnosti nebo zda na vině není také obvyklý stereotyp, kdy neplacená práce ženy v domácnosti je chápána jako přirozená kompenzace její v porovnání s mužem méně obtížné práce v zaměstnání. (Kuchařová, Zamykalová, 1998).

Ačkoliv mladší generace žen jsou vzdělanější, prožívají často problémy s návratem do zaměstnání po mateřské dovolené. Při dnešních vyšších nárocích na znalosti a dovednosti pro výkon řady povolání nevyhovuje u části z nich jejich kvalifikace požadavkům poptávky na pracovním trhu. Ohrožení nezaměstnaností žen se dále zvyšuje, jsou-li osamělé (problém osamělých matek), pečují-li o malé děti, mají-li zdravotní postižení, a pokud bydlí na venkově. (Kuchařová, Zamykalová, 1998).

V dnešní době jsou ženy ve své většině profesně aktivní, avšak jejich převaha ve sféře vedení domácnosti stále bije do očí. Genderové stereotypy hrají důležitou roli i v tom, proč ženy dosahují nižšího finančního ohodnocení než muži. Předpokládá se, že ženy mají a priori menší schopnosti a pracovní nasazení než muži. Může se zdát, že to odpovídá realitě, neboť ženy vykonávají většinu prací spojených s péčí o rodinu a domácnost, což jim nedovoluje koncentrovat se na zaměstnání. To platí u rodin, které jsou založeny na tradičním uspořádání ženských a mužských rolí. Není to však jen jediný model – ženy a muži se mohou o péči o děti a o rodinné povinnosti dělit rovným dílem, čímž získají obě strany. Ženy budou mít více prostoru pro pracovní uplatnění a muži budou moci trávit více času se svými dětmi.

Hlavní příčina rozdílných platů žen a mužů tak spočívá ryze v genderových stereotypech, které na všechny ženy pohlížejí stejně a očekávají od nich, že jejich jediný zájem bude spočívat právě v péči o rodinu a domácnost. Stejně jako mezi muži přitom existuje řada žen, které dělí své zájmy mezi rodinný a pracovní život nebo dávají plně přednost zaměstnání. To se však u nich nepředpokládá, a proto, ačkoliv jsou výkonnosti v práci srovnatelné s muži, hodnoceny jsou obvykle odlišně. (Smetáčková, 2007)

Ženy, i když mají obdobné předpoklady jako muži, dosahují v podnikové hierarchii spíše střední řídicí pozice.

2.1.2 Typicky ženské x typicky mužské vlastnosti

Z historického pohledu jsou muži vedeni k dominanci, soutěživosti a autoritě, ženy k submisivnosti, případně partnerství a spolupráci.

Chlapečkové již od nejútlejšího věku musí přijímat diktát společnosti o tom, že muži nepláčou. Iracionalita je tolerována pouze vybraným umělcům. Matky i otcové potlačují u svých synků projevy emocionality od časného věku z obavy, aby to pro ně nemělo negativní následky, aby nebyli například příliš zženštilí. Když pak jejich synové dorostou v muže a jejich ženy žádají či vynucují od svých manželů projevy emocionality, žádají od nich vlastně projevy, které jsou pro ně nepřipustné. (Gjuričová, 1992)

Tradičně orientovaná genderová socializace vede dívky a chlapce do odlišných životních trajektorií a rozvíjí u nich odlišné dispozice – u dívek emocionalitu, estetické citění, verbální schopnosti, u chlapců technické myšlení a rezervovanost ve vztazích. Tyto rozdíly vznikají pod vlivem sociálních okolností, které jsou ovšem změnitelné a různorodé. Z toho vyplývá, že ženy nejsou z hlediska svých zájmů, schopností a vlastností homogenní skupinou a stejně tak ani muži nejsou všichni stejní.

2.1.3 Holčičí a klukčích hračky, sporty, záliby...

Genderově podmíněná očekávání se přenášejí na děti skrze socializaci, což je proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, které se týkají genderu. Genderové stereotypy jsou ve společnosti podporovány různými způsoby. Může se jednat o hračky nebo hry či sporty, které jsou rozlišovány podle příslušného pohlaví. Výzkumy ukazují, že děti začínají dávat přednost určitým hračkám v souladu s genderovými stereotypy již ve věku kolem osmnácti měsíců. Dvouleté děti jsou si již vědomy vlastního pohlaví i pohlavní role jiných lidí a během třetího roku života začínají hodnotit určité vlastnosti a typy chování genderově stereotypním způsobem. (Curran&Renzetti, 2005).

2.1.4 Genderové stereotypy v jazyce

V oblasti genderových stereotypů pro nás mohou být přínosem poznatky feministické lingvistiky, která zkoumá jazyk jako odraz sociální skutečnosti. Mnohé studie usvědčují mluvčí ze sexismu, což je preferování jednoho pohlaví na úkor druhého. Upřednostňování mužů na úkor žen můžeme najít v oblasti užívání oslovení, funkcí, titulů, názvů povolání. Užívání jazyka nepřátelského vůči ženám, se projevuje jednak ignorováním žen (milí žáci, drazí studenti, vážení přátelé..), jednak také spojováním žen s jejich tradičními rolemi, které může ženy degradovat (slabé pohlaví, krásné pohlaví, děvče pro všechno, stará škatule...). Jako vyučující bychom se nad touto problematikou měli pozastavit, neboť náš sexistický jazyk přijímá žactvo a studentstvo, na které výchovně působíme.

Dalším dokladem přehlížení žen v jazyce je jazyk formulářů. Na mnoha úředních listinách najdeme pouze žadatele, uživatele, klienty, účastníky, učitele, žáky, studenty, ředitele, aj.

2.1.5 Žena a jazyk reklamy

Reklama se jako obor lidské činnosti vymezuje různým způsobem. Z širšího hlediska je chápána jako složka tvorby veřejného mínění, nebo jako součást činnosti týkající se pohybu zboží od výrobce ke spotřebiteli. Z užšího hlediska je to záměrná činnost směřující k ovlivnění prodeje nebo nákupu výrobků a služeb s cílem výměny vlastníka. Vztah reklama-žena je vícestranný. Se zřetelem k jazykovým reflexím můžeme stanovit tři funkce ženy v reklamě:

(1) Žena jako adresátka reklamy. Výrobky, eventuelně služby jsou reklamou nabízeny ženě přímo nebo jsou jejím prostřednictvím určeny blízkým osobám (rodině apod.): *Nejhezčí probuzení muže – šálek kávy ze tvé dlaně*; káva Jacobs, *Bude-li vaše dítě spokojené, budete mít i Vy pocit štěstí*; pleny Pampers.

(2) Žena jako médium, „rekvizita“ stimulující efekt především vizuálních forem reklamy: *Já a mé Magnum*; mražený výrobek.

(3) Žena jako reklamou nabízený nebo požadovaný objekt (např. texty v rubrikách zaměstnání, seznámení).

Souhrnně vyjádřeno: jazyk reklam pro ženy odráží archetypické vlastnosti ženy, její – ve srovnání s mužem – iracionálnější povahu, její smyslový přístup ke skutečnosti, mateřský a pečovatelský cit, touhu po kráse, dokonalosti, jedinečnosti, lásce a bezpečí.

Reklama patří pro své vždy a všudypřítomné masivní působení k nejúčinnějším nástrojům vytvářejícím standardní typ současného člověka a to v pozitivním i negativním slova smyslu. (Uher, 1996)

Proč se zde zmiňuji o jazyce reklamy? Protože reklama všeobecně odráží různé společenské peripetie a utváří obraz společenského mínění. Mnohé učebnice obsahují úryvky z reklamních textů, jejichž rozбором se žáci učí zjišťovat, jak snadno lze manipulovat s názory, vztahy, svědomím a rozhodováním lidí. Důležitým faktorem,

který působí na jazyk a jistým způsobem ho utváří, jsou média. Dostáváme se do začarovaného kruhu, v němž jazyk používaný v médiích modeluje společnost a mediální strategie i zažitý způsob práce s jazykem jsou následně modelovány takto vytvořenou poptávkou. Vzory takzvaně vhodného chování mohou děti získávat také prostřednictvím televizních pořadů, filmů, knih či časopisů.

2.1.6 Kariéra versus rodina

Jako závažným problémem dnešní doby se ukazuje, že profesní aspirace žen se dostávají, možná jen zdánlivě, do rozporu s žádoucím vývojem plodnosti. Nejde o to, že by ženy z profesních důvodů úplně rezignovaly na ambice mateřské, ačkoliv i takové případy existují. Jde spíše o snahu hledat obtížné cesty sladění těchto dvou aspektů. Jako řešení se v poslední době uplatňuje posunování věku při porodech dětí, což ale přispívá ke snižování skutečného počtu dětí proti natálním plánům, včetně nárůstu počtu bezdětných párů (Kuchařová, Zamykalová, 1998).

2.1.7 Ženy netouží po vedoucích pozicích

Další oblastí seberealizace žen je společensko-politická aktivita, ve které jsou úspěšnější muži, ženám totiž údajně chybí soutěživost a touha po úspěchu. Zde jsou nejen muži, ale i ženy rezervovanější při hodnocení schopností, ale zejména aspirací žen oproti mužům. Zatímco schopnosti žen pro aktivní participaci muži hodnotí níže, než je vidi samy ženy (56% mužů a 38% žen myslí, že věcem veřejného zájmu více rozumějí muži), aspirace žen hodnotí shodně muži i ženy jako nižší proti mužům. Muži ženám méně přiznávají limity jejich větší účasti objektivními podmínkami, jako je nedostatek času – ten jí brání podle 68% žen a jen 41% mužů. (Kuchařová, Zamykalová, 1998).

Na základě výzkumů mozku zabývajících se funkcí obou mozkových hemisfér se vydělují skupiny lidí, u nichž převažuje racionalita, logičnost a s tím spojená větší dynamičnost až agresivita, nebo emocionalita, intuitivnost, empatie a pasivita. Nositeli těchto vlastností mohou být muži i ženy, proto by bylo lepší hovořit spíše o hodnotách maskulinních a feminních. Během historického vývoje se několikrát vystřídal období, kdy byly oceňovány hodnoty feminní s obdobími, v nichž jsou nejvýše na žebříčku hodnot hodnoty maskuliní. Jejich nositelům patří ve společnosti dominantní postavení.

Současné postavení žen ve světě práce a rodiny se v mnoha případech ocitá v bodě nenalezitelné rovnováhy. Ženy získaly právo na hospodářskou nezávislost, mohou vykonávat všechna povolání a pracovat na všech zodpovědných úkolech, nicméně rozdíl mezi ženskou a mužskou prací do značné míry přetrvává. Muži častěji obsazují vedoucí pozice, ženy jsou naopak kumulovány v nejnižších pracovních pozicích. Tato nerovnoměrnost v mnohém souvisí s genderovými stereotypy. Jako vlastnosti nutné pro řízení jsou tradičně vnímány autorita, racionalita a odstup, které jsou spojovány s představou muže. Navíc se u člověka v řídicí funkci předpokládá i velké časové nasazení, které je obtížně slučitelné s péčí o domácnost a rodinu, což je oblast obvykle spojovaná se ženami. Skutečnost, že ženy nezastávají tak často řídicí funkce jako muži, souvisí s tzv. efektem skleněného stropu. Existují bariéry, které zpomalují, nebo zcela znemožňují kariérní postup žen. Mohou vycházet přímo z odmítání žen ve vedoucích

funkcích, nebo jsou důsledkem tradičního genderového uspořádání životů konkrétních žen a mužů. Například je-li kariérní postup svázán s doplňkovým vzděláním, které lze získat na víkendových či déle trvajících kurzech, bude to pro mnoho žen obtížně schůdné, jelikož většina péče o děti a domácnost stále leží spíše na jejich bedrech. Totéž může platit o přesčasech, splnit podmínky pro kariérní postup tak mohou snadněji muži. V důsledku skleněného stropu muži převažují na vedoucích pozicích téměř ve všech povoláních. (Smetáčková, 2007) U mnoha žen mohou genderové stereotypy vést k negativnímu sebeobrazu a k překážce v zapojení se do mužsky definovaných oblastí.

2.1.8 Příjem ženy je pokládán za méně důležitý oproti příjmu muže

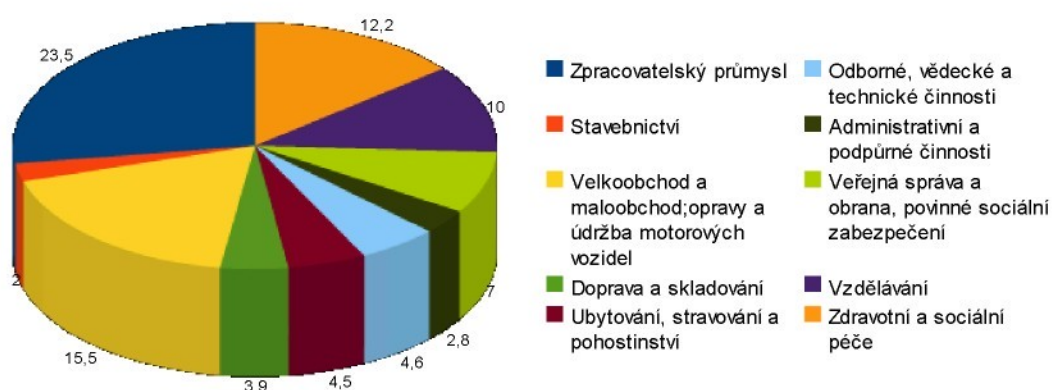
Povolání, ve kterých působí v převážné většině ženy jsou označována jako feminizovaná. Mezi něž patří: oblast služeb 65% žen, zdravotnictví 76% žen a školství 74% žen. (Statistická ročenka ČR 1996)

Je prokázáno, že převaha žen je jednou z příčin snižující se prestiže profese, včetně finančního ohodnocení. Ženy jsou vnímány jako méně kompetentní pracovní síla než muži. Předpokládá se, že pracovní nasazení žen je kvůli péči o rodinu nižší, a proto i výkony, podle kterých je povolání posuzováno, jsou nedostatečné. Nízká prestiž těchto povolání následně umožňuje, aby mzdy byly podhodnoceny, zejména v porovnání s povoláními se shodnými nároky na vzdělání. Nízké mzdy mohou být nahrazeny přizpůsobením některých pracovních povinností, například pracovní doby, potřebám žen, od nichž se očekává péče o rodinu a domácnost.

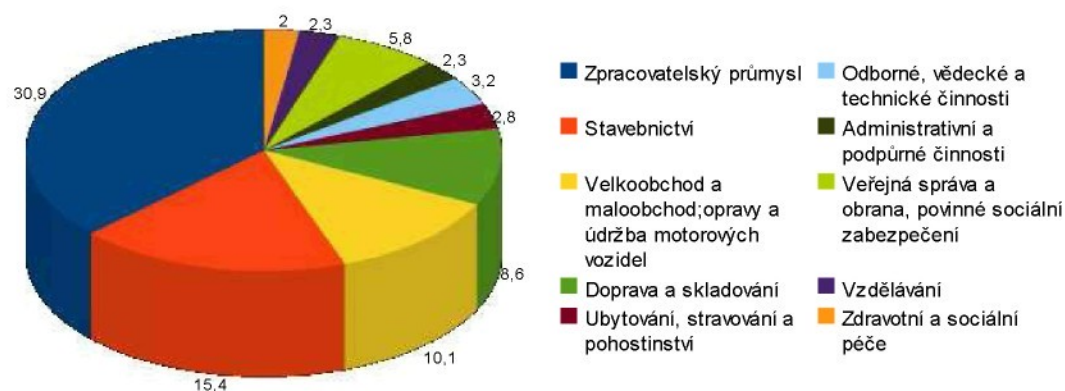
2.1.9 Ženská a mužská povolání

Na základě kulturně-historického vývoje se některé činnosti, tedy i celá povolání stala tzv. mužskými či ženskými. Jedním z důvodů této diferenciaci jsou čím dál větší nároky na průběžné zvyšování kvalifikace, které je pro ženy obtížnější, stejně jako požadovaná větší pracovní mobilita. Narušení pracovní kariéry péčí o děti více než dříve stěžuje ženám prosazení se na pracovním trhu.

Nejvýznamnější odvětví dle koncentrace zaměstnanosti žen:

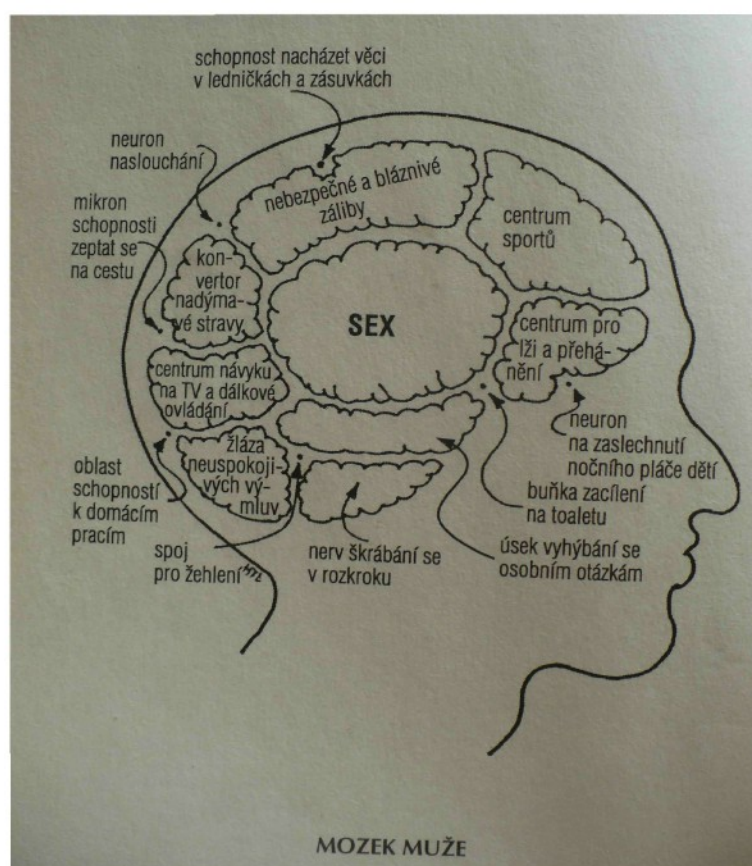
Nejvýznamnější odvětví dle koncentrace zaměstnanosti mužů:

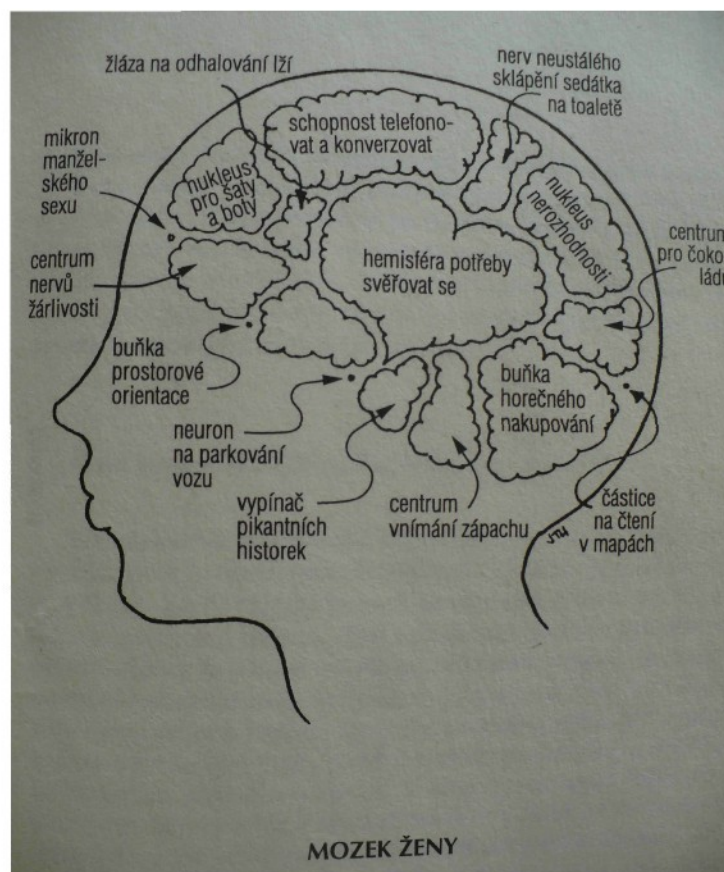

2.2 Možné negativní následky genderových stereotypů

Negativním dopadem stereotypů je možnost nesprávného či nepravdivého úsudku o jednotlivých členech společnosti, který má jen zjednodušující a zobecňující charakter a nevystihuje jednotlivce. Zřejmě se užíváním stereotypů snažíme zabránit nejistotě a úzkosti, která nás začne svírat při setkání s něčím novým, neznámým. Stereotypní vzorce chování bývají pevně zakořeněné, jsou to určitá očekávání, jak se má jedinec v dané společnosti chovat. Vzhledem k tomu, že tyto zjednodušující koncepce jsou v naší psychice pevně zabudovány, přecházejí na další generace přímo či nepřímo skrze socializující činitele. Vlivem těchto stereotypů dochází k omezujícímu vnímání mužských a ženských rolí a k determinujícímu obrazu o individualitách mužů a žen v obecném smyslu.

Tato zjednodušení jsou hezky vykreslena v popularizačních pracích či na zábavných internetových stránkách, nebo jednoduše předávána pomocí rozesílacích emailů. Z velkého množství příkladů pro zajímavost uvádím některé, dle mého soudu typické zobrazení mužských a ženských stereotypů.

Je důležité vystoupit z krunýře předem daných, vžitých, tradovaných obrazů druhého, které nám brání vidět věc samu v originále. Stačí jen naznačit některé rozdíly v mužském a ženském vidění světa a ukáže se, že oba úhly pohledu jsou v životě lidstva nezastupitelné a že se vzájemně doplňují. (Pešková, 1996)

Důsledkem genderově stereotypní výchovy mohou být špatné výsledky: obecně se má totiž za to, že dívky jsou slabší v předmětech jako je matematika a fyzika. Pokud vyučující trpí tímto předsudkem, může přehlédnout nadanou dívku. Neocení ji, vyzdvihne např. spíše výsledky jejího stejně nadaného spolužáka, a tím může způsobit, že dívka ztratí motivaci a bude své studijní úsilí směřovat jinam. Dovolíme-li si jisté zobecnění, dívky jsou často vedeny k humanitním oborům a chlapci k technickým. Zvolí-li si studující školu netradiční pro jeho/její pohlaví, bývá často zrazován svými vyučujícími. Už samotné vědomí toho, že některý obor je považovaný za mužský či

ženský, může zájemce či zájemkyni odradit. Záleží proto na vyučujících, aby vystihli zájmy a schopnosti svých žákyň a žáků a podpořili je i v netradičních rozhodnutích. Pokud to totiž budou dělat, je pravděpodobné, že pro další generaci už stejné rozhodnutí nebude vůbec netradiční. (Jarkovská, 2005)

3. Genderově citlivá výuka ve škole

Vedle přímého působení na děti, je neméně důležitým prvkem podporovat v genderově citlivém přístupu¹ dospělé, kteří následně s dětmi ve třídách pracují. V první řadě jsou to vyučující jednotlivých předmětů, ale také ředitelé a ředitelky a výchovní poradci a poradkyně.

Gender je všude kolem nás a proto by škola měla přispívat k tomu, aby se dívky a chlapci učili spolu navzájem vycházet, protože ve společnosti muži a ženy nežijí odděleně. Ačkoli se vyučující domnívají, že nedělají rozdíly mezi dívkami a chlapci, výzkumy v pedagogické komunikaci ukázaly, že tomu tak není.

Výzkumy prokázaly, že učitelé i učitelky mají tendenci věnovat více pozornosti chlapcům než dívkám. Častěji chlapce vyvolávají, nechávají jim více času na odpovědi a poskytují jim preciznější komentáře k výkonům či otázkám. Vyučující to často vysvětlují tím, že chlapci více zlobí, a proto je třeba je zabavit, aby jim na zlobení nezbyl čas. Ačkoli toto vysvětlení zní logicky, je třeba si položit otázku, proč by měli ti, kdo se chovají ve třídě ukázněně, dostat méně kvalitní péči než ti, kdo tzv. zlobí. (Smetáčková, 2007)

V této kapitole se pokusíme podat stručný přehled oblastí školního života, v nichž se projevuje genderové uspořádání.

5 Genderově citlivá výuka je založena na rovném přístupu k dívkám a chlapcům. Úkolem genderově citlivé výuky samozřejmě není vyvrátit tradiční hodnoty, ale spíše je modifikovat, aby si všechny děti mohly svůj budoucí život uspořádat co nejsvobodněji. Snaha o podporu rovnosti např. nenapadá mateřství, které je v mnoha učebnicích vyzdvihováno na úkor pracovní kariéry žen, ale zdůrazňuje i podíl otců na výchově a péči o děti. (Jarkovská, 2005)

3.1 Skupiny podle pohlaví

V českém prostředí můžeme nalézt určité pozůstatky segregovaného vyučování, jehož cílem bylo posílení tradičních genderových rolí, i dnes. Klasickým příkladem je rozdělování dívek a chlapců při pracovním vyučování. Dívky se učily šít, vařit a plést, zatímco chlapci se trénovali v kutilských dovednostech. Takovéto rozdělování posilovalo přesvědčení o rozdílných rolích mužů a žen ve společnosti, a především ochuzovalo obě pohlaví o znalosti a dovednosti užitečné jak pro další studium, tak pro praktický život. Škola tak definovala další směřování žáků a žákyň bez ohledu na jejich vlastní zájmy a nadání. (Jarkovská *in* Smetáčková, 2007)

Dělení na chlapce a dívky se dále uplatňuje v předmětu tělesná výchova. Obvykle je to vysvětlováno tím, že dívky a chlapci mají jiné fyzické dispozice a že je baví jiné sporty. Genderově korektní postup by však byl podrobit všechny děti nejprve stejným fyzickým testům a následně je rozdělit na skupinu silnějších a slabších, nebo je dělit podle sportovních aktivit, které je lákají. (Smetáčková, 2007)

Netroufám si ovšem tvrdit, že dělení skupin na dívky a chlapce je naprosto nevhodné. V některých případech se zdá býti naopak velmi výhodné. Například pokud probíhá diskuse o tom, co společnost očekává od žen a co od mužů, může být práce v homogenních skupinách prospěšná.

Klíčové tedy není postupovat výhradně jedním nebo druhým způsobem, ale vždy o možných přístupech přemýšlet a pečlivě zvážit, který z nich se nejlépe hodí k požadovanému účelu. (Smetáčková, 2007)

3.2 Učebnice

Učebnice představují specifický druh odborné literatury s poměrně velmi zřetelně vymezenou představou o svých adresátech. Obvykle bývá velmi přesně vymezen věk, dobře popsány jsou mentální i emocionální charakteristiky.

Učebnicím také musíme přiznat minimálně tyto základní cíle: naučit žactvo zvládnout probíranou látku (cíl poznávací čili kognitivní) a formovat jejich osobnost (cíl výchovný).

Co se týče obsahu velké části učebnic, ženy jsou v probíraných tématech zastoupeny minimálně a to může žáky a žákyně přivádět k závěru, že ženy v minulosti v podstatě nic významného nedokázaly. „Výuka totiž bohužel často opomíjí zásluhy žen a nezabývá se ani specifickým postavením žen a mužů v různých obdobích tak, aby vysvětlila, že do určitých oblastí ženy neměly přístup a obtížně si jej v průběhu času vybojovaly. Dívky a chlapci tak nabývají dojmu, že historie dokazuje, že místo žen ve společnosti je od věků nevýznamné a že jde o univerzální pravidlo.“ (Smetáčková, 2007)

Ve všech učebnicích běžně užívaných pro různé ročníky i učební předměty jsou ženy i muži, vyobrazení v tradičních, genderově stereotypních rolích. Ženy většinou jako matky a hospodyňky, které pouze vychovávají děti, zatímco muži působí jako budovatelé a průvodci světem mimo domov.

Učebnice zobrazují muže a ženy v situacích, které uplatňují genderově stereotypní představy o ženách v kuchyni a mužích v dílně či garáži, o ženách pečujících o děti a mužích řídících podniky atd. Většina učebnic vystavuje žáky a žákyně převážně mužským vzorům v oblasti vědeckých úspěchů. (Václavíková-Helšusová *in* Smetáčková, 2007)

3.3 Genderově citlivá výuka s důrazem na předmět občanská výchova

Chyby v sociální percepci do značné míry vycházejí z našich apriorních představ o dívkách a chlapcích. Ačkoliv většina vyučujících i dalších lidí působících ve školství tvrdí, že není ovlivněna genderovými stereotypy a ke všem lidem, ženám i mužům, přistupuje jako k individualitám, není to tak docela pravda. Často se za tímto korektním přístupem skrývá přesvědčení o univerzálních rozdílech mezi ženami a muži, které má charakter stereotypů. (Smetáčková, 2007)

Už v předchozí kapitole jsem předoslala některé stereotypy zobrazované v učebnicích obecně. Pomocí analýzy učebnic občanské výchovy se pokusím kriticky zhodnotit množství genderových stereotypů v nich zobrazovaných. Ke svému výzkumu jsem si vybrala učebnice pro 8. a 9. ročník základní školy a příslušný ročník víceletých gymnázií několika různých nakladatelství, které jsou běžně používány ve školách. Všechny učebnice byly schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. V osmé a deváté třídě se látka probíraná ve školách týká mimo jiné citového a rodinného života, sexuální výchovy, volby povolání, přípravy pro občanský život a základů práva. Pro srovnání jsem si zvolila učebnice nakladatelství Olomouc, Fortuna a SPL PRÁCE + ALBRA. V popředí mého zájmu bylo zjistit, do jaké míry, v jakých souvislostech a jak se v těchto učebnicích občanské výchovy uplatňuje dívka, resp. žena. V zásadě jsem vycházela z předpokladu, že pokud má učebnice dostát svému komunikačnímu cíli, měla by brát v úvahu i takovou skutečnost, že adresátem, resp. mluvčím, či hlavní postavou příběhu je jednou dívka, resp. žena podruhé hoch, resp. muž. Někdy může být tato skutečnost relevantní, jindy nikoli.

Jde o to, že učebnice svými vzorovými, výchozími i jinými souvislými texty neslouží jen výuce občanské výchovy, ale tyto texty svým věcným obsahem zároveň vypovídají o okolním světě, a tak obohacují představy dívek a chlapců. Obsah těchto textů přesahuje úzký rámec výkladový a měl by odpovídat zájmům, životním zkušenostem i rozumové vyspělosti žáků a žákyň.

Učebnice by měly splňovat požadavky aktuálnosti, výchovnosti a zajímavosti, protože

okolní svět je velmi rozmanitý a nabízí rozličné komunikační situace. Abych mohla posoudit, jak se projevy v učebnicích spolupodíli na obraze ženy a jejím místě ve společnosti, prozkoumala jsem jak textovou tak ilustrativní část u pěti již zmiňovaných učebnic.

Ačkoliv didaktická literatura obvykle rozlišuje učebnice, cvičebnice a doplňkové knihy, v mém souboru převládaly jednoznačně učebnice, které obsahovaly jak pasáže výkladové, tak procvičovací a upevňovací. Vzhledem k tomu, že cvičebnice a další doplňkové knihy byly zastoupeny jen ojediněle, nepovažovala jsem za nutné je analýze také podrobovat. Metodické příručky stály zcela mimo moji pozornost.

Moje výchozí očekávání byla velmi neurčitá a opírala se spíše o osobní zkušenosti při používání učebnic v průběhu vykonávání učitelské profese na pedagogických praxích. Ve všech učebnicích bylo zřejmé, že volba souvislých textů je obvykle ovlivňována především potřebou výkladu a že námi sledované kritérium není s největší pravděpodobností záležitostí prioritní, nicméně jak už jsem naznačila, plní vybrané texty (ať už záměrně či ne) i funkci poznávací a formativní, proto by bylo zajímavé a přínosné se na ně z tohoto hlediska podívat. V následujících podkapitolách se budeme zajímat o některá zjištění konkrétněji.

3.3.1 Nakladatelství Olomouc – 8. ročník

Učebnice nakladatelství Olomouc byla schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy 7. 12. 1998. První vydání vyšlo v roce 1999, druhé v roce 2005.

Co se obsahové části týče, mezi probíraná témata patří:

➤ Člověk jako osobnost

Hned v první kapitole učebnice narážíme na již zmiňovaný problém nezobrazování žen, ačkoliv mnoho z nich by mohlo být mnohem významnějších a jejich uvedení pro žáky přínosnější. Na straně šest vidíme medailony třinácti významných osobností, z nichž dvanáct (což v tomto případě znamená 92%) jsou muži. Zastupují různé obory, jsou odlišného věku a národností. Každý z nich dokázal něco významného – politici, spisovatelé, revolucionáři, vědci. Jedinou ženou na této straně je Matka Tereza. Ačkoliv je u ní napsáno, že jako žena neměla možnost působit v politice, je zde zobrazena chovající chudé indické děti. Zarážející je i použití zdroje, ze kterého byly tyto medailony čerpány. Jedná se o časopis ANO z roku 1997, což dle mého názoru není zcela adekvátní tisk pro použití v didaktickém materiálu.

Mohandas Karamchand Gandhi, zv. Mahátmá (Velký duch), 1864–1948, indický politik, největší postava indického národního osvoboditelského hnutí proti britským kolonizátorům. Hlásal nenásilné metody politického boje a vynálezce v pravdě. Zavražděn hinduistickým fanatikem.

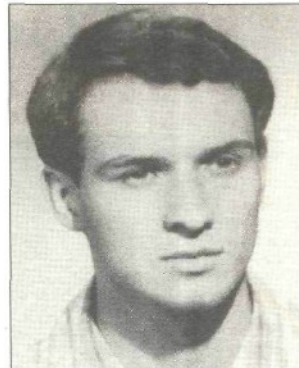

Franklin Delano Roosevelt, 1882 až 1945, americký politik, od roku 1933 prezident USA. Úspěšně čelil důsledkům hospodářské krize, podílel se na vzniku protihitlerovské koalice a založení OSN.

Mikhail Sergejevič Gorbachev, 1931, ruský politik, komunistický reformátor, v letech 1985–1991 generální tajemník ÚV KSSS, 1990–91 první sovětský prezident. Zahájil zásadní přehodnocení sovětské společnosti, demokratizoval politický systém, zbavil starých aparátčích moci. Měl velký vliv na zmírnění mezinárodního napětí a likvidaci totalitních režimů střední a východní Evropy. Po zániku Sovětského svazu odešel do ústraní. NC za mír (1990).

Jan Palach, 1949–69, student filozofické fakulty UK v Praze, který obětoval život, aby vyburcoval národ z apatie. Pětý měsíc po sovětské okupaci a nastupující normalizaci se dne 16. ledna 1969 na Václavském náměstí polil benzínem a zapálil, 19. ledna 1969 zemřel. Během tří dnů, kdy jej sužovaly nesmírné bolesti, komunikoval s okolím a svého činu nezapíral. První věty, které řekl lékařům byly: „Zapálil jsem se, jako to dělají budhisté ve Vietnamu. Na protest proti všemu, co se tady děje proti svobodě slova, tisku a ostatního. Řekněte to všem!“ Dne po jeho smrti se na Václavském náměstí shromáždily desítky tisíc lidí. Po položení věnců k soše sv. Václava, která byla tehdy svědkem první živé pochodné, se průvod vydal k budově Filozofické fakulty. 24. ledna 1969 byla rakev vytažena pod stíhací výjevy na nádraží státního Karlova, symbolicky vedle sochy jejího bývalého rektora Jana Husa. Do Karlova se Jan Palachovi přilo poklonit více než 50 000 lidí.

Čin Jana Palacha následovali další mladí lidé: Jan Zajíc, Evžen Plocek, Josef Hlávský, Miroslav Malinka, Blanka Nacházalová. Tyto protesty však vyvolaly pouze lehou demonstraci solidarity. Národ jako celek sice Palachovu výzvu pochopil, ale nevládní orgány doručilo aletopů k pokusu o ukájení jeho pozdávky. Smrt Jana Palacha však rozhodně nenesla nálepku zbytečného tržnání, neboť po dvaceti letech zavdala přímou příčinu změny politického systému Československa.

Upraveno podle Jana B. Uhlíře, Osudové dny Jana Palacha.

Capek Karel, 1890–1938, žesky prozaik, dramatik, esejista, novinář a překladatel (Francouzské poezie nové doby). Bratr Josefa Čapky, spolu s ním vydal řadu děl (Ze života hmyzu, Adam Štvořitel). Manžel herečky Olgy Scheinriggové. Jako novinář působil v lidových novinách (sloupky, Rozhlasy). Psal jak povídky (Povídky z jedné a druhé kapsy), tak i fantasticko-koutopistické romány (Kvakati, Továrna na absolutno), dramata (R. U. R., Věk Makropulos) a cestopisy (Anglické listy). Trilogie Hordubal, Povětrník, Občejný život je zaměřena na složitost lidské osobnosti. Jeho dílo vyniká v protějškových dramatech Bílá nemoc, Mafka a románu Válka s mloky.

Alexandr Isaajevič Solženicyn, 1918, ruský prozaik a publicista, od roku 1975 žijící v USA. Autor dokumentárních próz o stalinismu a o životě trestanců v koncentračních táborech (Jeden den Ivana Denisoviče, Souostroví Gulag). NC (1970)

Louis Pasteur, 1822–1895, francouzský chemik, biolog a mikrobiolog. Jeden ze zakladatelů mikrobiologie jako vědní disciplíny. Vytvořil základ preventivního očkování proti infekčním chorobám.

Albert Schweitzer, 1875–1965, francouzský lékař, filozof-humanista, protestantský teolog. Od roku 1913 žil v Lambaréne v Gabunu, kde ze svých prostředků vybudoval nemocnici a zavázal svůj život především boji proti lepro. Bojovník proti válce a rasovému útlaku. NC za mír (1952).

Giuseppe Garibaldi, 1807–1862, italský revolucionář, bojovník za sjednocení Itálie; národní hrdina. V roce 1833 odsouzen k smrti, uprchl do Jižní Ameriky, kde se účastnil bojů o nezávislost Uruguaye. V letech 1848–9 jeden z vůdců revoluce v Itálii.

Martin Luther King, 1929–1968, černošský baptistický kazatel; bojovník za občanská práva černé menšiny v USA. Hlasatel nenásilí, podporce vzdělávání a kulturní emancipace. Zavražděn 4. 4. 1968 v Memphis, NC za mír (1964).

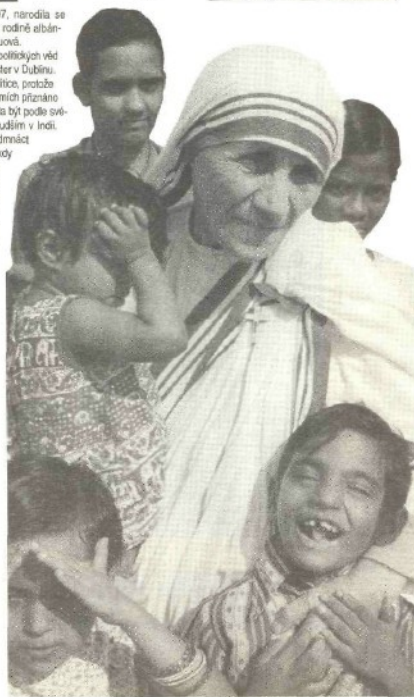
Abraham Lincoln, 1809–1865, 16. prezident USA (1861–65), jeden z organizátorů Republikánské strany (1854), vystupující proti otroctví. Narodil se v rodině farmáře. Za občanské války v USA provedla Lincolnova vláda řadu revolučních demokratických reforem, mezi jinými přijetím zákona o zrušení otroctví.

Matka Tereza (Anděl z Kalkaty), 1910–1997, narodila se v nynějším hlavním městě Makedonie Skopje v rodině albánského obchodníka jako Agnes Gonxha Bojaxhiuová.

Po studiu na londýnské škole hospodářských a politických věd vstoupila r. 1929 do inkého řádu řeholenských sester v Dublinu. Jako žena neměla prakticky možnost působit v politice, protože v tehdejší době bylo ženám ani ve vyspělých zemích pítánské volební právo. Řád jí umožnil odejít tam, kde mohla být podle svého přesvědčení nepotřebnější, tj. pomáhat nechrudím v Indii. Zde přijala jméno Tereza a stala se jejími sesters. Sedmáct let učila na střední škole Marie Panty v Kalkatě. Nikdy se nepovzdala za vyvolenou, její práci poslání určilo setkání s umírající ženou na ulici, kterou ohryzavely krávy. V r. 1950 přestala s výukou a začala pomáhat těm chudším městským dívkám a začala pomáhat těm skutečně potřebným. Tehdy založila řád milosrdných (Missionaries of Charity – misionářky lásky, v němž byla představenou). Řád původně pečoval o nejchudší v indických městech, později i v dalších částech světa. Současně řád je jen v Kalkatě 14 různých institucí, v Trágarthu a Dhanu jsou kolonie pro několik tisíc malomocných, v Prenchonu se sestry starají o péči a v Šibu Ehwavnu je sirotinec. Na celém světě obhospodňuje její řád na 600 hospicích, kde se o malomocné, nemocné AIDS, alkoholiky, svobodné matky a ty, na něž všichni zapomínají, stará 3 200 lidových sester a stovky mladých lidí, které posílají osiřelí.

Prvního světového ocenění se Matce Tereze dostalo teprve v r. 1979, kdy obdržela Nobelovu cenu za mír, za práci v chudinských čtvrtích Kalkaty. Teprve poté ji akceptovala i Indie: o rok později ji indická vláda udělila nejvyšší vyznamenání Šriatí Ratna. Na všech místech, které Matka Tereza navštívila, se uplynul poslední nádech těch nejchudších z ubohých. Lidem umírajícím bez pomoci a povšimnutí na uličních místech poskytovala pocit, že se o jejich osud ještě někdo zajímá. Pro hladové, nemocné, hinduisty, buddhisty i mohamedy byl světým bodem v jejich utrpení příchod křesťanky, vřavce starýků v bílém sári a modrým lemem. Pro každého měla vřivné slovo a úsměv.

Upraveno podle časopisu ANO 1997, Emilie Hrančková.

Na straně osm jsou zobrazeny osudy pěti významných osobností – opět mužů. Poslední okénko je necháno prázdné a úkolem žáků je doplnit, koho oni sami ctí. Domnívám se, že automaticky začnou přemýšlet o významné osobnosti z mužských řad. V případě volby takto nešťastně generově nevyrovnaných ilustrací, by bylo vhodné k danému úkolu dodat alespoň doplňující informace do zadání.

- Seznamte se s osudem některé z významných osobností a vytvořte ve třídě informační plakáty s medailonky o jejich životě, vyberte z jejich odkazu to, co vás nejvíce oslovilo. Připravte mozaiku, která bude představovat co nejširší spektrum osobností. Neohlížejte se jen do minulosti, ale pátrejte i v současnosti.

Prezident Václav Havel,
narozen 1936, český politik a dramatik, zakládající člen a jeden z prvních mluvčích Charty 77. Za politické aktivity několikrát vězněn.

Roku 1989 vedoucí osobnost OF, prezident ČSSR, ČSFR (1988–1992), od roku 1993 prezident ČR.

**Kardinál
František Tomášek,**

1899–1992, profesor na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci. Roku 1922 vysvěcen na kněze, r. 1949 tajně vysvěcen na biskupa, v letech 1951–1954 internován, 1965–1978 apoštolský administrátor pražské diecéze. Od roku 1977 kardinál, v letech 1989–1991 pražský arcibiskup.

Básník Jaroslav Seifert,

1901–1986, český básník, který dospěl k osobitému projevu spojením melodičké formy a sdělného obsahu, ve 30. letech zejména v milostné lyrice (Jablko z klína), ve 40.–50. letech verši obracejícími se k děstvi, k domovu a Praze (Světlem oděná, Kamenný most, Přilba hlíny, Maminka, Chlapec a hvězdy). Od 60. let je jeho tvorba označována jako reflexivní, využívá volného verše (Halleyova komete, Býti básníkem). Autor vzpomínek Všechny krásy světa. Nobelova cena (1984).

**Chemik
Otto Wichterle**

1913–1998, jeden ze zakladatelů makromolekulární chemie, profesor VŠCH v Praze, předseda ČSAV od roku 1990. Přispěl k československé výrobě silonu, hlavní autor kontaktních čoček z hydrogelu.

Doplň sám,
koho ctíš.

- Mnozí z nich byli oceněni Nobelovou cenou. Kdybyste mohli navrhnout kandidáta na Nobelovu cenu v některé z uvedených oblastí, komu byste ji přiklí?

Alfred Bernhard Filip Nobel (1833–1896), švédský chemik, průmyslník a vynálezce. Zabýval se výzkumem a výrobou výbušnin, 1867 vynalezl dynamit. Získal přes sto patentů. Z takto získaných prostředků založil roku 1895 fond, z něhož Švédská královská akademie věd od roku 1901 každoročně uděluje Nobelovu cenu za nejvýznamnější objevy ve fyzice, chemii, lékařství a za literaturu. Norský parlament uděluje Nobelovu cenu míru a od roku 1969 uděluje Švédská národní banka Nobelovu cenu za ekonomii.

- Kterým významným osobnostem našeho kulturního a vědeckého života byla udělena Nobelova cena?

Dalším poznatkem, který si žáci z četby učebnice mohou odnést je definice geniality - „Tato slova mají původ v antické mytologii a vyjadřují nadpřirozenou sílu sídlící v muži od narození až do smrti.“⁶

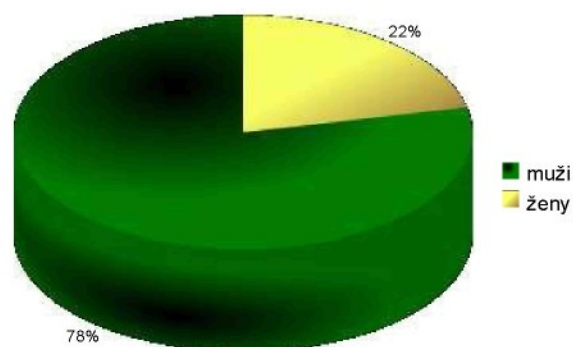
Jistě jste někdy slyšeli slovo génius, geniální nebo genialita. Tato slova mají svůj původ v antické mytologii a vyjadřují nadpřirozenou sílu sídlící v muži od narození až do smrti. Ochranný duch místa – genius loci – byl v křesťanské době přeměněn na strážného anděla. V dnešní době dáváme přízvisko génius člověku mimořádného tvůrčího nadání.

Tradiční a bezkonkurenčně nejčastěji zobrazovanou a citovanou ženskou osobou v učebnici je bezpochyby Matka Tereza, jejíž zásluhy pro lidstvo jsou obrovské, ovšem většina z nich zcela podporuje klasickou ženskou pečovatelskou roli.

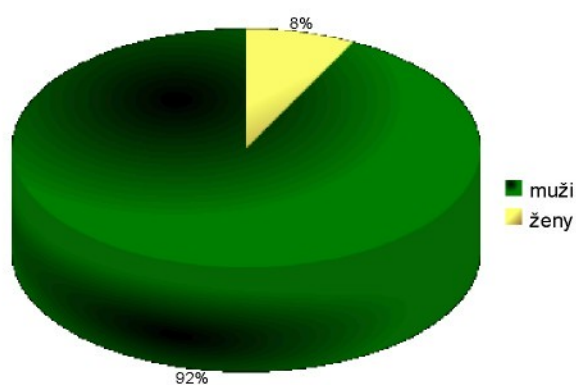

6 Hrachovcová, M. A kol.: Občanská výchova pro 8. ročník OV, nakladatelství Olomouc, 2005.

1.a) Zobrazení žen a mužů v první kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK JAKO OSOBNOST

1. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v první kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK JAKO OSOBNOST

➤ Člověk a citový život

V druhé kapitole, která se zabývá poznáváním vlastního nitra a vlastností citů si na straně 57 můžeme všimnout šesti obrázků. Ačkoliv je počet zobrazených chlapců a dívek rovnocenný, jejich prožívání citů je zobrazeno stereotypně. City zobrazené u dívek jsou radost (díky dopisu od letní lásky), nenávist (kvůli odmítnutí velké lásky) a apatie (vůči sportovním úspěchům), stereotypní dívčí vlastnost jako je péče o krásu je zde ještě podpořena ilustrací, jež zobrazuje dívku pilující si nehty. Chlapcům je přisuzováno nadšení z vítězství hokejového týmu a smutek nad nepodařeným testem z chemie.

Za poznáním krajiny citů – emocí – nás čeká ještě dlouhá pouť. Dalším krokem je znalost **základních znaků citů!**

Se svým kamarádem kluci sdílejí různé zájmy, problémy, ale i velká tajemství. Jejich přátelské city jsou velmi zřejmé. Někteří se už určitě zamilovali, znají tedy cit zvaný **láska**.

II.

Jistě jste zažili nějaké **nadšení**, třeba při vítězství českého hokejového týmu. Zvlášť kluci si ten okamžik dokáží jasně vybavit.

Radost, jakou člověk pocítil, když mu přišel dopis od lásky z letních prázdnin, může popsat jen ten, kdo to prožil.

Zklamání vyvolává pocit ublížení. Leckterá z dívek může po odmítnutí velké lásky svůj cit změnit v **nenávist**.

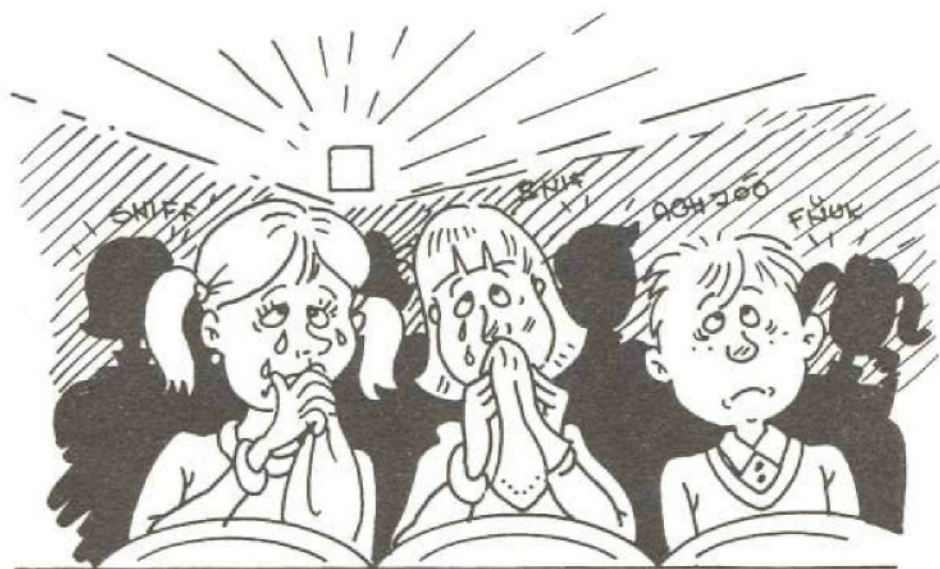
Naproti tomu děvčata k podobnému nadšení obvykle netíhnou, jsou k sportovním úspěchům spíše **apatická**.

Na test například z chemie jste se opravdu dlouho a poctivě připravovali. Proto teď cítíte **smutek**, když je vaše snaha oceněna dostatečnou.

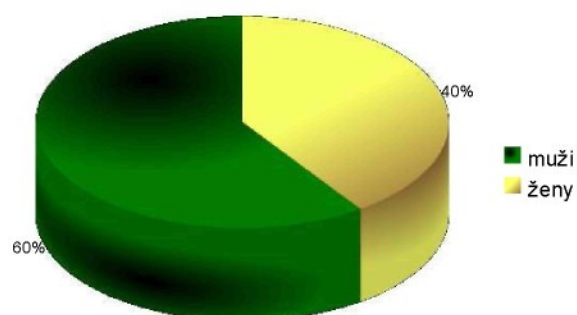
Postřehli jste? Intenzita (síla) citu závisí na síle podnětů a na jejich významnosti. City se vyznačují subjektivitou prožívání, bezprostředností, individuální osobitostí. City v převážné většině mají svůj protipól. Láska v nenávisti, příjemné v nepříjemném, nadšení v apatii atd. Kladná a záporná kvalita citu je podmíněna vztahem mezi potřebami jedince a jeho prožitky. City příjemné nazýváme **stenické**, opačné **astenické**. Tento znak citů definujeme jako **PROTIKLADNOST** (polarita).

Jak vyplývá z grafu 2. a), největší počet žen je zobrazen v kapitole člověk a citový život. Ženy jsou považovány za citlivější a empatičtější. To ilustruje i obrázek na straně 58, na němž pláčou pouze dívky, zatímco chlapec, ačkoliv je v kině na stejném, pravděpodobně romantickém filmu, je pouze smutný.

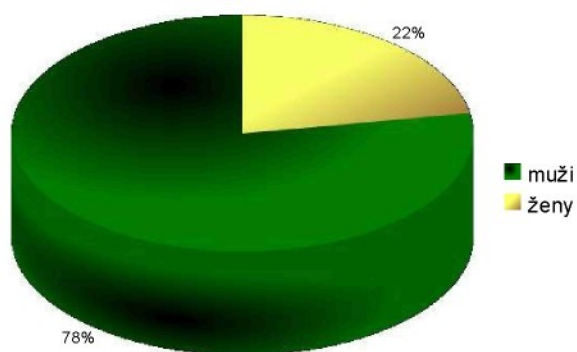

Když připočteme ještě úryvek z textu na straně 59: „... film s oblíbeným hercem ..., ... pohled na uplakanou romantickou hrdinku...“ utvrzuje nás to v představě, že muži nepláčou a musí být vždy nekompromisně tvrdí, zatímco ženy jsou křehké, slabé bytosti.

2. a) Zobrazení žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A CITOVÝ ŽIVOT

2. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A CITOVÝ ŽIVOT

➤ Umění rozhovoru – komunikace

Na straně 74 mají žáci za úkol udělat interview s fiktivní postavou – např. s Karlem Čapkem či s Janem Werichem, nebo s osobností z jejich kraje, města, vesnice – např. starostou, knězem, představitelem židovské obce, významným rodákem, známým příslušníkem národností menšiny, ředitelem školy, oblíbeným sportovcem, malířem, apod. Z tohoto výčtu je nám zřejmé, že o vyváženém zastoupení mužského a ženského elementu zde nemůže být řeč.

• Udělejte interview:

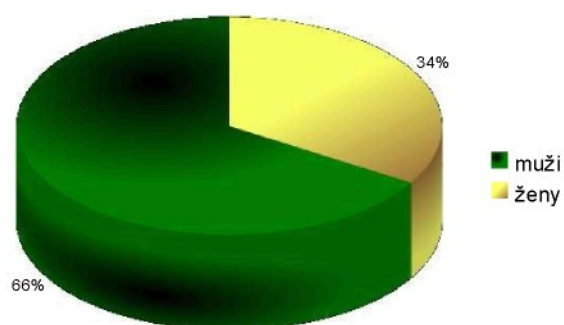
- a) S fiktivní postavou – např. se spisovatelem Karlem Čapkem o Povědkách z jedné nebo druhé kapsy, s hercem Janem Werichem o filmu Byl jednou jeden král;
- b) s osobností vašeho kraje, města, vesnice – např. starostou obce, knězem, představitelem židovské obce, významným rodákem, známým příslušníkem národností menšiny, ředitelem školy, oblíbeným sportovcem, malířem, apod.

Abyste si věděli rady a jako správní novináři připravili interview, na následujících řádcích vám jej stručně přiblížíme.

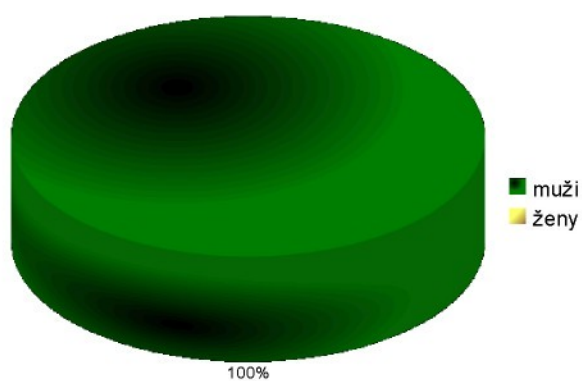

Interview (intervjú) má formu rozhovoru a hodnověrným způsobem informuje o různých skutečnostech. Osoba, která rozhovor řídí, se na něj musí předem připravit (měla by si zjistit co největší množství informací o osobě a její činnosti, na kterou se hodlá dotazovat), musí klást podněcující otázky, ale současně je tematicky usměrňovat. Dotazy by měly tvořit jednotný celek. Odpověď nikdy nezačínáme stejným vyjádřením, jaké měla otázka. Interview se může uskutečnit v mluvené i psané podobě, může se uveřejnit doslovně nebo zkráceně, může mít více vlastností zprávy, ale i reportáže.

3. a) Zobrazení žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství.
Olomouc – UMĚNÍ ROZHOVORU - KOMUNIKACE

3. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 8. ročník OV
nakladatelství. Olomouc – UMĚNÍ ROZHOVORU - KOMUNIKACE

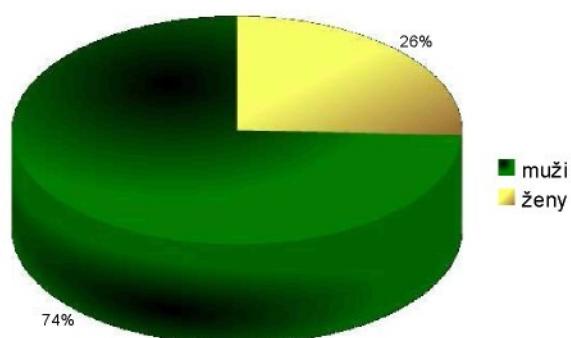

➤ Člověk a právo

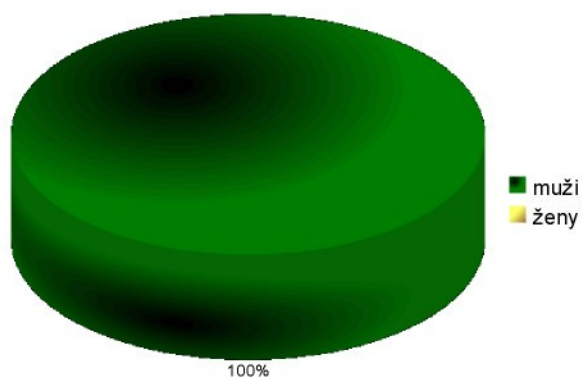
V kapitole o právech a povinnostech můžeme vidět obrázek, na němž jsou hezky vykresleny gendrově stereotypní role muže – jako nadřízeného, ženy jako podřízené. Tato ilustrace může podporovat stereotypní představu popsanou v druhé části této práce a to, že ženy netouží po vedoucích pozicích.

4. a) Zobrazení žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A PRÁVO

4. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A PRÁVO

➤ Člověk a občanský život

Pro ilustraci předkládám čtveřici vtipů, které jednoznačně podporují genderově stereotypní vidění světa. Žena – marnotratná manželka, muž – živitel rodiny.

Střípky humoru

Opakem šetrnosti je marnotratnost. Obvykle jsou z ní viněny ženy:

Žák 4.A: „Táta se zlobí s mámou, že není hospodyně, protože nedokáže udržet korunu v ruce. S penězi vyjde, ale vrátí se bez nich.“

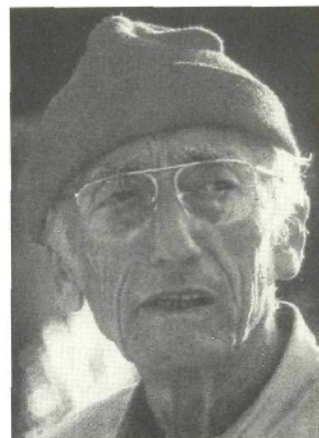
„Eva byla první žena, která neměla co na sebe.“

Lidové rčení

Navrhovatel: „Na rozvodu trvám. Dávám jí měsíčně nejméně 2000 a ještě 200 korun dostane za prázdné lahve, a nevyjde.“

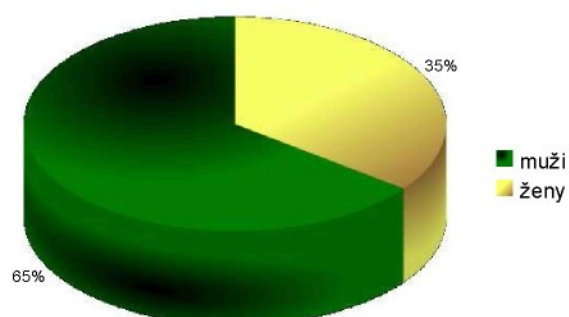
Na straně 145 v kapitole pojednávající o stáří je zobrazen výčet významných lidí, kteří i v pokročilém věku byli stále aktivní. Dlužno říci, že podle autorů učebnice, kteří výběr prováděli, asi neexistuje jediná žena, která by i v seniorském věku dosahovala stejných kvalit jako níže zmínění muži. Procentuelně vyjádřeno: 100% muži, 0% ženy.

- ⇒ Giuseppe Verdi složil operu Othello v 74 letech, operu Falstaff dokončil v 84 letech.
- ⇒ George Bernard Shaw napsal poslední hru v 80 a byl činný i dále, zemřel v 94 letech.
- ⇒ Sigmund Freud napsal poslední práci v 83 letech.
- ⇒ Thomas Alva Edison podal poslední patent v 84 letech.
- ⇒ Ivan Petrovič Pavlov konal vědecké pokusy skoro až do 87 let.
- ⇒ Michelangelo Buonarroti tvořil do posledního dne svého života, dosáhl 89 let.
- ⇒ Albert Schweitzer až do svého skonu – v devadesáti – všestranně pečoval o své pacienty v Lambaréne.
- ⇒ Pablo Picasso ještě ve věku 90 let kreslil a maloval.
- ⇒ Pablo Casals učil hře na cello až do 96 let.
- ⇒ Bertrand Russell, filozof, pacifista, společně s A. Einsteinem byl iniciátorem mírového Manifestu, ve věku 94 let se stal symbolem nesmiřitelného boje proti jaderné válce, dožil se 97 let.
- ⇒ Tizian Vecellio dokončil obraz Pieta, když mu bylo 99 roků.
- ⇒ Jean-Yves Cousteau – prostřednictvím jeho kamery nahlédly do obdivuhodné podvodní říše milióny lidí – ještě ve věku 82 let se potápěl a pracoval. Posledních deset let svého života zasvětil problematice ekologie. Bez něho by nebyla podepsána mezinárodní smlouva zakazující průmyslové využití Antarktidy. J. Y. Cousteau zemřel ve věku 87 let v Paříži.

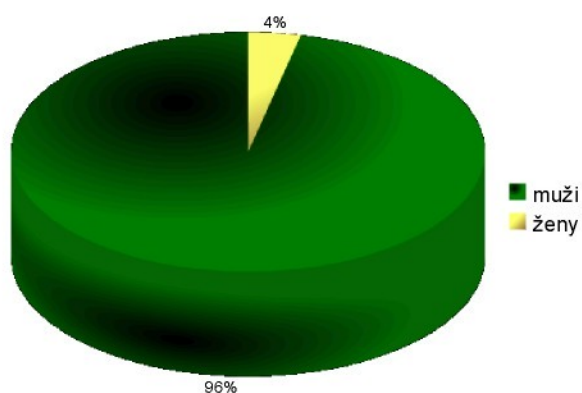

Jean-Yves Cousteau

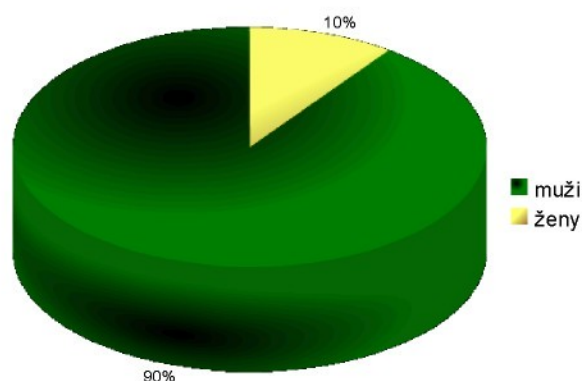
5. a) Zobrazení žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A OBČANSKÝ ŽIVOT

5. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A OBČANSKÝ ŽIVOT

5. c) Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů v páté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A OBČANSKÝ ŽIVOT

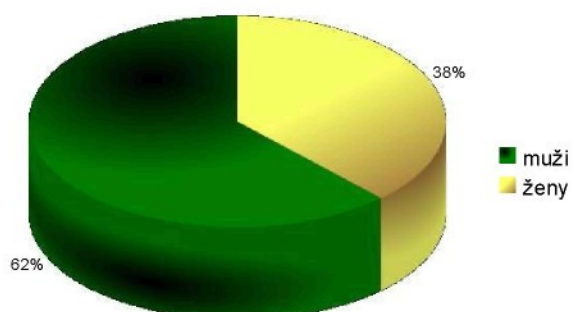

➤ Člověk a rodinný život

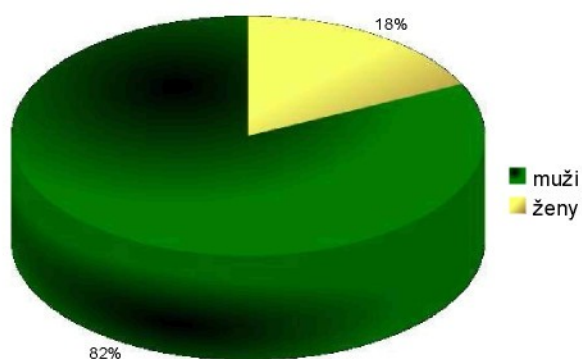
Za zmínku jistě stojí poučka ze strany 155, jež nabádá dívky i chlapce, jak by měl vypadat budoucí rodič jejich dětí, zajímavostí ovšem je, že ve většině případů bývají vždy jako první uvedeni chlapci, ale zde jsou na prvním místě dívky. Z napsaného vyplývá, že dívka je tím, kdo by měl v první řadě dbát na výběr partnera jako rodiče svých dětí a být tím zodpovědnějším v páru.

DÍVKA BY SI MĚLA UMĚT SVÉHO CHLAPCE PŘEDSTAVIT JAKO BUDOUCÍHO OTCE JEJICH DÍTĚTE, NE POUZE JAKO PRÍTAŽLIVÉHO MUŽE, KTERÉHO BUDOU OSTATNÍ ŽENY ZÁVIDĚT. PLATÍ TO I OPAČNĚ PRO VÝBĚR DÍVKY CHLAPCEM.

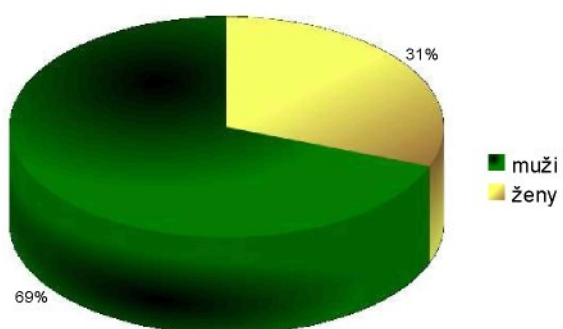
6. a) Zobrazení žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A RODINNÝ ŽIVOT

6. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A RODINNÝ ŽIVOT

6. c) Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů v šesté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A RODINNÝ ŽIVOT

3.3.2 Nakladatelství Olomouc – 9. ročník

Učebnice nakladatelství Olomouc byla schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy 28. 3. 2000. První vydání vyšlo v roce 2000.

Co se obsahové části týče, mezi probíraná témata patří:

➤ **Člověk a pracovní život**

V první kapitole, která pojednává o podnikání, máme zobrazen výčet vlastností, které by měl mít úspěšný podnikatel. I když je text psán pouze v mužském rodě, dalo by se předpokládat, že označení je jak pro muže, tak pro ženy, pokud by nás ilustrace zase nepřesvědčovala o stereotypu „úspěšný podnikatel = elegantní muž v obleku nesoucí kufřík“.

Chce-li být člověk úspěšným podnikatelem, musí mít určité vlastnosti. Vyberte z následující nabídky ty, které považujete pro podnikatele z hlediska solidnosti za potřebné (vyškrtněte nežádoucí):

☐ pracovitost, píle a iniciativa	☐ neschopnost přizpůsobit se změnám	☐ schopnost zaujmout
☐ poctivost	☐ bezohledná dravost	☐ snaha po sebevzdělání
☐ nerozhodnost	☐ čestnost, upřímnost	☐ rozhled v oboru a na trhu
☐ strach z rizika	☐ vytrvalost	☐ snaha vyrábět za každou cenu levně (bez ohledu na kvalitu)
☐ schopnost tvořit	☐ tendence vzdávat se při prvním nezdaru nebo svízeli	☐ ohleduplnost k životnímu prostředí
☐ schopnost nést riziko	☐ odborná způsobilost a profesionalita	☐ schopnost dobře se oblékat, vystupovat nebo reprezentovat firmu
☐ nekorektnost v obchodování	☐ přecitlivělost	☐ tělesná zdatnost
☐ úspornost, šetrnost		
☐ schopnost dohodnout se		
☐ podlézavost		

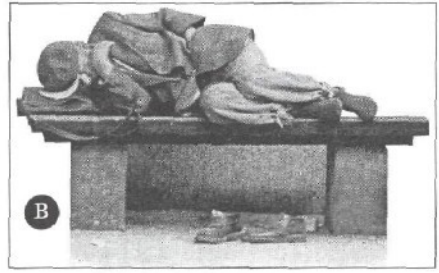
Na další straně následují fotografie nezaměstnaných lidí, z nichž dva muži hledají nové místo a rekvalifikují se, jeden muž je dobrovolně bez domova a poslední – žena v kostýmku s mobilním telefonem a luxusním automobilem v pozadí. Vypadá jako úspěšná podnikatelka, popisek pod obrázkem nás ovšem vyvede z omylu, protože tato žena o místo neusiluje, je dostatečně zajištěna (zděděným majetkem atp.), dává přednost volnému času. Nevím, zda je toto dobrý příklad nezaměstnané ženy, domnívám se, že v žácích může utvrzovat stereotyp typu: „úspěšná žena = vdaná za bohatého muže“

Nezaměstnanost je výskyt osob bez placeného zaměstnání, které je chtějí a aktivně je hledají, jsou na něj odkázány jako na zdroj obživy. Vyskytuje se i v dobře fungující tržní ekonomice, ale záleží na její míře.

A

O místo neusiluje, je dostatečně zajištěna (zděděný majetek atp.), dává přednost volnému času.

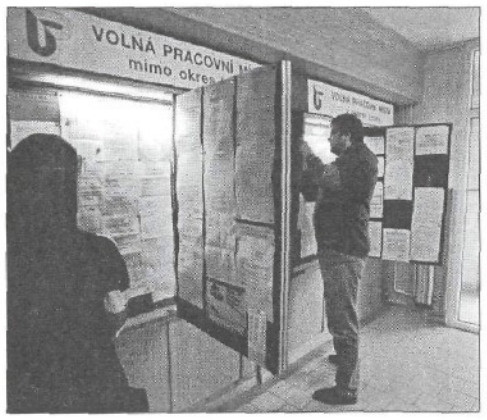
B

Nechce pracovat, vědomě dává přednost bídě, životu ve špíně, v zimě, ale úplné „svobodě“.

C **D**

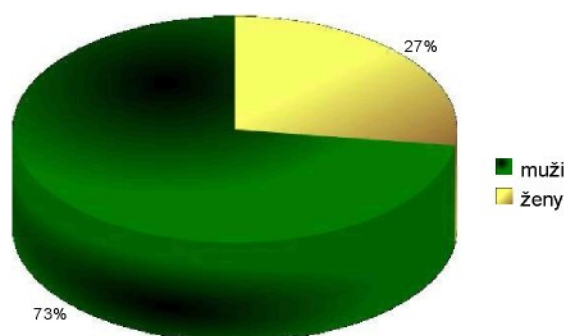
Ztratil místo, hledá nové zaměstnání, rekvalifikuje se.

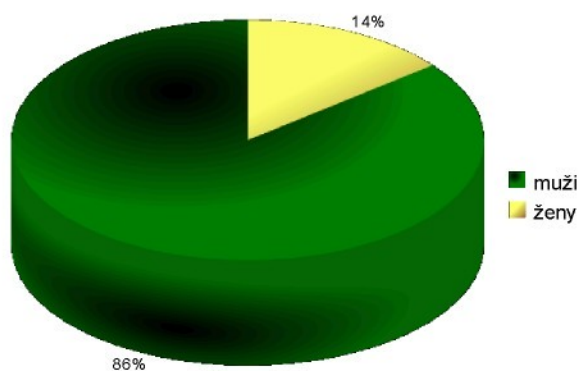
- Uvažujte, je-li mezi nezaměstnaností osoby A, B, C a D nějaký rozdíl.
- Nezaměstnanost znamená pro nezaměstnaného člověka, který pracovat chce, vždy velké ztráty. Zkuste několik z nich vyjmenovat.
- Znamená nezaměstnanost i společenský (nejen osobní) problém? Proč?

V kapitole, zabývající se volbou povolání si můžeme povšimnout příkladu: otec lékař, matka zdravotní sestra. Synovým přáním je studium vysoké školy technické, přáním rodičů je studium lékařské fakulty. Z toho vyplývá klasické stereotypně zobrazené rozložení rolí, kde muži jsou dominantní, vzdělanější, tzv. pány situace a ženy plní funkci doplňkovou, v tomto případě pomocnou, ošetrovatelskou.

1.a) Zobrazení žen a mužů v první kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství.
Olomouc – ČLOVĚK A PRACOVNÍ ŽIVOT

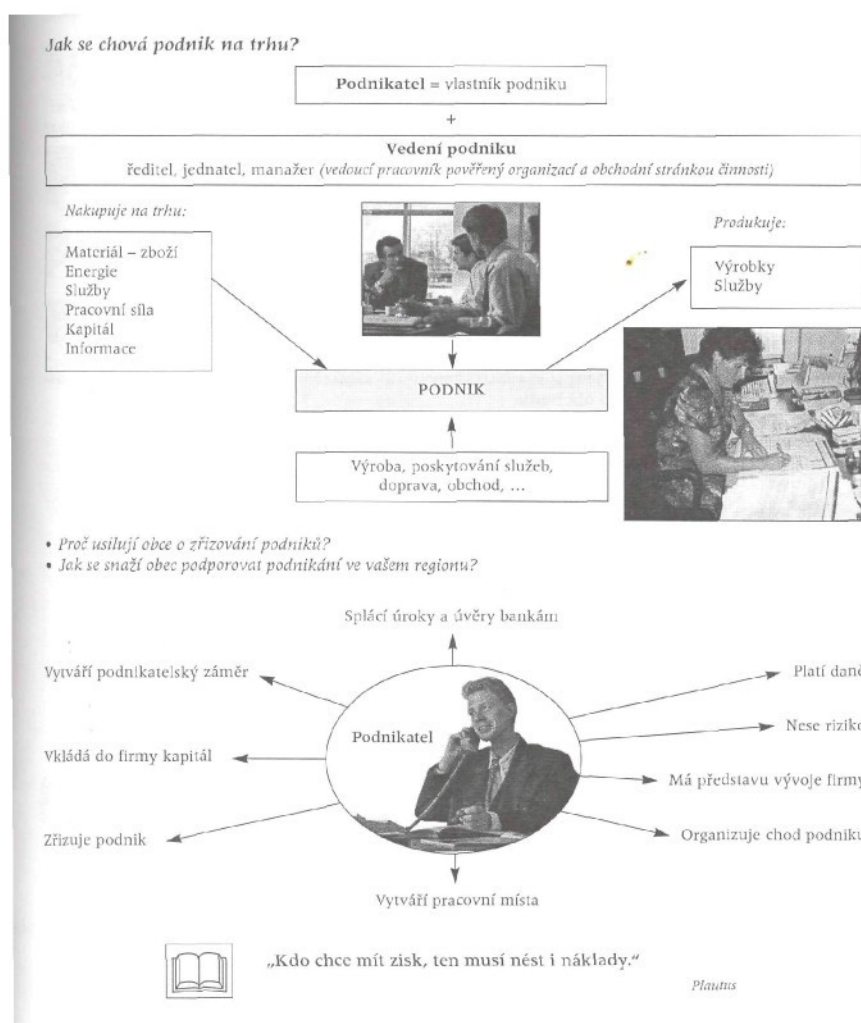

1. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v první kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. Olomouc – ČLOVĚK A PRACOVNÍ ŽIVOT

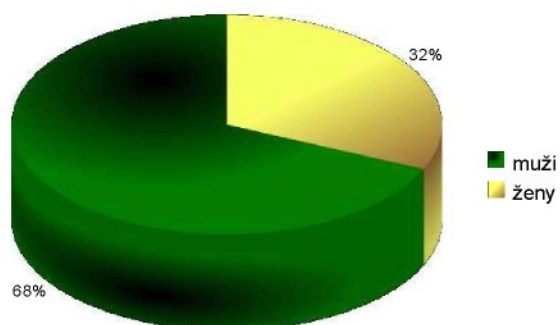

➤ Hospodářství a stát

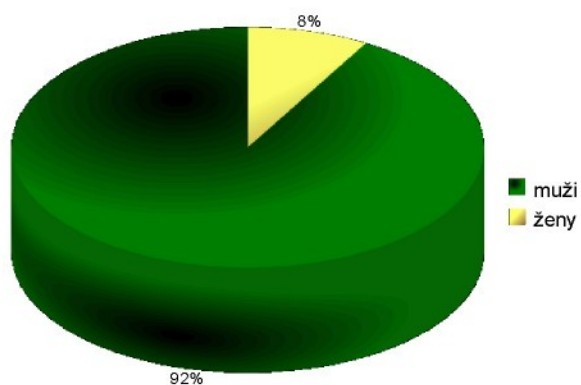
V kapitole o podnikání můžeme vidět strukturu firmy, v níž je na nejvyšší pozici podnikatel = vlastník podniku, ve vedení podniku jsou ředitel, jednatel a manažer. Pokud bychom nevnímali obrázky, můžeme si myslet, že všechny názvy pracovních pozic, ačkoliv gramaticky v mužském rodě, jsou myšleny i pro ženy. Ovšem obrázek pod vedením podniku znázorňuje tři muže při nějaké poradě, obrázek pod heslem Služby znázorňuje ženu zabývající se zřejmě nějakými administrativními povinnostmi.

2.a) Zobrazení žen a mužů ve druhé kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. Olomouc – HOSPODÁŘSTVÍ A STÁT

2. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve druhé kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. Olomouc – HOSPODÁŘSTVÍ A STÁT

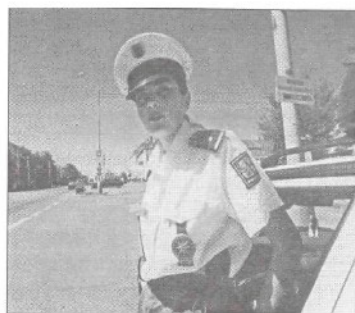
➤ Stát a právo

Kladně musím ohodnotit jak obrázky, tak i popisky k nim v kapitole popisující strukturu Policie ČR. Nejen že jsou zde dva obrázky žen v policejních stejnokrojích, ale důležitá je i informace, že „I ženy najdou u Policie ČR uplatnění“. Žáci a žákyně tak získají dojem, že daná povolání jsou vhodná pro obě pohlaví a nejsou svazována žádnými předsudky. Škoda jen, že je to v této učebnici světlá výjimka.

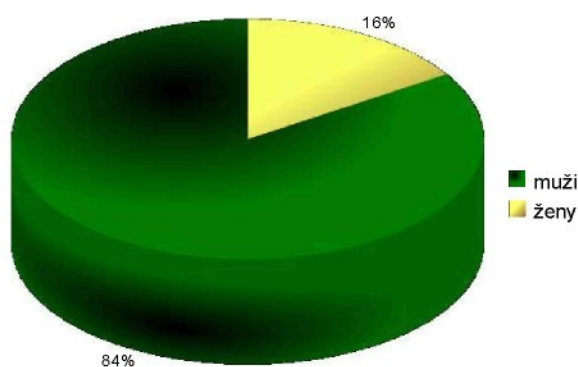

Stejnokroj vzor 92. Vystrojení policistky při výkonu dopravní služby.

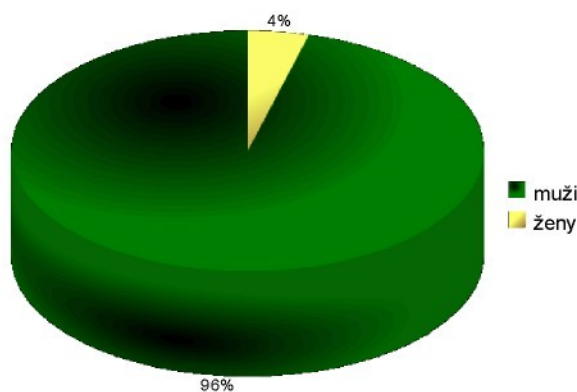
*I ženy najdou
u Policie ČR
uplatnění.
Foto MAFA.*

3.a) Zobrazení žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství.
Olomouc – STÁT A PRÁVO

3. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. Olomouc – STÁT A PRÁVO

➤ Nadnárodní společenství

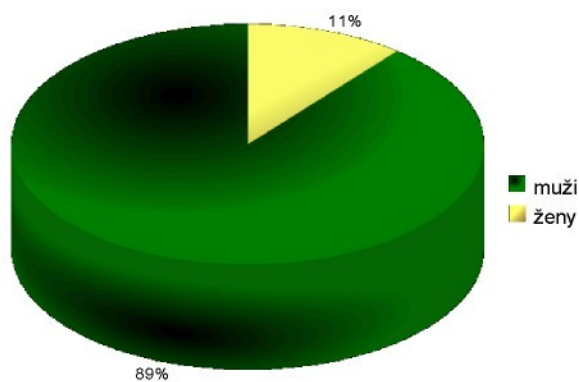
V příloze učebnice, na straně 93, pojednávající o problematice Evropské unie si můžeme opět v seznamu osobností povšimnout drtivé většiny (100%) mužského zastoupení a nulového zobrazení žen. Být žákem či žákyní deváté třídy, pomyslí si asi, že 1. ženy nemají do vedoucích pozic v EU přístup, či 2. ženy nejsou tak dobré, na to, aby nějaké významné postavení v této oblasti zastávaly.

1 François Mitterrand	5 John Major	9 Charles de Gaulle
2 Javier Solana	6 Winston Churchill	10 Gerhard Schröder
3 Romano Prodi	7 Robert Schuman	11 Tony Blair
4 Jean Monnet	8 Helmut Kohl	12 Juan Carlos

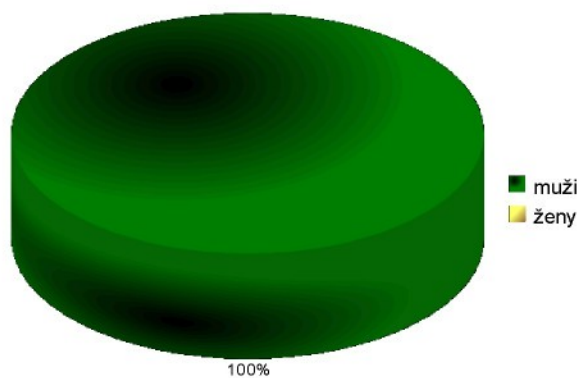
• Využijte seznam osobností z předchozího úkolu a přiřaďte je k portrétům obrázkové přílohy. Pokuste se říci, ze které země pocházejí a jaké významné postavení zastávají nebo zastávaly.

Připravte si dva dvouminutové televizní šoty, ve kterých máte v době před referendem přesvědčit voliče, že mají hlasovat a) pro vstup, b) proti vstupu do EU.

4.a) Zobrazení žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. Olomouc – NADNÁRODNÍ SPOLEČENSTVÍ

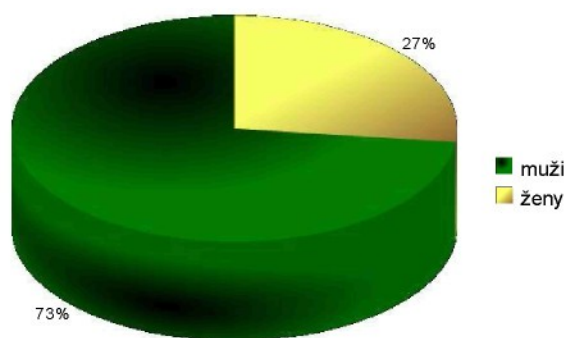

4. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. Olomouc – NADNÁRODNÍ SPOLEČENSTVÍ

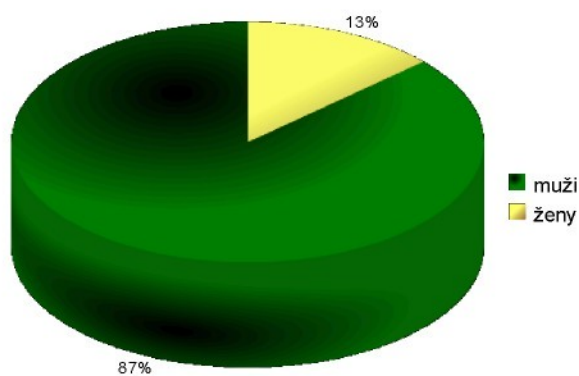

➤ Globální problémy lidstva

5.a) Zobrazení žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství.
Olomouc – GLOBÁLNÍ PROBLÉMY LIDSTVA

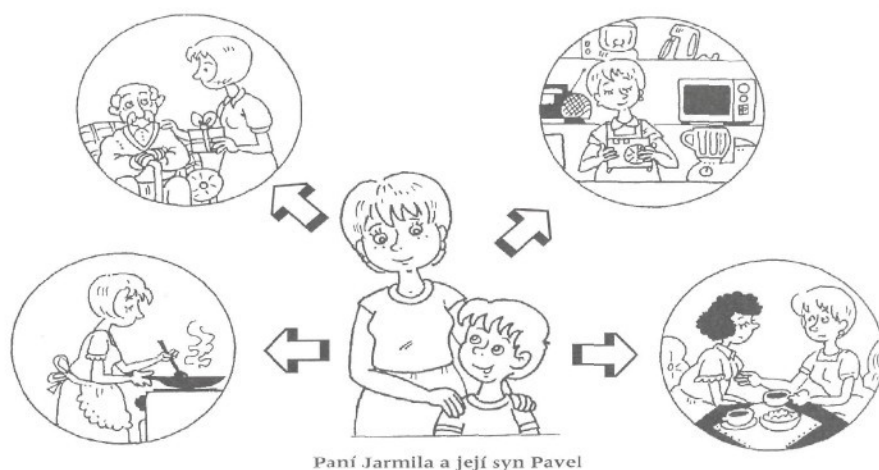
5. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. Olomouc – GLOBÁLNÍ PROBLÉMY LIDSTVA

➤ Životní perspektivy

Podle grafického znázornění sociálních rolí, což je obvyklý, očekávaný způsob jednání a chování, je paní Jarmila pečující, starostlivou dcerou, matkou malého Pavla, naslouchající a chápající přítelkyní, doma kuchařkou a v zaměstnání prodavačkou. Otázkou zůstává, zda by všechny tyto role zvládala jako úspěšná podnikatelka, právnička či lékařka a pokud ano, zda je naší společností stále očekáváno dvousměnné ženské nasazení – první směna v práci za mzdu, druhá v domácnosti zadarmo. Jaký bude asi úsudek dívek a chlapců při diskusi nad touto ilustrací?

Schematicky znázorněno:

Sociální role je obvyklý, jinými očekávaný způsob jednání lidí v určité sociální pozici.

Následující ilustrace vykresluje stereotypní zobrazení učení sociálních rolí. V dnešní moderní době si již málokterý tatínek dovede vyměnit prasklou žárovku, natož opravit porouchaný motor. Většina aut nakonec stejně putuje do autoservisu, což se ale nestává zas tak často a jako srovnání s maminkinou každodenní nikdy nekončící péčí o děti mi to nepřijde zrovna adekvátní.

Jak ale vyřešit tento problém? Vysvětlit žákům a žákyním jak se děti učí sociálním rolím a zároveň neskouznout k užití stereotypních vzorců chování? To je těžký oříšek. Každá možná varianta si jistě najde své příznivce, ale i odpůrce. Možná by jen stačilo přestat zobrazovat tatínky opravující auto a maminky stále pečující o dítě, protože rodiči jsou

přece oba – jak žena, tak muž.

- Zjistíte podle obrázků, jak se dítě učí sociálním rolím?

Každý člověk si požadavky role vykládá podle svého (subjektivně), může třeba zpochybňovat očekávané požadavky určité role, stavět se k nim kriticky nebo naopak požadavky role přehánět.

- Uvádějte příklady těchto situací.

Pokud jde, o budoucí profesní zaměření učebnicově vytvořených dívek, nebylo ve zkoumaných učebnicích příliš různorodé. Překvapivá byla zejména jednotvárnost výběru zobrazovaných povolání. U dívek bezkonkurenčně vítězí povolání manekýnky, které je zmíněno ve všech zkoumaných učebnicích. Text a přiložené obrázky o životních aspiracích vykreslují cíle, které si děvčata a chlapci vytyčují. Na povolání manekýnky, o kterém dívky tak často sní, není potřeba zvláštního nadání, či přehnané píce ve vzdělávání. Zcela postačí zajímavá tvář a štíhlá postava. Za to chlapci touží být proslulými právníky a mistry svého oboru.

Každý člověk má určité **životní aspirace** – tj. kvalitu a úroveň cílů, požadavků, které si člověk sám vytyčuje a o jejichž uskutečnění usiluje. Souvisí zejména s výkonností a sebevědomím člověka; závisí na dřívějších zkušenostech, úspěchu či neúspěchu. Někdy se hovoří o **životních ambicích**, tj. o úsilí vyniknout a dosáhnout životních plánů.

Není osobnosti, která by neměla nějaké ideály bez ohledu na to, zda si to uvědomuje nebo ne. Každý člověk chápe život jako cestu vedoucí k dosažení čehosi, co pokládá za dobré. Lidé se liší tím, jaké cíle si kladou a které z těchto cílů upřednostňují. Jedni lidé hledají ideál především ve vlastním pohodlí a v co největším hromadění majetku nebo v kariéře. Jiní chtějí vyniknout např. ve sportu nebo v umění. Děvčata často sní o dráze herečky, zpěvačky nebo manekýny. Chlapci touží být automobilovými závodníky, proslulými právníky a mistry ve svém oboru. Jsou i lidé, kteří nemyslí tolik na sebe jako na druhé a na celou společnost, proto se věnují charitativní a humanitární činnosti. V tom smyslu ideály nejen charakterizují zamě-

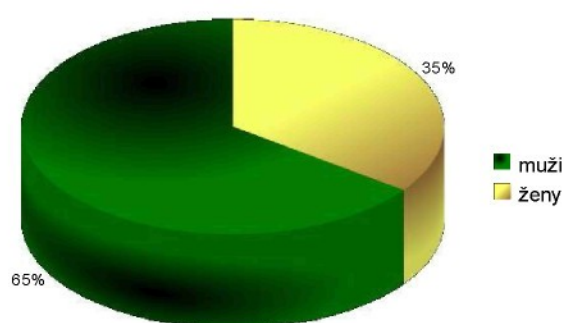
řenost, ale **symbolizují také morální profil člověka**.

Ideály samy o sobě, bez snahy realizovat je, činí z člověka planého snílka. Proto je pro každou osobnost charakteristické také to, kolik úsilí vynaloží na realizaci svých ideálů. Přitom je typický i **způsob, jakým člověk své ideály uskutečňuje**, zejména zda při tom dodržuje nebo porušuje mravní zásady a právní normy.

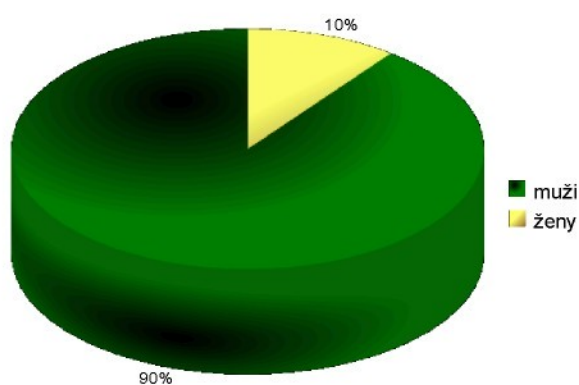
Co se týče zobrazovaných povolání, jsou ve zkoumaných vzorcích velmi obdobná. Muži – jsou zobrazováni od dělnických profesí až po vysokoškolsky vzdělané lékaře a právníky, ženy od uklízeček (jiné profese jako by pro tvůrce učebnic neexistovaly) po úřednice. Zde můžeme názorně vidět již zmiňovaný efekt skleněného stropu, kdy se ženy při svém kariérním růstu zastavují a zastávají pozice řízené muži ve vedoucích pozicích.

6.a) Zobrazování žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství.
Olomouc – ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVY

6. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. Olomouc – ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVY

3.3.3 SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA – 8. ročník

Učebnice nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE byla schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy 22. 6. 2001. První vydání vyšlo v roce 1997.

Hlavní koncept učebnice tvoří didaktizované příběhy party pěti chlapců, které jsou propojeny v seriál. Autorovým východiskem pro toto pojetí je fakt, že příběh má vyšší výchovnou hodnotu než pouhý didaktický text. Žáci jsou vzděláváni prostřednictvím svého vrstevníka, chlapce Romana Válka.

V úvodní kapitole jsou nám představeny hlavní postavy příběhů

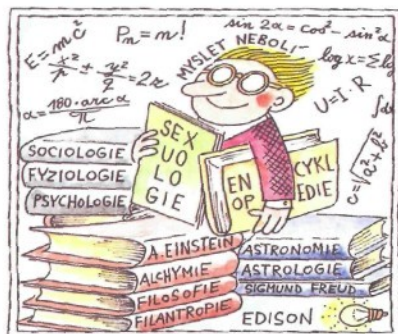
- Honza Michalík = Edison – všemu rozumí, pořád nad něčím přemýšlí
- Ježour – nejlepší sportovec ze třídy; je idolem všech holek, protože je vysoký a má atletickou postavu
- Peťan – nejlepší muzikant, občas má dlouhé vedení
- Michal = Šomin – největší jedlík

Nazdar kamarádi!

Pamatujete se na mě ještě? Určitě ano. Jmenuji se Roman Válek řečený Valda a v uplynulých dvou letech jsme se společně setkávali nad učivem občanské výchovy.

Také v tomto školním roce vás budu provázet, ale ne sám. Pan učitel Valenta, který mi už dříve pomáhal s vypravováním, doplní letos moje zážitky komentářem. Jestli nevíte, co to je komentář, nevadí. V průběhu školního roku na to přijdete sami.

Abych nezapomněl – pro ty z vás, kteří jste v sedmičce používali jinou učebnici, jsem přichystal několik fotografií z kroniky klubu Modrý šíp. Jsou na nich moji nejlepší kamarádi, se kterými jsme kdysi klub založili. Také s nimi se budete pravidelně setkávat na stránkách této knihy.

Honzovi Michalíkovi přezdvíme Edison, neboť má prima nápady, rozumí spoustě věcí a pořád nad něčím přemýšlí.

Tohle je Ježour, nejlepší sportovec ze třídy a prima kamarád.

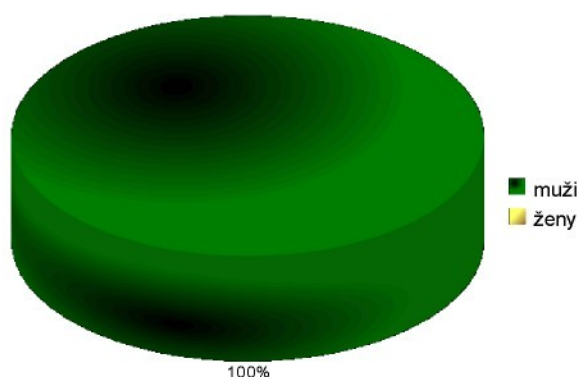
Petan je zase nejlepší muzikant a někdy je s ním docela legrace, protože mu všechno dojde se zpožděním.

Michal čili Šomin má také jedno nej. Je to ten největší jedlík, jakého jsem kdy viděl. Kdybychom ve třídě chtěli zdramatizovat pohádku o Dlouhém, Širokém a Bystrozrakém, zaručeně by dostal jednu z hlavních rolí. Hádejte, kterou...

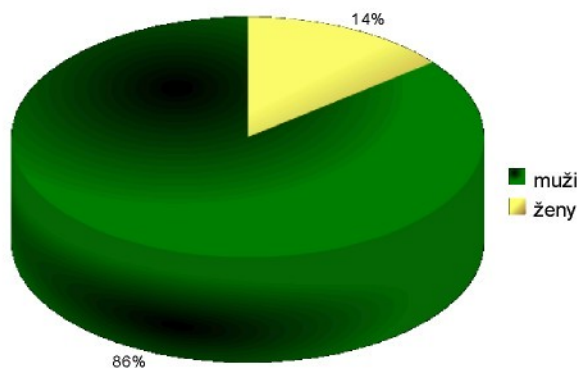

Otázkou zůstává, proč si autor jako hlavní hrdiny vybral právě partu chlapců. Toto podání evokuje známé Rychlé šípy Jaroslava Foglara, či Steklačovu Pekelnou třídu. Literatura tohoto druhu je řekla bych nadčasová. Byla, stále je a myslím, že po dlouhou dobu ještě bude velmi oblíbená jak u chlapců, tak u dívek. Přijímána je vcelku neutrálně. Jak by se však tvářili chlapci a jaké by byly jejich komentáře, pokud by je celou ediční řadou občanské výchovy, tzn. přibližně od 11 do 15 let, provázela dívčí parta s paní učitelkou, s vedoucí na táboře, atd. a mužský prvek by zde zastupoval občas zmíněný bratr hlavní hrdinky a příležitostně ne příliš barvitě vykreslena první láska

1. a) Zobrazování žen a mužů v úvodní kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE

1. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v úvodní kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE

Co se obsahové části týče, mezi probíraná témata patří:

➤ Člověk a dospívání

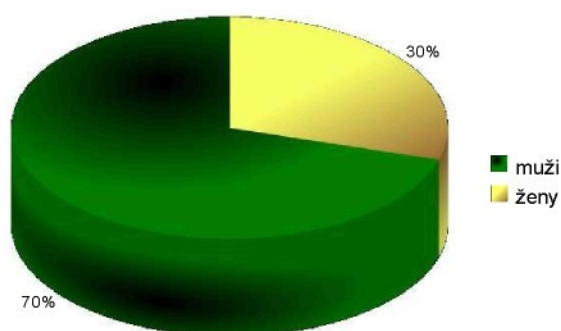
Romanova sestra Věra odešla studovat na univerzitu a on má pocit, že si ho rodiče příliš všimají. Chce utéct z domova a své milé Iloně Kopecké vzkazuje, aby se nevdávala a počkala na něj, až přijede bohatý ze světa.

Při volbě povolání má většina žáků jasno, Edison bude vědcem, Šomin šéfkuchařem v interhotelu, Peťan muzikantem, Ježour profesionální sportovec, Valda spisovatelem. Jeden z nejslabších žáků ve třídě – Krčmář chce být vojenským pilotem a Ilona Kopecká ještě neví, zda bude učitelka nebo manekýnka! Myslím, že by nebylo na škodu použít trošku fantazie při vymýšlení vysněných povolání hlavních postav příběhů.

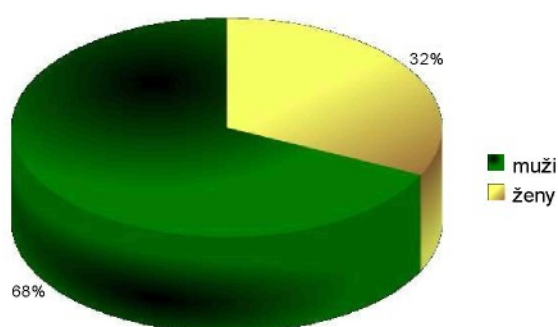
V závěru kapitoly autor přeje hodně štěstí budoucím fotografům, spisovatelům, pilotům a manekýnkám.

V dramatické části mají žáci za úkol sehrát scénky. První konflikt je mezi matkou a dcerou a to proto, že dcera nepomáhá matce s domácností. V dalším dospívající sestra přemlouvá mladšího bratra, aby neprozradil, že se líbala v parku se svým spolužákem.

2. a) Zobrazení žen a mužů v první kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A DOSPÍVÁNÍ

2. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v první kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A DOSPÍVÁNÍ

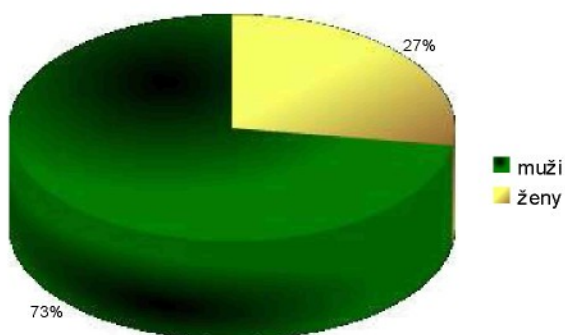

➤ Člověk hledající společenství

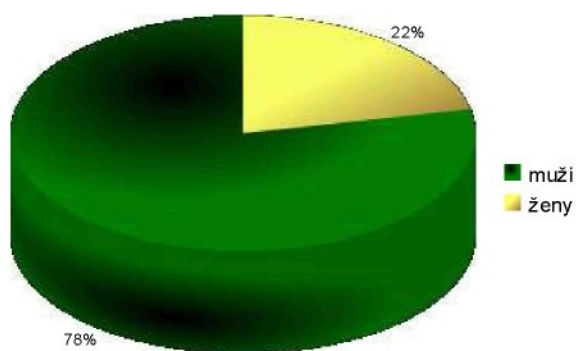
Protože nejkrásnější holka ze třídy – Ilona Kopecká bude chodit do dramatického kroužku, chce Valda chodit také, ale kluci z party mu řeknou, že „... dramaťák je pro holky a není důstojno dospívajícím mužům tajtrlíkovat na scéně jako cvičená opice...“

Na návštěvu přijel stále svobodný strýc Honánek a říká Valdovi, že: „ ... nikdy nepochopí mladé lidi, zvláště dívky, které se koukají co nejdříve vdát a nezodpovědně zakládají manželství a rodiny...“

3. a) *Zobrazování žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SPOLEČENSTVÍ*

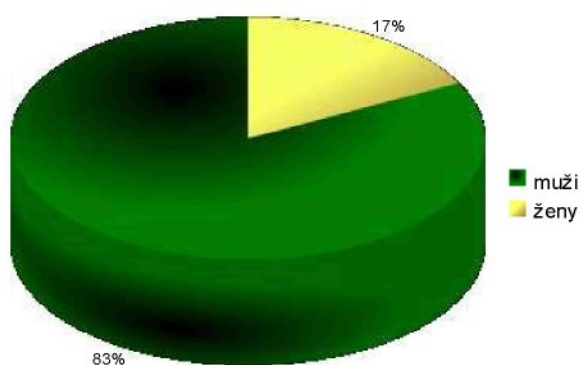

3. b) *Srovnání počtu citovaných žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SPOLEČENSTVÍ*

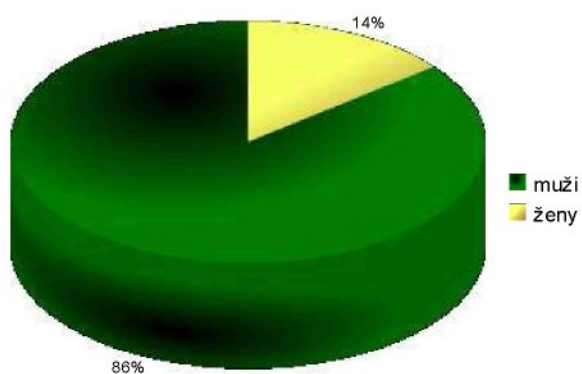

➤ Člověk hledající svůj svět

4. a) Zobrazení žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SVŮJ SVĚT

4. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SVŮJ SVĚT

➤ Člověk hledající sám sebe

Ilona byla Valdovi nevěrná s klukem z učňáku.

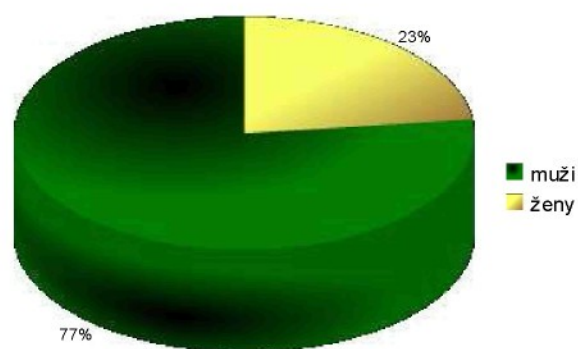
Úkol: Pokuste se vyjádřit smysl života velkých postav dějin:

♂ M. J. Hus, J. A. Komenský, F. Palacký, T. G. Masaryk, G. Bruno, K. Kolumbus, M. Gándhí

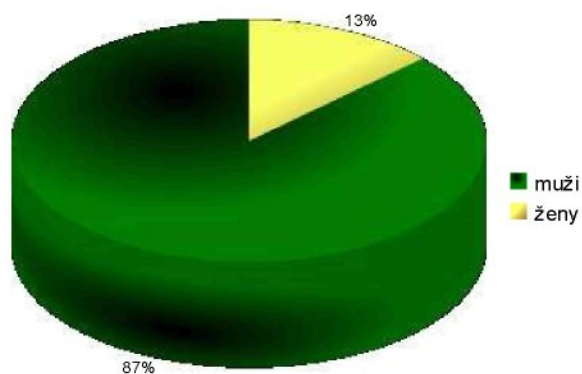
♀ sv. Anežka Česká

Opět můžeme vidět nepoměr vyjmenovaných žen a mužů.

5. a) *Zobrazování žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SÁM SEBE*

5. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK HLEDAJÍCÍ SÁM SEBE

➤ Člověk a předpoklady soužití

Úkol: Předved'te společenské role:

♂ lékař, učitel, bezdomovec, mafián

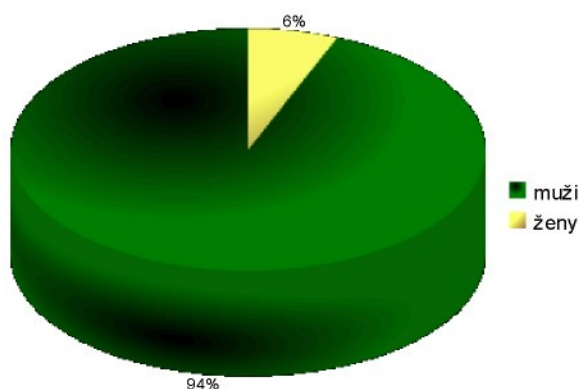
♀ uklízečka

V tomto úkolu můžeme opět vidět převažující zastoupení mužského prvku, který je vykreslen od nejnižších pozic po nejvyšší. Ženský element je zde zobrazen pouze jednou.

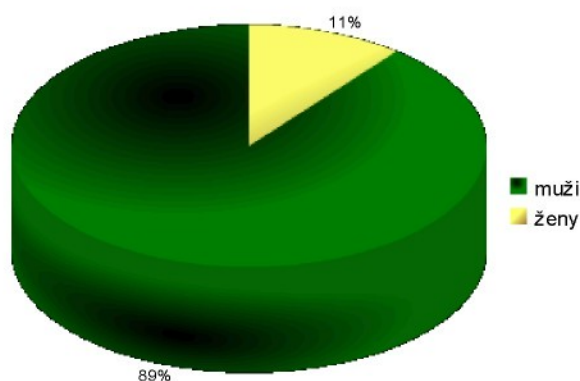
Na ilustraci můžeme vidět zastoupení mužů a žen u soudu. Nejnižší (obžalovaný) i nejvyšší pozice (soudce, žalobce, obhájce...) jsou obsazeny muži. Jedna žena je pouze součástí soudního senátu. Myslím si, že vzhledem k tomu, že všechny jmenované profese mohou být zastoupeny i ženami je tato ilustrace příliš maskulinní.

6. a) Zobrazení žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY SOUŽITÍ

6. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY SOUŽITÍ

➤ Člověk a předpoklady zapojení do lidské spolupráce

Hájek chce být podnikatelem a vydělávat půl milionu měsíčně, ale o ekonomii a financích nemá ani páru. Krčmář, nejhorší žák ve třídě, chce být vojenským pilotem. Slámová má nos jak bramboru a sto kilo nadváhy a chce být topmodelkou.

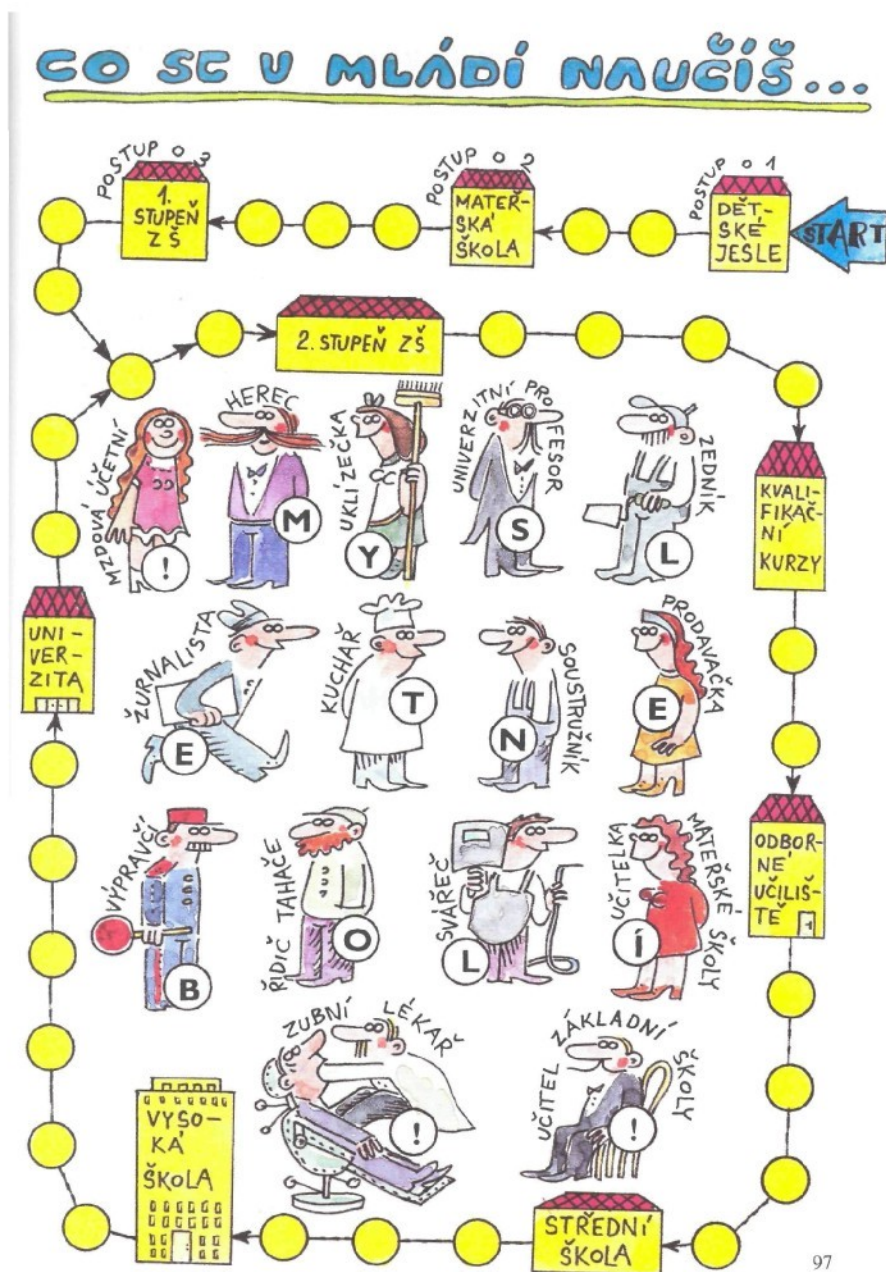
Musíme si přiznat, že by neškodil poněkud pestřejší obraz než poskytují učebnice, zejména pokud jde o ženské profese. Opět je tu již zmiňovaná modelka = manekýnka. Jako by snad ani dívky po žádném jiném povolání netoužily.

Chválím volbu úkolu pro žáky a žákyně, jež jim alespoň z části nastíní strukturu vysokého školství a povolání, která mohou získat studiem jednotlivých fakult. Trestuhodné je ovšem grafické zobrazení odborníků vzešlých z akademické půdy – 100% zasoupení mužů a nulové zastoupení žen. Pravdou je, že oblíbená ženská povolání této učebnice – manekýnka a uklízečka by v tomto cvičení asi příliš uplatnění nenašla.

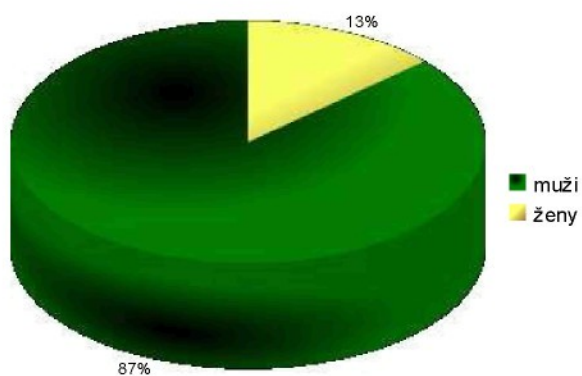
3. Každá univerzita se skládá z několika samostatných fakult připravujících posluchače pro odlišné oblasti lidské činnosti. Pokuste se následující obory přiřadit k příslušným fakultám:

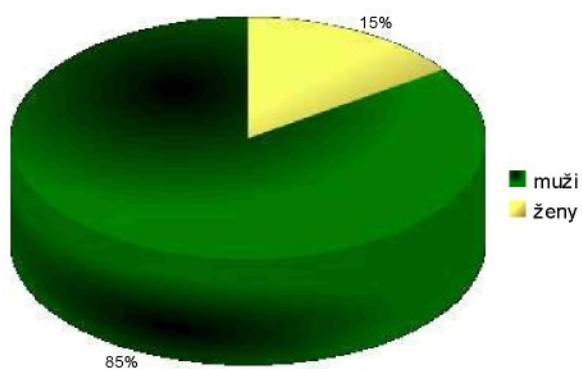
V této hře už sice ženský element, na rozdíl od předchozího cvičení, zastoupen máme, ovšem zobrazen stereotypně – uklízečka, prodavačka, učitelka mateřské školy a mzdová účetní. Žádná žena ve vedoucí pozici, či mající významné společenské postavení jako například univerzitní profesor či zubní lékař.

7. a) Zobrazení žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY ZAPOJENÍ DO LIDSKÉ SPOLUPRÁCE

7. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY ZAPOJENÍ DO LIDSKÉ SPOLUPRÁCE

➤ Člověk a předpoklady harmonického soužití se světem

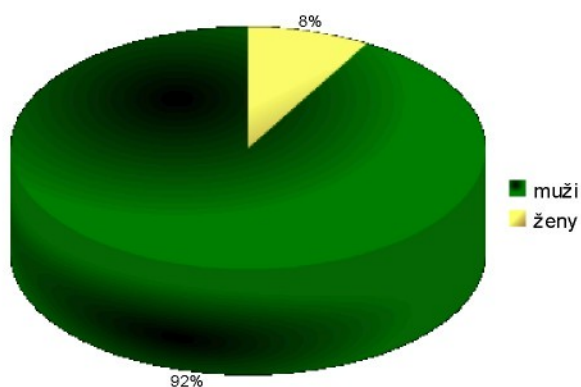
„ ... Ilona se rozbřečela dojetím, vlastně všechny holky, to už jsou takové náтуры...“

Tato citace z textu učebnice potvrzuje stereotypní vidění vlastností žen a mužů, zejména emocionalitu u žen a jejich častější projevy citů jako je pláč, který je u mužů nežádoucí, protože je chápán jako slabost.

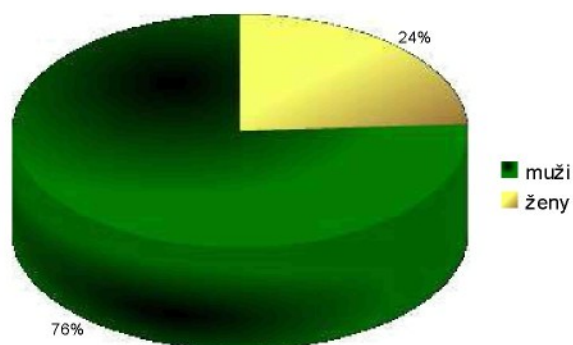
Rozdělení do skupin: matky, zaměstnaní muži, umělci, politici.

Žáci mají za úkol vytvořit čtyři skupiny, z nichž tři zastupují mužský element – zaměstnané muže, umělce a politiky a pouze jedna skupina je zastoupena ženami a má představovat matky. Myslím si, že by bylo vhodnější použít u žen také nějaké povolání, předpokládám totiž, že zastoupení muži plní i funkci otců.

8. a) Zobrazení žen a mužů v sedmé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY HARMONICKÉHO SOUŽITÍ SE SVĚTEM

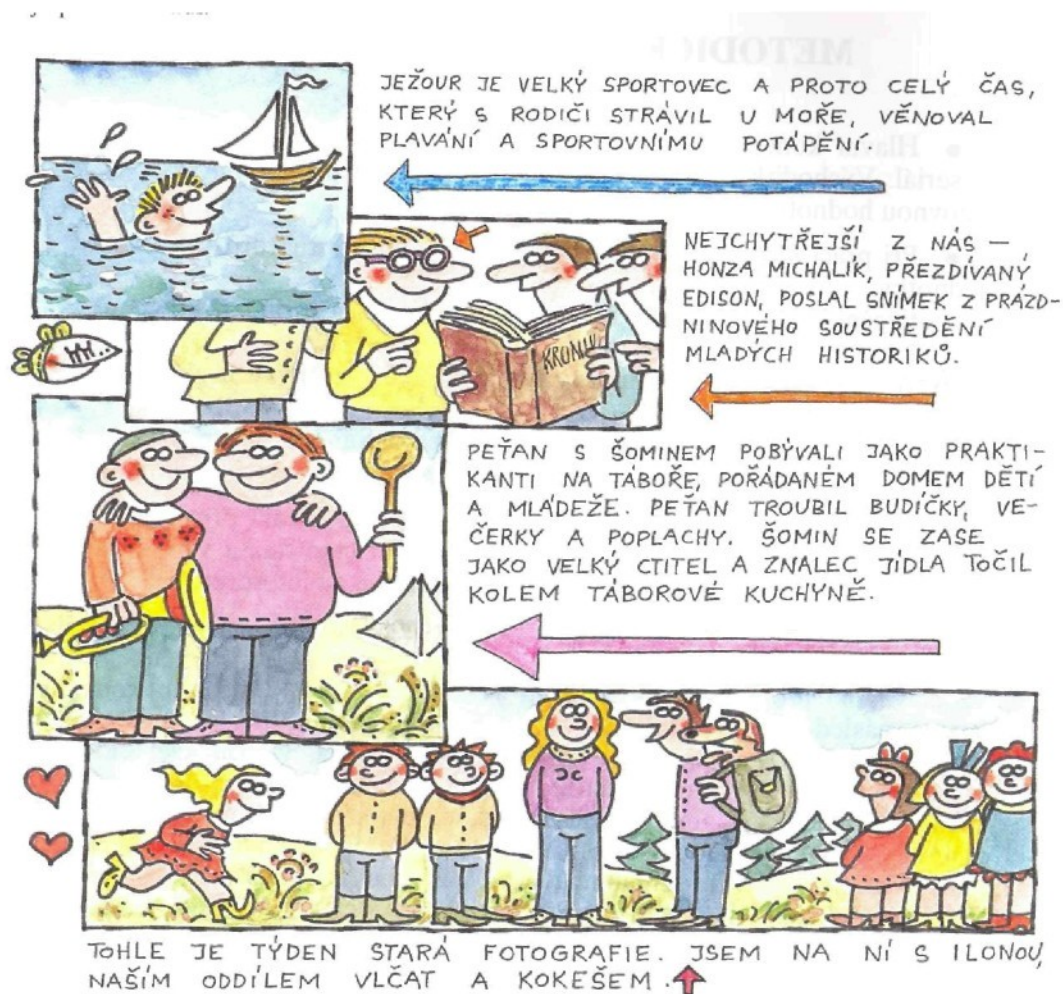
8. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v sedmé kapitole učebnice pro 8. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ČLOVĚK A PŘEDPOKLADY HARMONICKÉHO SOUŽITÍ SE SVĚTEM

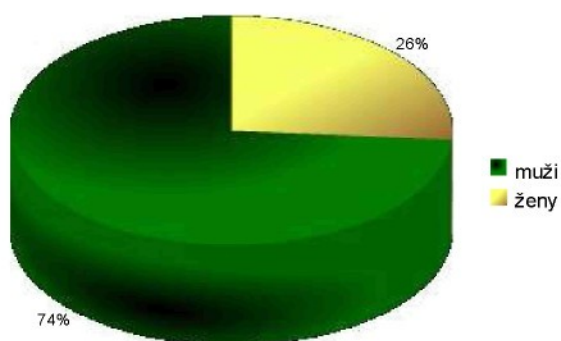
3.3.4 SPL PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA – 9. ročník

Učebnice nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE byla schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy 26. 6. 2001. První vydání vyšlo v roce 1998.

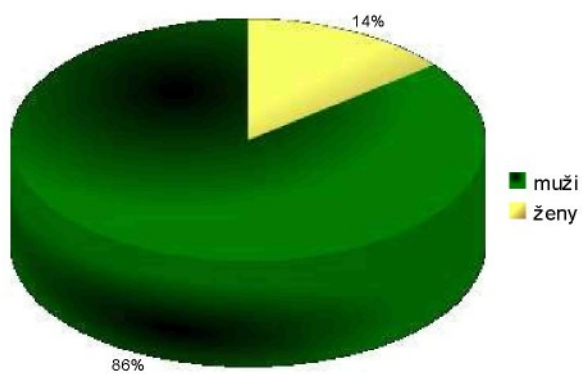
Hlavní koncept učebnice tvoří didaktizované příběhy party pěti chlapců, které jsou propojeny v seriál. Autorovým východiskem pro toto pojetí je fakt, že příběh má vyšší výchovnou hodnotu než pouhý didaktický text. Žáci jsou vzděláváni prostřednictvím svého vrstevníka, chlapce Romana Válka.

1. a) Zobrazování žen a mužů v úvodní kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE

1. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v úvodní kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE

Co se obsahové části týče, mezi probíraná témata patří:

➤ Smysl společenství

PORADNA PRO RODINU

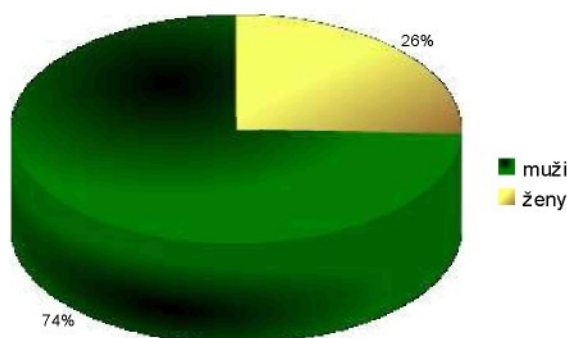
Zajišťuje:

- pomoc při řešení manželských a rodinných problémů, partnerských konfliktů,
- pomoc při výchově dětí, řešení mezigeneračních problémů,
- pomoc rodinám v rozvodové situaci a po rozvodu,
- pomoc lidem bez partnerských vztahů,
- pomoc při řešení problémů dospívající mládeže,
- pomoc občanům, kteří se ocitnou v tíživé osobní či krizové situaci,
- pomoc rodinám s postiženými dětmi,
- bezplatné sociální služby.

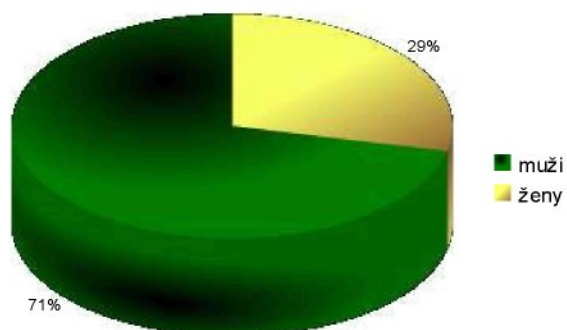
Podle potřeby se na řešení problému podílejí psycholog, právník, psychiatr, sexuolog a sociální pracovníce.

Na řešení problémů se podílejí psycholog, právník, psychiatr a sexuolog – muži vysokoškolsky vzdělání a sociální pracovníce.

2. a) *Zobrazování žen a mužů v první kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – SMYSL SPOLEČENSTVÍ*

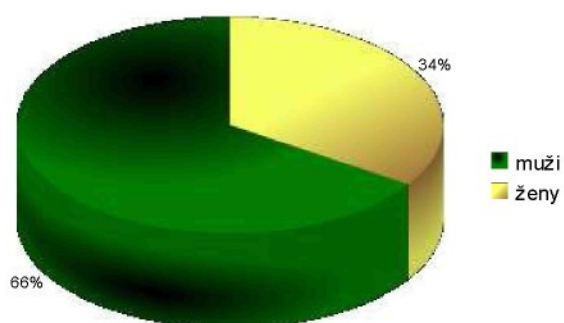

2. b) *Srovnání počtu citovaných žen a mužů v první kapitole učebnice pro 8. ročník OV*

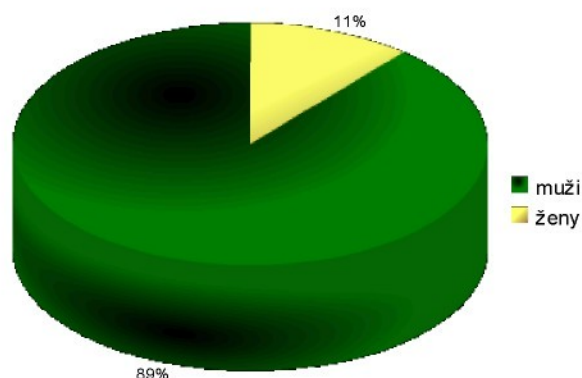

➤ Občanská společnost, sdružování občanů, obec, stát

3. a) Zobrazení žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 9. ročník OV
*nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – OBČANSKÁ SPOLEČNOST, SDRUŽOVÁNÍ
OBČANŮ, OBEC, STÁT*

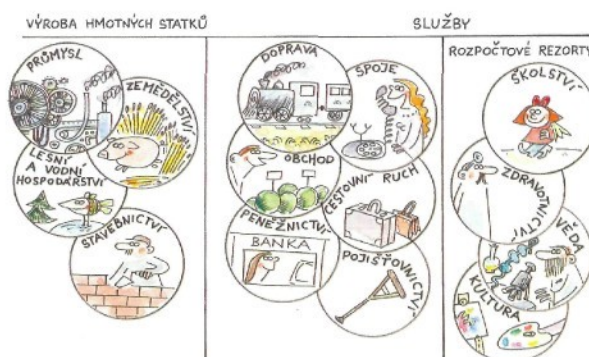

3. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v druhé kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – OBČANSKÁ SPOLEČNOST, SDRUŽOVÁNÍ OBČANŮ, OBEC, STÁT

➤ Občan v právních a ekonomických vztazích

Otec Káji Buriana je nejúspěšnější podnikatel ve městě.

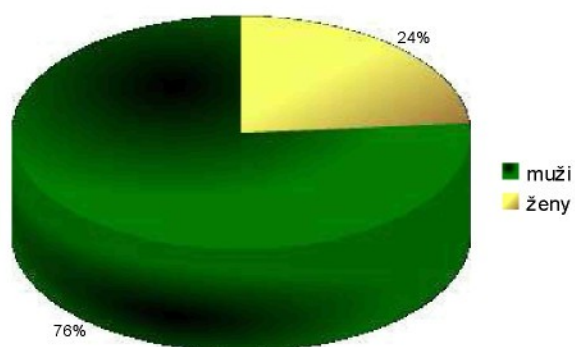
Rozpočtové resorty zdravotnictví a věda zastoupeny muži.

1. Urči, komu z následujících profesí náleží za jeho práci mzda a komu plat:

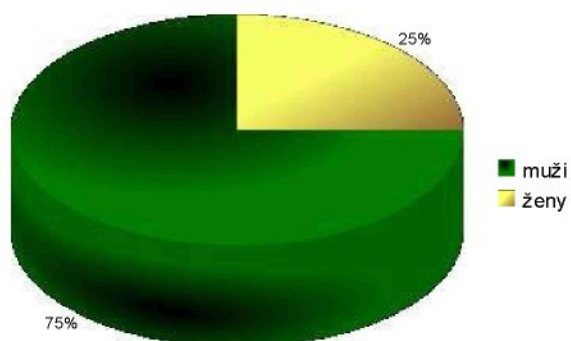

V učebnici není profesní zobrazení žen příliš různorodé. Stále nás provází uklízečka, která je zcela sama za ženskou část zaměstnaných a v porovnání se širokou škálou mužských profesí tvoří naprostou menšinu.

4. a) Zobrazování žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – OBČAN V PRÁVNÍCH A EKONOMICKÝCH VZTAZÍCH

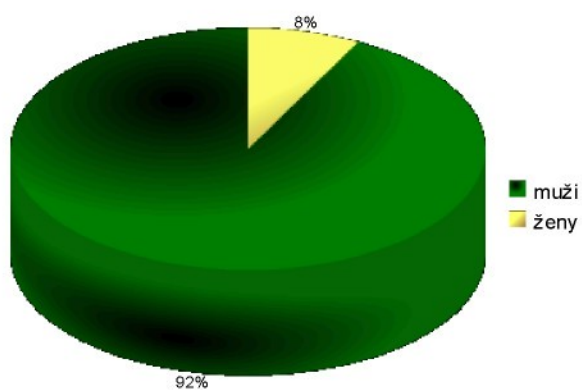

4. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve třetí kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – OBČAN V PRÁVNÍCH A EKONOMICKÝCH VZTAZÍCH

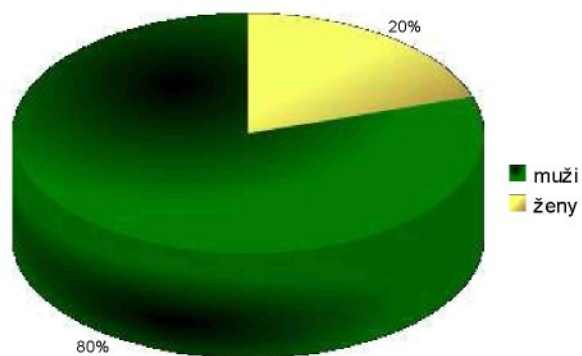

➤ Život člověka na planetě Zemi

5. a) Zobrazení žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ŽIVOT ČLOVĚKA NA PLANETĚ ZEMI

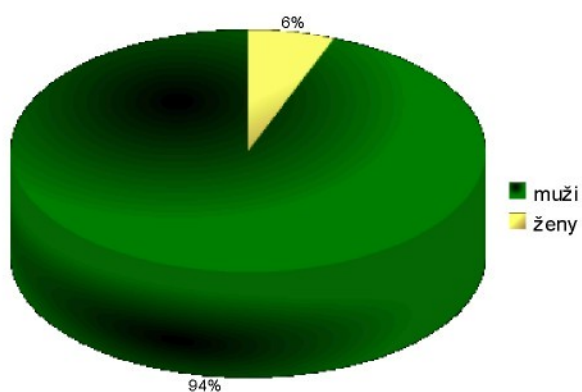

5. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů ve čtvrté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – ŽIVOT ČLOVĚKA NA PLANETĚ ZEMI

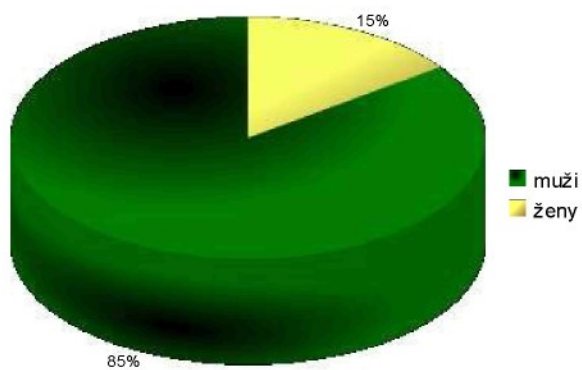

➤ Svět a Evropa

6. a) Zobrazení žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – SVĚT A EVROPA

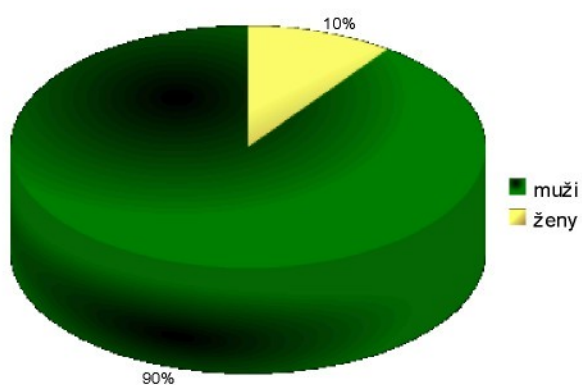

6. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v páté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – SVĚT A EVROPA

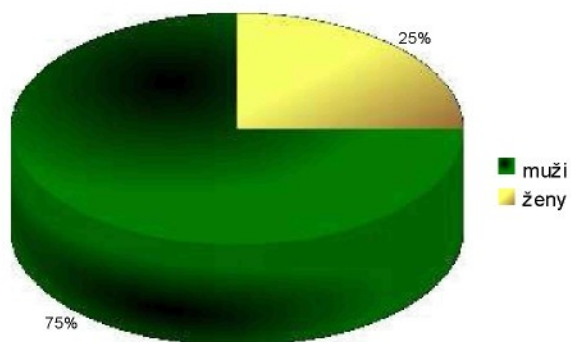

➤ Sociální vztahy

7. a) Zobrazení žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – SOCIÁLNÍ VZTAHY

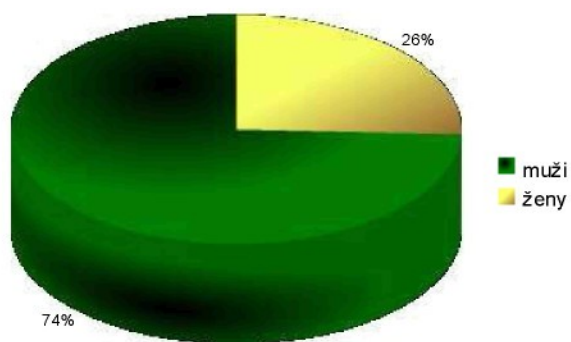

7. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v šesté kapitole učebnice pro 9. ročník OV nakladatelství ALBRA + SPL PRÁCE – SOCIÁLNÍ VZTAHY

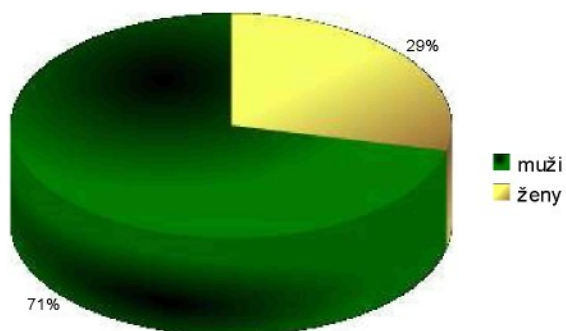

➤ Výchova k demokracii

8. a) Zobrazování žen a mužů v sedmé kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – VÝCHOVA K DEMOKRACII

8. b) Srovnání počtu citovaných žen a mužů v sedmé kapitole učebnice pro 9. ročník OV
nakladatelství. ALBRA + SPL PRÁCE – VÝCHOVA K DEMOKRACII

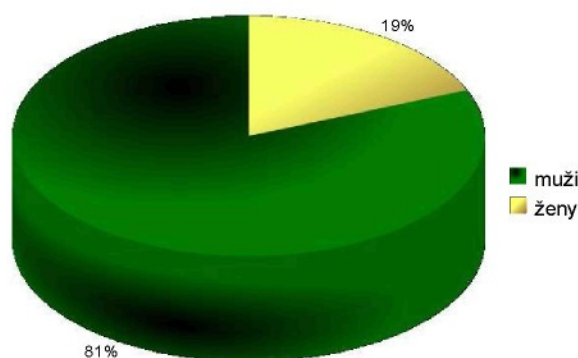

3.3.5 Nakladatelství FORTUNA – 8. a 9. ročník

Učebnice nakladatelství FORTUNA byla schválena Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy 8. 9. 1998. První vydání vyšlo v roce 1999.

Koncepce učebnice je od ostatních odlišná v tom, že zahrnuje oba ročníky v jedné publikaci. Výklad je podán spíše stylem odborné publikace s minimálním počtem obrázkových příloh. Proto graf zobrazující zastoupení žen a mužů bude zahrnovat ilustrace ze všech kapitol dohromady.

Zobrazování žen a mužů ve všech kapitolách učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna

Ačkoliv je učebnice psána generickým maskulinem, zastoupení zmiňovaných osob mužského a ženského pohlaví zdá se býti vcelku vyrovnané. Mohu konstatovat, že se v učebnici, snad jako jediné ze všech zkoumaných, objevuje jistá snaha o určitou genderovou vyváženost v zastoupení feminity a maskulinity v užitých textech. Nutno podotknout, že dívky i chlapci jsou ale obvykle zobrazeni skrze genderové stereotypy.

➤ Člověk a citový život

Tato kapitola pojednává o tom, jaký vliv mají city na veškeré lidské chování. Hlavními postavami příběhů jsou převážně dívky, řešící problém citů v našem životě. Lenka prožívala nejprve zlost a žárlivost, ale po přihlášení do klubu cítí svou užitečnost a sounáležitost s ostatními. Zdenka nemá dobré výsledky v učení, a proto rozveseluje spolužáky a učitele svým komickým chováním. Veronika se po neúspěchu v soutěži rozplakala, ovšem ne z lítosti, ale ze vzteku.

Jakub rozšiřuje své vědomosti a dovednosti zálesáckého života, pocitem štěstí ho naplňuje, když může pomoci někomu, kdo pomoc potřebuje. Honzovi se líbí Marie, obdivuje její sportovní výkony a pomáhá jí s matematikou a fyzikou, odměnou mu je úsměv a pohled jejích modrých očí.

Jitka trpí pocity méněcennosti a teprve hledá svoji totožnost.

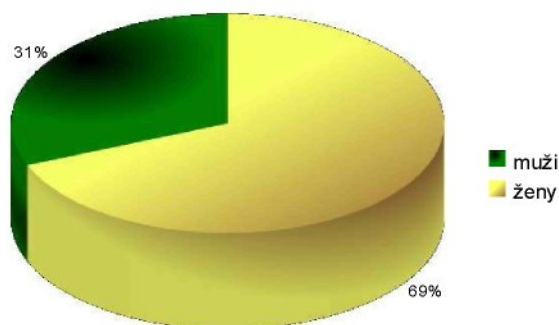
Tomáš je agresivní a má potřebu moci, ale kvůli svému nepřátelskému chování moc mezi spolužáky nezískal.

Iveta se dostává do konfliktu s druhými – kamarádkami, Kubík prožívá konflikt v sobě samotném.

Vladka memoruje a učí se nazpaměť, Jitka hledá v učivu souvislosti a sama z nich vyvozuje závěry.

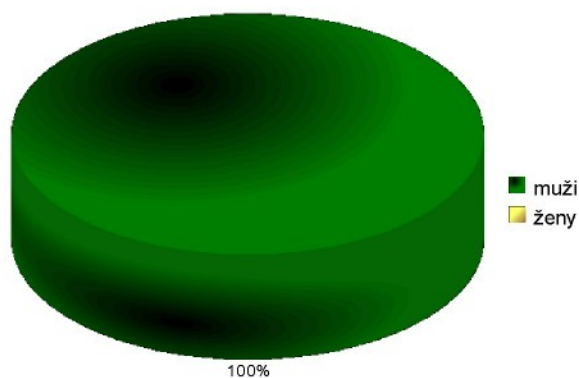
Pavel je agresivní, Alena raději ustoupí.

1. Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů v první kapitole učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna – ČLOVĚK A CITOVÝ ŽIVOT

➤ Člověk a právo

2. Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů ve druhé kapitole učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna – ČLOVĚK A PRAVO

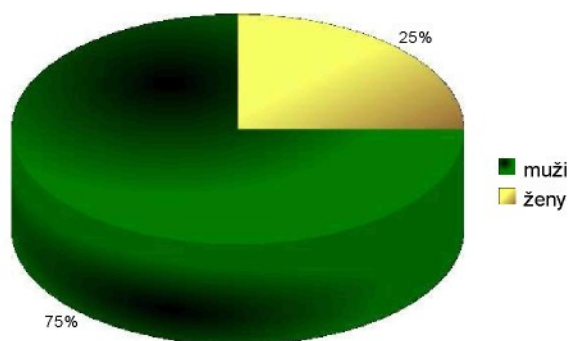

➤ Člověk a občanský život

Dcera byla poučena otcem – právníkem o občanském právu a občanském zákoníku.

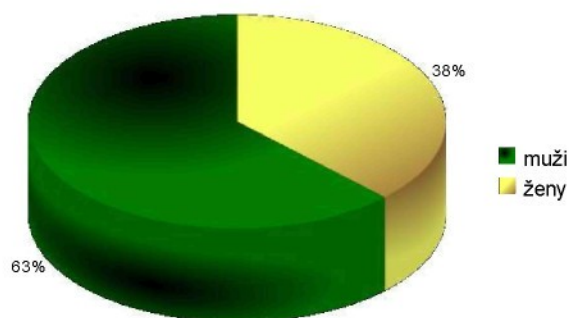
Spor zákazníka s prodavačkou.

3. Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů ve třetí kapitole učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna – ČLOVĚK A OBČANSKÝ ŽIVOT

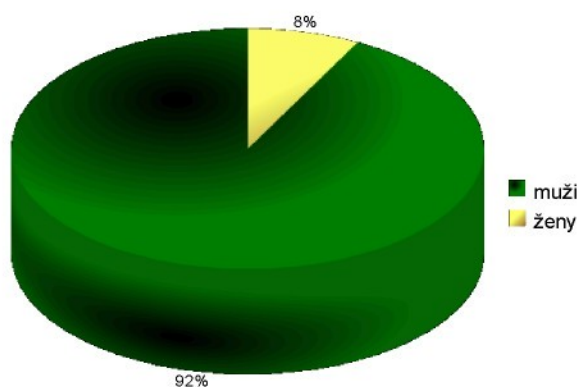
➤ Člověk a rodinný život

4. Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů ve čtvrté kapitole učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna – ČLOVĚK A RODINNÝ ŽIVOT

➤ Člověk a pracovní život

5. Srovnání počtu žen a mužů použitých jako hlavní postavy příběhů v páté kapitole učebnice pro 8. a 9. ročník OV nakladatelství. Fortuna – ČLOVĚK A PRACOVNÍ ŽIVOT

➤ Stát a právo

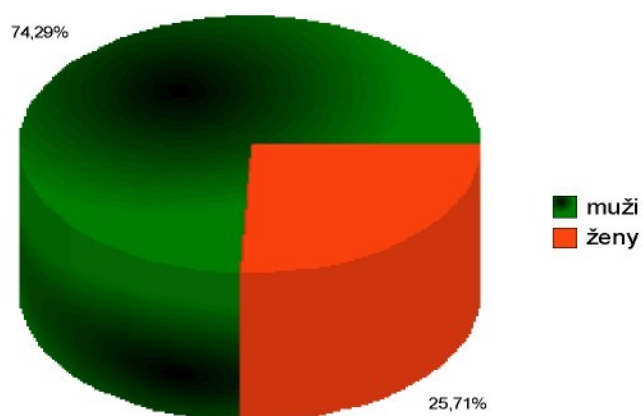
➤ Stát a hospodářství

➤ Mezinárodní společenství

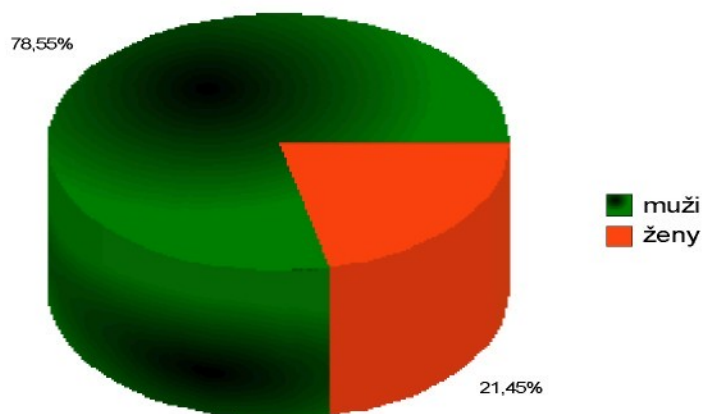
➤ Životní perspektivy

4. Shrnutí a doporučení

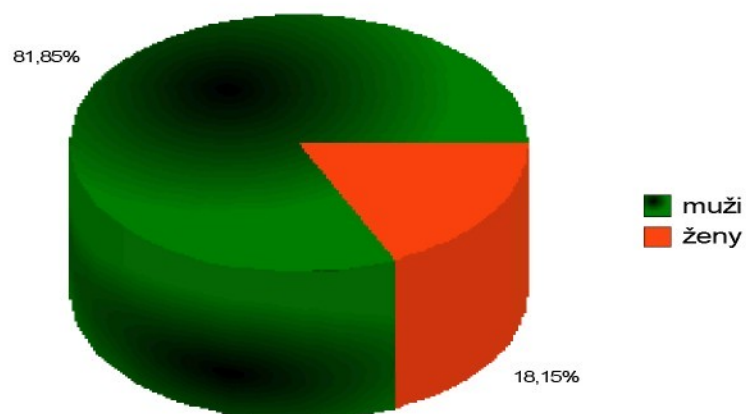
1. Srovnání celkového počtu žen a mužů zastoupených v učebnici OV pro 8. ročník nakladatelství. Olomouc

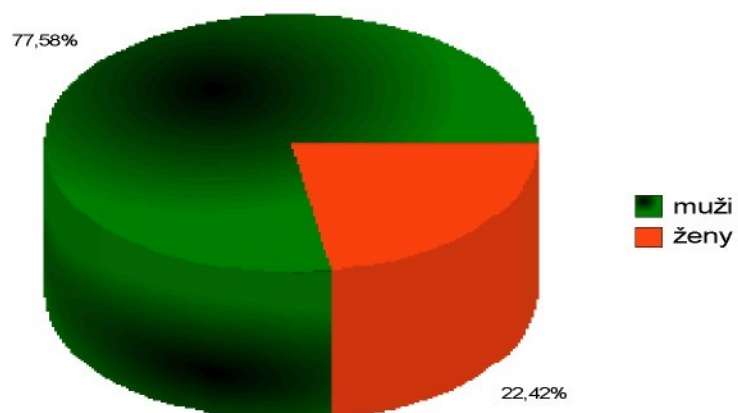
2. Srovnání celkového počtu žen a mužů zastoupených v učebnici OV pro 9. ročník nakladatelství. Olomouc

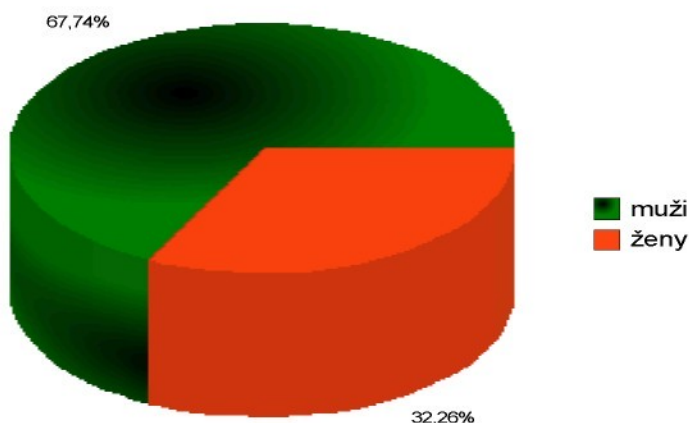
3. Srovnání celkového počtu žen a mužů zastoupených v učebnici OV pro 8. ročník nakladatelství. SPL Práce + Albra

4. Srovnání celkového počtu žen a mužů zastoupených v učebnici OV pro 9. ročník nakladatelství. SPL Práce + Albra

5. Srovnání celkového počtu žen a mužů zastoupených v učebnici OV pro 8. a 9. ročník nakladatelství. Fortuna

V této kapitole se pokusím nastínit různé příklady řešení situací a problémů, které mohou nastat při vytváření alternativních koncepcí výchovy a vzdělávání nezatížené genderovými stereotypy. Jak vyplývá z předložených grafů naše domněnka, že vybrané učebnice občanské výchovy nejsou gendrově citlivé, tzn., že frekvence výskytu mužského a ženského elementu není vyrovnaná či podobná, se potvrdila. Nechtěla jsem se dopustit ukvapených zobecnění a uvést jen těchto pět grafů, které by můj výzkumný záměr sice splnily, ale už by tak neukázaly konkrétní data. Šlo mi totiž spíše o vykreslení zastoupení žen a mužů i v jednotlivých tématech. Abychom shrnuli, k čemu jsme prováděnou analýzou vlastně dospěli, bude následující text členěn do podkapitol, ve kterých budou stručně popsána fakta, ke kterým náš kritický rozbor došel. Zhodnotíme, teď již souborně, jaké generové stereotypy učebnice replikují a v jakých odvětvích.

1. **Oslovování**

V prvé řadě musíme být velmi obezřetní při užívání tzv. generického maskulina, což je mužský tvar názvu osoby, který ale označuje muže i ženy. Mluvíme-li o novinářích, politicích a odbornících můžeme tím posilovat silný vliv jazyka při utváření stanovisek. Pouhé maskulinum značně snižuje životní volby dívek, neboť za mužskými tvary prostě nevidí ženy. (Valdrová *in* Smetáčková, 2007) Toto tvrzení můžeme potvrdit, neboť se prokázalo ve všech zkoumaných učebnicích.

Dívky i chlapci vnímají, že jejich okolí má vůči nim odlišná očekávání v závislosti na tom, zda se jedná o dívky či o chlapce. Už děti na základní škole vidí genderová omezení svých životů. Uvědomují si, že od dívek se očekává poslušnost a brzké soustředění na rodinu, od chlapců naopak orientace na pracovní dráhu a celková větší volnost. Že tato očekávání jednoznačně vycházejí z genderového řádu, je patrné v tom, že dívky i chlapci je vnímají velmi podobně. (Smetáčková, 2007)

Je také nezbytné citlivě hledat vzdělávací nástroje, které osloví dívky i chlapce. V učebnicích by například měly být využívány výkladové a procvičovací příklady, které míří jak do oblastí tradičně spojovaných s muži, tak i do oblastí tradičně spojovaných se ženami. Každé dítě si pak z nabízeného vybere právě takový, který odpovídá jeho životní zkušenosti, ať už genderově tradiční či netradiční. Měli bychom vyhledávat alternativní genderové vzory pro chlapce i dívky, např. ženy kosmonautky, muže na rodičovské dovolené apod., kterými rozšíříme dětem možnost volby vlastní budoucnosti.

2. Volba povolání

Výzkum realizovaný v projektu Prolomit vlny¹ zjistil, že výchovní poradci a poradkyně nezřídka posuzují chování dívek a chlapců prizmatem vlastních představ o ženství a mužství – dívkám/ženám přisuzují emocionalitu a starost o druhé, u chlapců/mužů předpokládají agresivní chování, soutěživost, zaměření na pracovní úspěchy. Zastáváme-li podobné názory, zdá se nám jasné, že již jen těchto několik uvedených vlastností jako by předurčovalo dívky a chlapce pro odlišné životní domény – ženy pro rodinu a domácnost, muže pro náročná povolání. (Valdrová *in* Smetáčková, 2007) Ve skutečnosti se na reprodukci těchto představ podílí velkou měrou právě škola, ať už učebnicemi, jež k výuce používá, formami vyučování, či formou komunikace, kterou učitelé volí.

Dalším důležitým doporučením je nezadávat genderově stereotypně rozdělené úkoly, např. holky vyšívají, kluci zatloukají hřebíky, či na školních výletech holky uklízejí a kluci jdou do lesa na dříví.

Genderově citlivý přístup podpoří děti v tom, aby si za svá budoucí povolání vybraly to, co je opravdu baví a pro co mají vlohy, a nikoli to, co se jejich okolí jeví vhodné pro dívku nebo chlapce. Výuka, která nevyostřuje rozdíly mezi pohlavími a nezdůrazňuje odlišné vlastnosti, chování a způsob myšlení, dopomáhá také k porozumění chlapců a dívek v pozdějších partnerských vztazích. Učí-li se děti např. ze stereotypně pojatých příběhů, které ve škole čtou tomu, že muži jsou přirozeně ješitní, nepláčou a neumí se starat o děti a domácnost, a že ženy zase pláčou až moc, jsou někdy nesmyslně hádavé a nemají smysl pro dobrodružství, mohou to později považovat za dané a nezvratné jevy.

¹ Projekt Prolomit vlny se zaměřuje na nerovné zacházení s ženami a muži na pracovním trhu. Jeho cílem je vytvoření a otestování systémových opatření, jež v této oblasti odbourají či zmírní genderové stereotypy a odstraní faktické nerovnosti žen a mužů. Cílovou skupinou projektu jsou ženy a muži v různých fázích účasti na trhu práce. Projekt vytváří analýzy, metodiky a specifické nástroje pro řešení problémů spojených s rozhodováním o volbě budoucí profese na základní či střední škole, nástupem do zaměstnání, odměňováním, kariérovým postupem a jiným typem diskriminace na trhu práce. Zastřešujícím cílem projektu je vybudovat nezávislý think-tank – myšlenkové centrum, které bude vytvářet analýzy a poskytovat poradenství v oblasti rovných příležitostí žen a mužů na trhu práce.

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem EU a státním rozpočtem České republiky. Projekt plní principy Iniciativy Společenství EQUAL zaměřené na odstraňování diskriminace na pracovním trhu, a je rozdělen do šesti pracovních programů.

Zdroj:

http://www.europofis.cz/data/FileUpload/files/Info_projekt_Prolomit_vlny.doc.(11.4.2010)

Setkají-li se ale v průběhu výuky s různorodými vzorci chování v partnerských vztazích a v péči o děti a domácnost, budou si vědomi toho, že život si mohou uspořádat podle svého a nemusí se smířovat s nespravedlnostmi či problémy, které je potkají.

Mnohdy může být užitečné podporovat chlapce a dívky právě v tom, co se zdá být pro ně netypické. Může to přispět k jejich větší samostatnosti (dívky – finančně se zabezpečit, chlapci – umět se o sebe postarat, vyprat si a uvařit) a také k úspěšné komunikaci mezi muži a ženami v partnerských vztazích i mimo ně.(Jarkovská, 2005)

Na základě naší analýzy můžeme potvrdit, že se v učebnicích velice často objevují generově stereotypní zobrazení určitých zaměstnání. Snad nejčastější jsou ženská povolání uklízečka a manekýnka. Uklízečka je zobrazována v různých cvičeních, kde jsou oproti ní ale stavěni profesori, doktoři a vědci. Manekýnka je zase nejčastějším snem budoucího povolání převážné většiny zobrazovaných dívek.

3. Právo, občanský život

V kapitolách pojednávajících o právu zřídka najdeme zmínku o ženách. Buď jsou zde pasáže převážně výkladové, nebo jsou proloženy pouze postavami mužů – soudců, právníků, podnikatelů atd. Ideální učebnice by měla procentuálně stejně zahrnovat jak muže, tak i ženy, musíme si ovšem uvědomit, že není v silách jednotlivce vytvořit ideální genderově nezaujatou učebnici. To je práce spíše pro kolektiv odborníků, která ale musí být zasazena na úrodnou půdu pedagogů fungujících ve školách, aby sklídila ovoce ve formě dívek a chlapců, později mužů a žen navzájem se respektujících, nesvazovaných nesmyslnými předsudky. Rámcově by se měla genderově nezaujatá učebnice v první řadě vyvarovat stereotypů popsaných v předchozích kapitolách, konkrétně v Analýze učebnic.

Pokud bychom tedy chtěli kriticky zhodnotit přínos učebnic v těchto směrech, musíme bohužel konstatovat, že de facto přispívají k šíření předsudků. Učebnice obecně jsou, totiž vedle ostatních tvůrců mínění společnosti, mocným manipulátorem při výchově a vzdělávání. Jako pedagogové bychom měli brát opravdu velký zřetel na výběr kvalitních učebnic. Na rozdíl od například povinné četby, mají žáci i žákyně učebnici v ruce každý týden a pracují s ní a tak přispívají k dalšímu šíření genderových stereotypů ve společnosti.

5. Závěr

Cesta k genderové citlivosti je dlouhá a nekončí přečtením několika publikací. Je to běh na dlouhou trať. Většina žen stále stojí v půli cesty mezi rovnoprávností a nerovností. Každý člověk prochází za svůj život určitým vývojem a tím i celá naše společnost. Když jsem si vybírala zadání této diplomové práce, mé názory byly v mnohém radikálnější než dnes a předpokládám, že pokud budu práci číst za pár let, mé smýšlení o světě bude zřejmě vypadat zase úplně jinak.

Myslím si, že moje diplomová práce splnila cíle a požadavky, které jsem si vytyčila v zadání. V prvním oddílu je nastíněna problematika postavení ženy v české společnosti se zaměřením na vývoj vzdělávání žen. V dalších podkapitolách jsem se soustředila na vybrané historické osobnosti, které přispěly ke zrovnoprávnění žen na poli vzdělávacím a profesním, jak z řad mužských, tak z řad ženských. Poznatky o genderových stereotypích, které tvořily jednu z částí této práce, se mohou uplatnit v poradenské nebo učitelské praxi, ale především v samotném životě každého z nás. Mohou napomáhat hlubšímu porozumění postojů a mínění vůči vlastnímu i opačnému pohlaví, které si ani neuvědomujeme a ukázat nám, že mnohé limity, které si v chování vytváříme, pochází z falešného a nepružného zobecňování. Popisem genderových stereotypů přijímaných českou společností jsem si připravila půdu pro analýzu učebnic občanské výchovy, jejichž zhodnocením a upozorněním na popsané nedostatky jsem potvrdila svoji domněnku, že muži jsou v učebnicích občanské výchovy mnohem častěji zobrazováni i citováni, a že ženy i muži jsou zobrazováni ve stereotypních povoláních či rolích.

Ve většině případů tvoří učebnice celé ediční řady a jistě by stálo za to, je systematicky prozkoumat a porovnat, jak se například liší zobrazování generových stereotypů v jednotlivých ročnících, či na jednotlivých stupních škol. Tato práce by tak byla střípkem mozaiky, která by dohromady vytvořila celistvý obraz generových stereotypů přijímaných naší společností od kolébky až do dospělosti.

Kdybychom tedy měli ve stručnosti zopakovat, k jakým závěrům naše práce došla, hodnocení zmíněných učebnic by bylo následující:

- Ve všech zkoumaných učebnicích je užito generického maskulina, které by bylo lepší zaměnit za neutrální oslovení
- Ve všech zkoumaných učebnicích převažuje počet citovaných, popisovaných a zobrazovaných mužů nad počtem žen. Dle mého názoru by tyto cifry měly být více méně vyrovnané, vzhledem ke srovnatelnému počtu žen a mužů ve všech sférách veřejného či soukromého života
- Ve všech zkoumaných učebnicích jsou ženy a muži zobrazováni ve stereotypních povoláních, která tak žáky svazují a nedávají jim možnost rozvíjet svoji osobnost. Za trestuhodné považují bohaté vykreslení velkého množství možných zaměstnání, která jsou v učebnicích zastoupena muži, v porovnání s naprosto úzkou škálou povolání označovaných jako ženská. Dle mého názoru by mělo být jasně řečeno, že dané povolání může být vykonáváno oběma pohlavími bez rozdílu, nebo ilustracemi znázorněno – například na jedné ilustraci lékař, právník, soudce, na jiné lékařka, právnička, soudkyně; v jednom úkolu profesor na vysoké škole či model, v jiném profesorka, nebo modelka, atd.

Stále je ale potřeba rozlišovat mezi rovností a totožností. Musíme mít na paměti, že žena a muž si mohou být rovni, nejsou však navzájem totožní, a to je důležité si uvědomit. V učebnicích je nutné využít této jinakosti, která je pro různá pohlaví bytostná ke zdaru společné práce. Odpovědnost za druhého je oběma společná a základem jejich vztahu je úsilí o vlastní identitu a vzájemné uznání.

Jak by tedy měla vypadat dnešní žena? Možná nejlépe by bylo na tuto otázku odpovědět stále platnými slovy prezidenta Masaryka: Dnešní žena musí být aktivní, odhodlaná, musí vystupovat veřejně. Musí společně s muži, jako svými partnery, bojovat proti předsudkům a bludům. Zde by bylo dobré připomenout krásné poučení svatého Augustina: Milujte lidi, ubíjejte bludy...